

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความสำคัญของการจัดการศึกษาปฐมวัย

การจัดการศึกษาปฐมวัย เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากเด็กระดับปฐมวัย ที่มีอายุระหว่าง 3-6 ปี จะเป็นช่วงอายุที่สามารถพัฒนาความพร้อมทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาได้อย่างเต็มที่ หากไม่ได้รับการพัฒนาส่งเสริมในช่วงนี้ อาจจะมีผลทำให้การพัฒนาในด้านต่างๆ เป็นไปอย่างเชื่องช้าซึ่งจะกระทบต่อความเจริญเติบโตในอนาคต ดังที่นักจิตวิทยาเสนอแนวคิดไว้ เช่น ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) กล่าวว่า “วัยเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์คือ ระยะเวลา 5 ปีแรกของคนเรา ประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับในตอนต้นของชีวิต จะมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนเราตลอดจนถึงวาระสุดท้าย โดยเชื่อว่าการอบรมเลี้ยงดูในระยะปฐมวัยนั้น จะมีผลกระทบต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กในอนาคต และโจ แอล ฟรอสต์ (Joe L. Frost) ได้เสนอว่า “เด็กในช่วง 4-5 ปีแรกของชีวิต เป็นช่วงที่ความเจริญงอกงามทางด้านร่างกายและจิตใจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วที่สุด นอกจากนี้ยังมีความรู้สึกที่ไวต่ออิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก” (อ้างถึงใน เขียวพา เดชะคุปต์ 2542 : 13)

ดังนั้นในการจัดการศึกษาปฐมวัย จึงมีปรัชญาอยู่ที่การให้ความรัก ความอบอุ่น ที่มุ่งเตรียมความพร้อมให้กับเด็ก การจัดการศึกษาเด็กอายุ 3-6 ปี เกิดคุณลักษณะทางกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา มีพัฒนาการถึงระดับหนึ่งเพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ๆ ได้ง่ายขึ้น (วิรัตน์ บัวขาว. 2544 : 34-35)

ในอดีตที่ผ่านมา มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนหลายหน่วยงาน ที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาในระดับปฐมวัย สรุปได้ดังนี้กระทรวงศึกษาธิการ (2536 : 26-33)

หน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาในระดับปฐมวัย

1. หน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

ตามโครงสร้างเดิมก่อนเปลี่ยนแปลงโครงสร้างใหม่ ได้ดำเนินการจัดเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กก่อนวัยเรียนได้แก่

1.1 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดำเนินการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนให้แก่เด็กก่อนเกณฑ์ภาคบังคับกลุ่มอายุ 4-6 ปี โดยจัดประสบการณ์ต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้เกิดการพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาเต็มตามศักยภาพ เพื่อให้มีความพร้อมในการเรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่งในระยะแรกจัดเป็น 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรอนุบาล 2 ปีและหลักสูตรเด็กเล็ก 1 ปี และในปีการศึกษา 2539 ได้ยกเลิกหลักสูตรเด็กเล็ก 1 ปี และใช้หลักสูตรอนุบาล 2 ปี โดยรับเด็กที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 4 ปีขึ้นไป และกรณีที่โรงเรียนมีความพร้อมรวมทั้งชุมชนต้องการให้มีการจัดหลักสูตรอนุบาล 3 ปี โดยเริ่มรับเด็กอายุ 3 ปี จะต้องขออนุญาตจากสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด

1.2 กรมการศาสนา ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยนอกระบบโรงเรียน โดยจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด สอนเด็กก่อนเกณฑ์ที่จะเข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษาตามกฎหมาย ทั้งชายและหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 3 ปี จนถึงย่างเข้าปีที่ 6

1.3 กรมการฝึกหัดครู ดำเนินการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยในระบบโรงเรียน ในโรงเรียนสาธิตของวิทยาลัยครู โดยจัดให้แก่เด็กอายุ 3-6 ปี ในหลักสูตรอนุบาล 3 ปี หลักสูตรอนุบาล 2 ปี และหลักสูตรเด็กเล็ก 1 ปี เพื่อเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา เป็นการแบ่งเบาภาระของอาจารย์และข้าราชการในวิทยาลัยครู รวมทั้งเป็นแหล่งฝึกงานสำหรับนักศึกษาวิทยาลัยครูวิชาเอกอนุบาล นอกจากนี้ยังเป็นที่ศึกษาเกี่ยวกับความเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็ก

1.4 กรมสามัญศึกษา มีกองการศึกษาพิเศษเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการจัดการศึกษา สงเคราะห์และการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนในระบบโรงเรียน ที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน คือ การศึกษาสำหรับเด็กขาดโอกาสที่จะเรียนในโรงเรียนปกติ และการศึกษาพิเศษ ซึ่งเป็นการศึกษาสำหรับผู้ขาดโอกาสเนื่องจากความพิการทางด้านต่างๆ รวมทั้งการศึกษาสำหรับเด็กเจ็บป่วยเรื้อรังในโรงพยาบาล การจัดการศึกษาจะจัดในลักษณะหลักสูตรอนุบาล 2 ปี และหลักสูตรเด็กเล็ก 1 ปี เพื่อเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา โดยใช้เกณฑ์การจัดของกรมสามัญศึกษา

1.5 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ดำเนินการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยในระบบโรงเรียน จัดให้แก่เด็กวัยก่อนเกณฑ์การศึกษาระดับกลุ่มอายุ 3-5 ปี โดยจัดประสบการณ์ให้นักเรียนมีความพร้อมทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญาและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา เช่น โรงเรียนอนุบาลของเอกชนต่างๆ

2. ส่วนราชการอื่น

ส่วนราชการอื่น ที่ร่วมดำเนินการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยมีหลายหน่วยงาน ได้แก่

2.1 กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีหน่วยงานที่ดำเนินการ ดังนี้

1) กรมการปกครอง โดยมีสำนักงานการศึกษาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยให้แก่เด็กวัย 4-5 ปี หรือเด็กวัยก่อนเกณฑ์การศึกษาระดับประถมศึกษาในเขตเทศบาลและเมืองพัทยา เพื่อพัฒนาการเตรียมความพร้อมทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคมและความพร้อมที่จะเข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษาต่อไป โดยจัดเป็น 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรอนุบาล 2 ปี และหลักสูตรเด็กเล็ก 1 ปี

2) กรมตำรวจ โดยมีกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้ประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นห่างไกลการคมนาคมไม่สะดวก ดำเนินการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยจัดให้กับเด็กอายุ 3-6 ปี ในหลักสูตรเด็กเล็ก 1 ปี มุ่งเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กวัยก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา เพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่ประชาชนยากจนไกลคมนาคมและส่งเสริมสุขภาพอนามัยตลอดจนโภชนาการที่ถูกต้องในเด็ก 2) จัดการศึกษา นอกระบบโรงเรียน โดยจัดการบริการด้านการศึกษาให้แก่เด็กอายุ 2-6 ปี ที่ไม่สามารถรับบริการศึกษาจากหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษาโดยตรง ในเขตพื้นที่ที่เป็นจังหวัดชายแดนและกองร้อยตำรวจตระเวนชายแดนตั้งอยู่ หรือพื้นที่เป้าหมายเพื่อความมั่นคงตามแผนมหาดไทยแม่บทฉบับที่ 4 การจัดบริการนี้จะอยู่ในรูปของสถานสงเคราะห์เด็กก่อนวัยเรียนในลักษณะศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน

3) กรมประชาสงเคราะห์ ดำเนินการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยมี 2 รูปแบบ คือ

- 1) จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน จัดให้แก่เด็กอายุ 3-6 ปี ในโรงเรียนหมู่บ้านชาวไทยต่างวัฒนธรรมและสถานสงเคราะห์เด็ก เป็นการดูแลเด็กกำพร้าหรือเด็กถูกทอดทิ้ง โดยจัดเป็นหลักสูตรอนุบาล 2 ปี และหลักสูตรเด็กเล็ก 1 ปี สำหรับหน่วยงานที่จัด ได้แก่ กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น
- 2) จัดศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการให้การเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็กที่มีปัญหาด้านการเลี้ยงดูจากพ่อแม่และเด็กพิการ โดยจัดตั้งสถานสงเคราะห์เด็กก่อนให้การอุปการะทั้งชายและหญิงอายุตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 6 ปี ซึ่งหน่วยงานที่ดำเนินการ คือ กองนิคมสร้างตนเอง กองสงเคราะห์ชาวเขา กองบริการชุมชน และ กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น

4) กรมการพัฒนาชุมชน มีกองพัฒนาสตรีเด็กและเยาวชนเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยนอกระบบโรงเรียน โดยดำเนินการพัฒนาเด็กในชนบทตั้งแต่อายุแรกเกิด ถึงอายุ 6 ปี โดยมีแนวทางการดำเนินงาน 2 รูปแบบ คือ 1) การพัฒนาเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ดำเนินการสนับสนุนโดยให้ชุมชนจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในตำบล หมู่บ้าน เพื่อรับเลี้ยงดูเด็กอายุระหว่าง 3-6 ปี โดยจัดให้มีผู้ดูแลเด็กทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูเด็ก และได้รับค่าตอบแทนจากกรมการพัฒนาชุมชน ผู้ปกครอง และ/หรือชุมชน ในอัตราส่วนผู้ดูแลเด็ก 1 คนต่อเด็ก 20-25 คน และคณะกรรมการพัฒนาเด็กเป็นผู้รับผิดชอบการบริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ภายใต้การควบคุมดูแลของกรมการพัฒนาชุมชนและกรรมการสภาตำบล 2) การพัฒนาเด็กนอกศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดำเนินงานพัฒนาเด็กตั้งแรกเกิดถึงอายุ 6 ปี ที่ขาดโอกาสเข้ารับการเลี้ยงดูในศูนย์ ให้มีโอกาสได้รับการพัฒนาเช่นเดียวกับเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยมุ่งให้องค์กรท้องถิ่น อาสาสมัคร พ่อแม่ผู้ปกครอง หรือบุคคลในครอบครัว เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดกิจกรรม

2.2 กรุงเทพมหานคร ดำเนินการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยมีสำนักการศึกษากรุงเทพมหานครเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย เพื่อให้เด็กที่มีอายุ 5 ปี (ก่อนเกณฑ์บังคับ 1 ปี) ได้รับการดูแลในการพัฒนาทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม เพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยเด็กที่บิดามารดาฐานะยากจนได้มีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับปฐมวัย โดยจัดเป็นหลักสูตรเด็กเล็ก 1 ปี 2) การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีสำนักพัฒนาชุมชนและสำนักอนามัย เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการจัดบริการให้สถานรับเลี้ยงเด็กกลางวัน ณ ศูนย์บริการสาธารณสุข และศูนย์พัฒนาเด็กในชุมชนแออัด

2.3 กระทรวงสาธารณสุข โดยกองโภชนาการ กรมอนามัยเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยนอกระบบโรงเรียน ได้ให้ความสำคัญในด้านสุขภาพกายและจิตใจของเด็กก่อนวัยเรียน รวมทั้งการส่งเสริมพัฒนาการเด็กให้สมวัยเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา ในปัจจุบันได้จัดตั้งศูนย์โภชนาการเด็กเพื่อแก้ไขปัญหาภาวะโภชนาการในเด็กโดยรับเด็กอายุ 2-5 ปี

2.4 ทบวงมหาวิทยาลัย ได้ดำเนินการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในระบบโรงเรียนในโรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัย เป็น 2 ลักษณะ คือ ให้การศึกษาแก่เด็กอายุ 3-5 ปี (6 ปี) ในรูปแบบของชั้นอนุบาลในโรงเรียนสาธิต และชั้นเตรียมประถมศึกษาหรือชั้นเด็กเล็ก ให้การศึกษาแก่เด็กอายุ 5-6 ปี ในรูปของชั้นเด็กเล็ก ใช้เวลาในการจัด 1 ปี

2.5 องค์การเอกชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศมากขึ้น ตั้งแต่ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ซึ่งคณะรัฐมนตรีในขณะนั้นได้อนุมัติให้จัดตั้งสภาองค์การพัฒนาเด็กและเยาวชนขึ้น ประกอบด้วยองค์กรสมาชิก 50 องค์กร ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มองค์กรต่างๆ ได้แก่มูลนิธิเด็ก มูลนิธิการพัฒนาเด็ก พิริยานุเคราะห์มูลนิธิ สหทัยมูลนิธิ สมาคมสงเคราะห์เด็กกำพร้าแห่งประเทศไทย มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม มูลนิธิสงเคราะห์เด็กของสภากาชาดไทย มูลนิธิมิตรมวลเด็ก ไสละมูลนิธิแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิภราดรบำเพ็ญเพื่อเด็กกำพร้าบ้านศรีธรรมราช โรงพยาบาลกรุงเทพคริสเตียน หน่วยผากเลี้ยง เป็นต้น โดยมีเป้าหมายหลักในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กโดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในภาวะเสี่ยง ทั้งเด็กด้อยโอกาส เด็กพิการ เด็กเร่ร่อน เด็กถูกทารุณกรรม ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น

2.6 องค์การระหว่างประเทศ ให้ความสนับสนุนด้านเงินทุน วิชาการ และเทคโนโลยีต่างๆ แก่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย เพื่อดำเนินการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนด้วยเช่นเดียวกัน

การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยของหน่วยงานต่างๆ มีจุดประสงค์ที่คล้ายคลึงกัน คือต้องการพัฒนาเด็กทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาเต็มตามศักยภาพ และให้มีความพร้อมในการเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา และให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองโดยผ่านทางเด็กส่วนกิจกรรมที่จัดในสถานเลี้ยงเด็กนั้นมีความแตกต่างกันบ้าง ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และลักษณะหน่วยงานที่จัด เช่น โครงการฝึกฝนอบรมเด็กก่อนวัยเรียนของกรมการฝึกหัดครู นอกจากจะมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาเด็ก เผยแพร่การเลี้ยงดูเด็กในชนบท ชักจูงให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแล้วยังเป็นการให้สถานศึกษาฝึกหัดครูให้ได้ศึกษาค้นคว้า ฝึกหัดการจัดการเรียนการสอนของเด็กพร้อมกับหน่วยงานอื่นๆ หรือกรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งมุ่งเน้นหมู่บ้านชาวไทยต่างวัฒนธรรมและสถานสงเคราะห์เด็กกำพร้าหรือเด็กถูกทอดทิ้ง ส่วนศูนย์โภชนาการเด็กของกรมอนามัยเน้นในเรื่องสุขภาพและโภชนาการ เป็นต้น

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ.2544 ในช่วง 4 ปีแรก (พ.ศ. 2544 -2547) ของการถ่ายโอนภารกิจตามกรอบของกฎหมายว่าด้วยการกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเป็นช่วงของการปรับปรุงระบบการบริหารเป็นการบริหารงานภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระบบการบริหารราชการส่วนกลาง และระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาค รวมทั้งการพัฒนายุทธศาสตร์ การสร้างความพร้อมในการรองรับการถ่ายโอนภารกิจ บุคลากรงบประมาณ และทรัพย์สิน รวมทั้งการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของภารกิจที่ถ่ายโอนจะมีทั้งการถ่ายโอนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างสมบูรณ์และการดำเนินงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยตนเอง และระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับหน่วยงานของรัฐ และจะมีบุคลากรจำนวนหนึ่งถ่ายโอนไปปฏิบัติงานภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หลังจากการถ่ายโอนในช่วง 4 ปีแรกสิ้นสุดลงจนถึงระยะเวลาการถ่ายโอนในปีที่ 10 (พ.ศ. 2548-2553) ตามกรอบของกฎหมายว่าด้วยการกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านมีการปรับบทบาทของระบบบริหารราชการส่วนกลาง ระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนที่จะเรียนรู้ร่วมกันในการถ่ายโอนภารกิจ มีการปรับกลไกความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาคอย่างกลมกลืน

รวมทั้งปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องอันจะทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถดำเนินกิจการสาธารณะที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้น และจะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะสามารถพัฒนาขีดความสามารถในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความโปร่งใส

ในช่วงเวลาปีที่ 10 (พ.ศ. 2554 เป็นต้นไป) ประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจ การกำกับดูแล และการตรวจสอบ ตลอดจนการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเต็มที่ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีการพัฒนาศักยภาพทางด้านการบริหารจัดการและการคลังท้องถิ่นที่พึ่งตนเองและเป็นอิสระมากขึ้น ราชการบริหารส่วนภูมิภาคจะเปลี่ยนบทบาทจากฐานะผู้จัดบริการสาธารณะ เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ และกำกับดูแลการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่าที่จำเป็นภายใต้ขอบเขตที่ชัดเจน ในปัจจุบันการปกครองส่วนท้องถิ่นมี 5 รูปแบบ คือ (กระทรวงมหาดไทย. 2545)

1. เทศบาล แบ่งออกเป็น เทศบาลเมือง และเทศบาลตำบล
2. องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แบ่งออกเป็น องค์การบริหารส่วนตำบลขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก
3. องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.)
4. กรุงเทพมหานคร
5. เมืองพัทยา

สำหรับภารกิจให้บริการสาธารณะที่ต้องถ่ายโอน ใน 4 ปี กำหนดไว้ 6 ด้าน ดังนี้

1. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การคมนาคม และการขนส่ง สาธารณูปโภค การผังเมือง การควบคุมคุณภาพอากาศ
2. ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต ได้แก่ การส่งเสริมอาชีพ งานสวัสดิการสังคม การศึกษา การสาธารณสุข การปรับปรุงแหล่งชุมชนแออัดและที่อยู่อาศัย
3. ด้านการจัดระเบียบชุมชนและการรักษาความสงบเรียบร้อย ได้แก่ การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค สิทธิเสรีภาพของประชาชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
4. ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว ได้แก่ การวางแผนพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาเทคโนโลยี การส่งเสริมการลงทุน การพาณิชยกรรม การพัฒนาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว
5. ด้านการบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ได้แก่ การคุ้มครอง การดูแล บำรุงรักษา ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่างๆ การดูแลรักษาที่สาธารณะ
6. ด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การจัดการดูแล โบราณสถาน โบราณวัตถุ การจัดการดูแลพิพิธภัณฑสถานและหอจดหมายเหตุ

ดังนั้น การจัดการศึกษาเด็กปฐมวัย เช่นศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จึงเป็นภารกิจหนึ่งที่ต้องถ่ายโอนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ

รูปแบบการจัดการศึกษาของเด็กปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

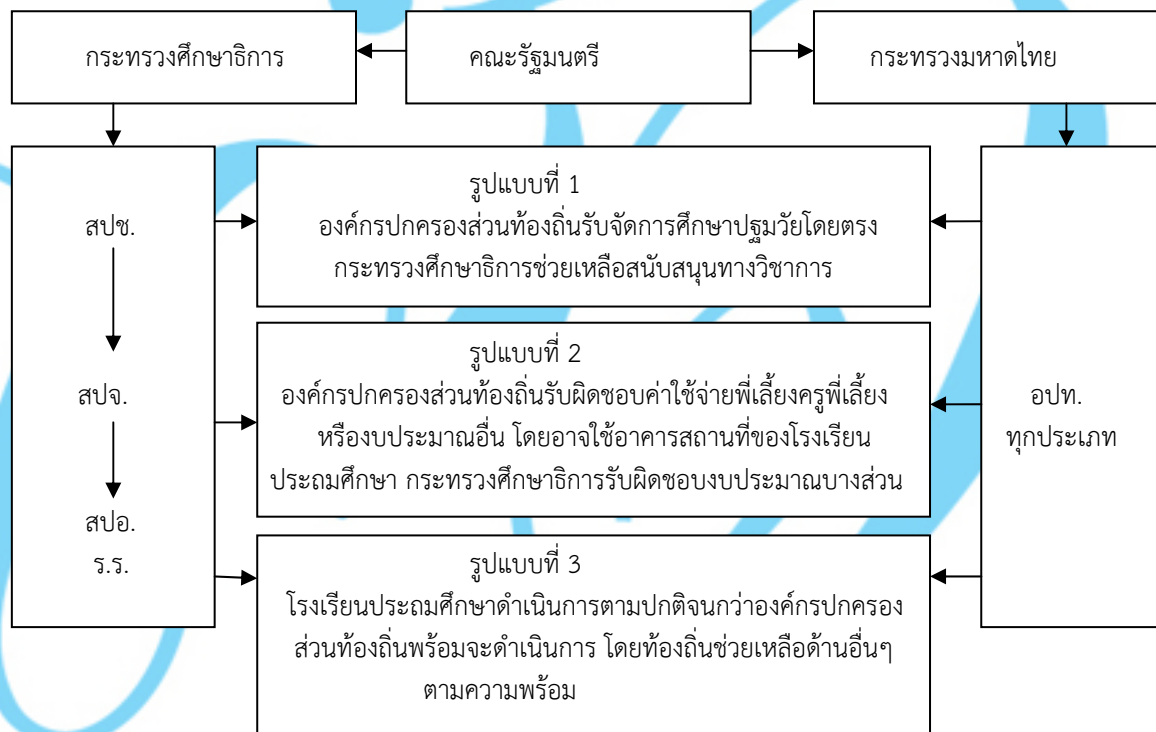
รูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มี 3 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 เป็นรูปแบบที่มีความเหมาะสมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมมากในด้านอาคารสถานที่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุ และการจัดการ โดยจัดในโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัดหรืออำเภอ และโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้านวิชาการ

รูปแบบที่ 2 เป็นรูปแบบที่มีความเหมาะสมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมในระดับปานกลาง ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รับผิดชอบเกี่ยวกับการจ้างครูพี่เลี้ยง วัสดุฝึก สื่อต่างๆ โรงเรียนให้สถานที่ จัดอาหารเสริม (นม) อาหารกลางวัน และดูแลด้านวิชาการ

รูปแบบที่ 3 เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมน้อย ก็ให้โรงเรียนรับผิดชอบเป็นส่วนใหญ่ ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบบางส่วน เช่น ค่าจ้างครูพี่เลี้ยงหรือวัสดุหรือสื่อ เป็นต้น

การเลือกใช้รูปแบบในการถ่ายโอนหรือส่งเสริมการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถเลือกรูปแบบตามความพร้อมเป็นหลักได้ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพัฒนาจากรูปแบบที่ 3 มาเป็นรูปแบบที่ 2 และรูปแบบที่ 1 ภายในปี 2554 (อ้างอิงสถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน. 2550 : 5.)

ภาพที่ 2.1 รูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ที่มา : ชมรมพัฒนาความรู้ด้านระเบียบกฎหมาย. 2543.

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (2545 : 1) ได้ให้คำจำกัดความของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไว้ว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง สถานที่ดูแลและให้การศึกษาเด็ก อายุระหว่าง 3-5 ปี มีฐานะเทียบเท่าสถานศึกษา เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งเอง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของส่วนราชการต่างๆ ที่ถ่ายโอนให้อยู่ในความดูแลรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ศูนย์อบรม เด็กก่อนเกณฑ์ในวัดหรือมัสยิด กรมการศาสนา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (เด็ก 3 ขวบ) รับถ่ายโอนจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ฯลฯ ซึ่งต่อไปนี้ เรียกว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเรียกย่อว่า ศพด.

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะหน่วยงานซึ่งมีภารกิจหน้าที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาเด็กตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบใดก็ตาม ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล หรือเมืองพัทยาที่ดีล้วนแต่มีบทบาทที่สำคัญในการบริหารจัดการเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้งสิ้น ปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้จัดตั้ง และดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พร้อมทั้งรับถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งเดิมอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของส่วนราชการต่าง ๆ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่รับผิดชอบในการส่งเสริมและพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในทุก ๆ ด้านเพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ และได้มาตรฐาน

การบริหารจัดการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช 2542 ซึ่งออกตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติอำนาจและหน้าที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทุกประเภทรับผิดชอบการจัดบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนในพื้นที่ ซึ่งรวมถึงการจัดการศึกษาด้วย และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษา ได้บัญญัติไว้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาระดับใดก็ได้ ตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ประกอบด้วยแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดทำ โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อเป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชน ผู้ปกครองได้รับบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้เป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. นโยบาย

จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (อายุ 3-5 ปี) ด้วยความร่วมมือของชุมชน เพื่อกระจายโอกาสเตรียมความพร้อม และพัฒนาเด็กทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างเหมาะสมตามวัย และเต็มตามศักยภาพ ตลอดจนเพื่อแบ่งเบาภาระของผู้ปกครอง และเป็นพื้นฐานของการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

2. เป้าหมาย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบในการบริหารและจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพตามหลักวิชาการ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง และด้วยความร่วมมือของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กได้รับการดูแลที่ถูกต้องลักษณะและได้รับการฝึกฝนพัฒนาตามวัยและเต็มตามศักยภาพ

3.2 เพื่อพัฒนาความพร้อมของเด็กในทุกๆ ด้านแบบองค์รวม ตามจิตวิทยาพัฒนาการและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

3.3 เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ และพัฒนาความพร้อมของเด็กก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา ตลอดจนส่งเสริมให้ครอบครัวเป็นฐานในการเลี้ยงดู และพัฒนาเด็กได้อย่างถูกวิธี

3.4 เพื่อส่งเสริม สนับสนุนความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนให้สามารถร่วมกันวางแผน และดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายได้

3.5 เพื่อแบ่งเบาภาระการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองที่มีรายได้น้อย ให้สามารถออกไปประกอบอาชีพได้โดยสะดวก และเป็นการกระจายโอกาสในการพัฒนาความพร้อมสำหรับเด็กทุกคนให้ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง

3.6 เพื่อให้การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นไปอย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ

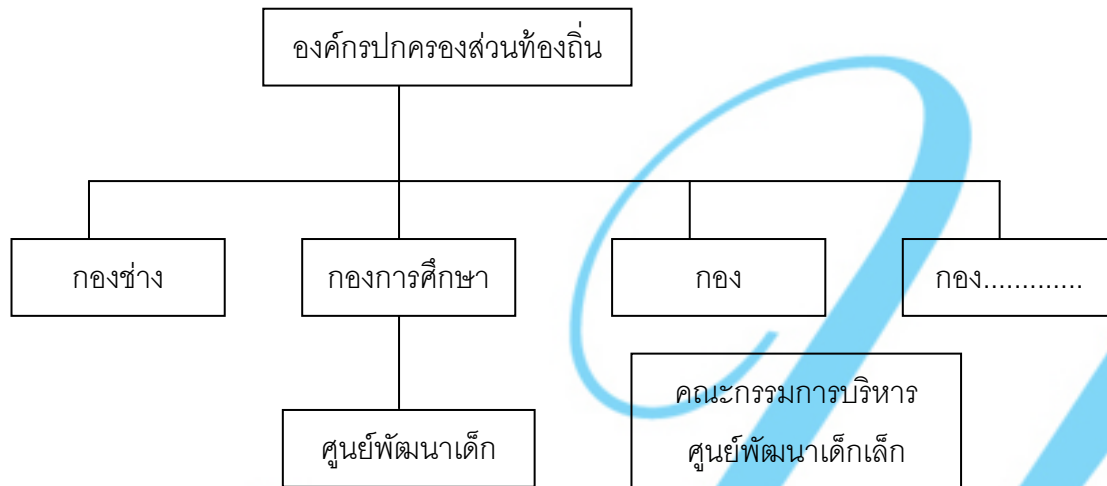
4. การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

กรณีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประสงค์จะจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรมีสถานที่ อาคาร และดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

4.1 สืบหาความต้องการของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการสำรวจความต้องการของชุมชนในประเด็น 1) ความต้องการของชุมชน 2) ความต้องการในการส่งเด็กเข้าเรียน ควรมีเด็กที่รับบริการอายุ 3-5 ปี ไม่น้อยกว่า 20 คน

4.2 รูปแบบการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพิจารณาขอบข่ายให้ผู้ดำรงตำแหน่งบุคลากรทางการศึกษาหรือพนักงานจ้าง ที่มีคุณสมบัติเพื่อแต่งตั้งเป็นหัวหน้าศูนย์และแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยมีหัวหน้าศูนย์รับผิดชอบการดำเนินงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก แสดงในภาพที่ 2.2

4.3 จัดทำแผนดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และขออนุมัติขอความเห็นชอบจากสภาท้องถิ่น ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำแผนดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อนำเข้าสู่แผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และจัดทำบัญชีเพื่อขอรับความเห็นชอบจากสภาท้องถิ่นต่อไป

ภาพที่ 2.2 รูปแบบการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
ที่มา : กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2553 : 10.

4.4 จัดทำโครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำโครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อเสนอขอรับงบประมาณในการดำเนินการจากผู้มีอำนาจอนุมัติ

4.5 จัดทำระเบียบหรือข้อบังคับขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นว่าด้วยศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

4.6 จัดทำประกาศจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำประกาศจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประกาศ ให้สาธารณชนทราบ

4.7 การยุบหรือเลิก หรือรวมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เมื่อจำนวนเด็กเล็กที่รับบริการในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการจัดชั้นเรียนและกิจกรรมการเรียน หรือกรณีที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประสงค์จะรวมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตั้งแต่ 2 แห่งขึ้นไปเป็นแห่งเดียวกัน ให้คณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นผู้พิจารณาเสนอต่อองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ให้พิจารณายุบเลิกหรือรวมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้น ตามความจำเป็น และเหมาะสม โดยผ่านความเห็นชอบของสภาท้องถิ่น และเมื่อองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำประกาศยุบเลิก หรือรวมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแล้ว ให้รายงานจังหวัดและกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นทราบ

5. แนวทางการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จะต้องคำนึงถึงขอบข่ายของงานสายการบังคับบัญชา และระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่กำหนดให้สถานศึกษาต้องบริหารจัดการให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด โดยจะต้องจัดให้มีการประเมินตนเองทุกปี เพื่อตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ดังนั้น เพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสามารถให้การดูแลและพัฒนาจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้ครอบคลุมลักษณะงาน ดังนี้

5.1 งานบุคลากรและการบริหารจัดการ เป็นการกำหนดมาตรฐานการดำเนินงานสำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ เช่น คุณสมบัติ

และบทบาทหน้าที่ของบุคลากรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ดูแลเด็ก ผู้ประกอบอาหาร ตลอดจนผู้ทำความสะอาดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

5.2 งานอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย เป็นการกำหนดมาตรฐานสำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย ดังนี้

1) ด้านอาคารสถานที่ เป็นการกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับพื้นที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ตั้ง จำนวนชั้นของอาคาร ทางเข้า-ออก และประตูหน้าต่าง ตลอดจนพื้นที่ใช้สอยอื่นๆ เป็นต้น

2) สิ่งแวดล้อม เป็นการกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกตัวอาคาร เช่น แสงสว่าง เสียง การถ่ายเทอากาศ สภาพพื้นที่ภายในอาคาร รั้ว สภาพแวดล้อมและมลภาวะ เป็นต้น

3) ด้านความปลอดภัย เป็นการกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับความปลอดภัย เช่น การกำหนดมาตรฐานการป้องกันความปลอดภัย และมาตรฐานการเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์ฉุกเฉิน เป็นต้น

5.3 งานวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตร เป็นการกำหนดมาตรฐานสำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร ได้แก่ คุณลักษณะของเด็กที่พึงประสงค์ 12 ประการ คุณลักษณะตามวัย (ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา) การจัดประสบการณ์ ตลอดจนการจัดกิจกรรมประจำวันสำหรับเด็ก เป็นต้น

5.4 งานการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน เป็นการกำหนดมาตรฐานสำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน เช่น การประชุมชี้แจงให้ราษฎรในชุมชนทราบถึงประโยชน์และความจำเป็นของการดำเนินงานการจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์การจัดให้มีกองทุนส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงาน ตลอดจนการติดตามและประเมินผลรวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมจากชุมชน หรือประชาคมในท้องถิ่น เป็นต้น

5.5 งานธุรการ การเงิน และพัสดุมีลักษณะของงานที่ต้องปฏิบัติคือ งานพัสดุ เป็นการจัดทำ จัดซื้อ จัดหาและจำหน่ายทะเบียนพัสดุ รวมทั้งเสนอความต้องการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ งานธุรการและงานสารบรรณ ได้แก่ การจัดข้อมูลสถิติ จัดทำทะเบียนหนังสือรับ-ส่ง การควบคุมและจัดเก็บเอกสาร การจัดทำประกาศและคำสั่ง การจัดทำทะเบียนนักเรียน การรับสมัครนักเรียน งานการเงิน ได้แก่ การจัดทำงบประมาณ การจัดทำบัญชีการเงิน การเบิกจ่ายเงิน ซึ่งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะถือปฏิบัติเกี่ยวกับรายรับ-รายจ่ายตามระเบียบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วย ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ นายกฯ และปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนบุคลากรซึ่งทำหน้าที่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อาทิ หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ดูแลเด็ก ผู้ประกอบอาหาร และผู้ทำความสะอาด เป็นต้น โดยบุคลากรที่เกี่ยวข้องจะต้องมีคุณสมบัติ บทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบในการบริหารจัดการเพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินงานให้การศึกษาและ

พัฒนาการสำหรับเด็กได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการด้วยความเหมาะสม และเป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่น ดังนี้

1. บุคลากรภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

บุคลากรภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่

1.1 ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ นายกเทศมนตรี นายกองค้การบริหารตำบล ส่วนตำบล ปลัดเทศบาล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงผู้บริหารการศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการกอง หัวหน้ากองการศึกษา ควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 1) สำรวจความต้องการของชุมชนในการจัดตั้ง และดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- 2) กำหนดโครงสร้างการบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามความพร้อมด้านทรัพยากรบุคคล สถานที่ และฐานะการคลังของแต่ละท้องถิ่น
- 3) จัดทำแผนงานโครงการ และงบประมาณในการจัดตั้ง และสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รวมทั้งจัดทำข้อมติขอความเห็นชอบจากสภาท้องถิ่น
- 4) จัดทำประกาศจัดตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- 5) จัดทำระเบียบ หรือข้อบังคับว่าด้วยศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- 6) กำหนดแผนปฏิบัติการและงบประมาณในการส่งเสริมและพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกด้านอย่างต่อเนื่อง
- 7) ควบคุม และกำกับดูแลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ

1.2 หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบบุคลากรและการดำเนินงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้เป็นไปตามนโยบายและแผนงานที่วางไว้ได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เกิดประโยชน์ต่อเด็กมากที่สุด ซึ่งบุคคลที่จะมาเป็นหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนอกจากจะเป็นไปตามคุณสมบัติตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 แล้ว คุณสมบัติที่สำคัญของหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคือ มีคุณวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษาขึ้นไป สาขาวิชาเอกอนุบาลศึกษาหรือปฐมวัย หรือปริญญาทางการศึกษา หรือทางวิชาชีพอื่น ๆ ที่คณะกรรมการกลางพนักงานท้องถิ่นรับรอง และมีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี มีความรู้เรื่องโภชนาการและอาหารเป็นอย่างดี เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำแผนประสพการณ์ การเลือกบุคคลเข้ามาปฏิบัติงานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จัดสภาพแวดล้อม สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ การจัดข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับตัวเด็ก งานวิชาการอย่างเป็นระบบ เป็นต้น

1.3 ผู้ดูแลเด็ก มีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 1) ปฏิบัติหน้าที่ตามกิจวัตรประจำวันของเด็ก เพื่อให้เด็กมีความเจริญเติบโต มีพัฒนาการทุกด้านตามวัย
- 2) ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในลักษณะบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ ให้เด็กได้พัฒนาด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และจริยธรรมไปพร้อมๆ กัน โดยให้ออกาสเด็กเรียนรู้จากสิ่งของ และผู้คนที่อยู่รอบข้าง ซึ่งเด็กจะได้เรียนรู้โดยประสาทสัมผัสทั้งห้า การเคลื่อนไหว การเล่น และการลงมือกระทำ

ดังนั้น ผู้ดูแลเด็กจะต้องส่งเสริมให้โอกาสเด็กได้โอกาสได้พัฒนาอย่างเต็มที่ รวมทั้งการปฏิสัมพันธ์กับเด็กด้วยคำพูด และกิริยาท่าทางที่นุ่มนวล อ่อนโยน แสดงความรักความอบอุ่นต่อเด็ก

3) สังเกต และบันทึกความเจริญเติบโต พฤติกรรม พัฒนาการต่างๆ ของเด็ก เพื่อจะให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทั้งปกติ และผิดปกติที่เกิดขึ้นกับเด็ก ซึ่งจะนำไปสู่การค้นหาสาเหตุ และวิธีการแก้ไขได้ทันที่

4) จัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ เหมาะสมในการพัฒนาเด็กทุกด้าน ทั้งภายในอาคารและภายนอกอาคารให้สะอาด มีความปลอดภัย และเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก

5) ประสานสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพ่อแม่ ผู้ปกครอง และสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ระหว่างเด็กกับพ่อแม่ ผู้ปกครอง และสมาชิกในครอบครัว เพื่อทราบถึงพฤติกรรม พัฒนาการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว และต่อเนื่อง

6) มีพัฒนาการตนเองในทางวิชาการและอาชีพ ใฝ่หาความรู้ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ได้แก่ การพัฒนาความรู้ด้านวิชาการ และทักษะอาชีพอย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษาหาความรู้ การรับการอบรมเพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ การติดตามความเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ และเทคโนโลยีอาศัยสื่อที่หลากหลาย รวมทั้งการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การศึกษาดูงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีคุณภาพ การเข้าร่วมเป็นสมาชิกและการตัดตั้งชมรมเครือข่ายสำหรับผู้ดูแลเด็ก และการพัฒนาด้านบุคลิกภาพ เช่น การพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจ และจริยธรรม โดยเน้นการพัฒนาตนเอง การรู้จักตนเองและผู้อื่น การสื่อสาร และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง

7) รู้จักใช้ประโยชน์จากแหล่งข้อมูล ความรู้ และเครือข่ายในการปฏิบัติงาน เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานด้านต่างๆ จากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และแหล่งข้อมูลต่างๆ ในชุมชน โดย อัตรากำลังของผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีการกำหนดสัดส่วนต่อเด็กเล็ก 1 : 20 หากมีเศษตั้งแต่ 10 คน ขึ้นไป ให้เพิ่มผู้ดูแลเด็กได้ 1 คน

1.4 ผู้ประกอบอาหาร มีบทบาทหน้าที่ในการประกอบอาหารให้ถูกสุขลักษณะถูกอนามัย และโภชนาการสำหรับเด็กปฐมวัย รวมทั้งการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย การจัดสถานที่เตรียมและปรุงอาหาร จัดเครื่องสุขภัณฑ์เครื่องครัวสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย และมีการจัดการขยะถูกสุขลักษณะ อัตรากำลังของผู้ประกอบอาหารให้เป็นไปตามความจำเป็น เหมาะสมตามฐานะการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.5 ผู้ทำความสะอาด มีบทบาทในการทำความสะอาด ดูแลรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอกอาคารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อัตรากำลังของผู้ทำความสะอาด ได้มีการกำหนดไว้ตามขนาดของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีขนาดเล็ก (จำนวนเด็ก ไม่เกิน 200 คน) มีอัตราไม่เกิน 2 คน ต่อ ศูนย์ฯ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขนาดใหญ่ (จำนวนเด็กตั้งแต่ 200 คนขึ้นไป) มีอัตราไม่เกิน 4 คน ตามฐานะการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. บุคลากรภายนอกศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่

2.1 พ่อแม่ หรือ ผู้ปกครองของเด็กปฐมวัย บทบาทที่สำคัญ คือ

- 1) กำหนดแผนการเรียนรู้ของเด็กกับผู้สอน
- 2) สนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กตามศักยภาพ

- 3) เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ โดยจัดบรรยากาศภายในบ้านให้เอื้อต่อการเรียนรู้
- 4) สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษาตามความเหมาะสมและจำเป็น
- 5) อบรมเลี้ยงดู เอาใจใส่ในความรัก ความอบอุ่น ส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก
- 6) ป้องกันและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์พร้อมทั้งส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยประสานความร่วมมือกับผู้สอนและผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 7) เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในด้านการปฏิบัติตนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และมีคุณธรรม นำไปสู่การพัฒนาให้เป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้
- 8) มีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ของเด็กในการประเมินการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

2.2 ชุมชน มีบทบาทในการจัดการศึกษา ดังนี้

- 1) มีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาในบทบาทต่างๆ
- 2) มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษา
- 3) เป็นศูนย์การเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ ให้เด็กมีประสบการณ์จากสถานการณ์จริง
- 4) สนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของสถานศึกษา
- 5) ระดมทรัพยากร วิทยากรภายนอกและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของเด็ก
- 6) ประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งวิทยากรของชุมชน

การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2546 : 5) ได้วางแนวทางการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กถึงคุณภาพการให้บริการเลี้ยงดูเด็กระดับปฐมวัย เพื่อให้เป็นศูนย์เด็กเล็กน่ายุติทั้งที่เป็นปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยกำหนดที่ควรคำนึงถึง มีดังนี้

1. มาตรฐานด้านปัจจัย ได้แก่

- 1.1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เช่น ภายในและภายนอกอาคาร ตัวอาคารมั่นคงแข็งแรง มีความปลอดภัย ไม่อยู่ในบริเวณเสียงอันตราย พื้นที่ใช้สอยแบ่งเป็นสัดส่วน
- 1.2 สภาพอากาศ มีสภาพอากาศที่ถ่ายเท ร่มรื่น สะอาด รวมถึงมีบรรยากาศภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความอบอุ่น ให้เด็กรู้สึกถึงความอบอุ่น
- 1.3 คุณสมบัติและคุณภาพของบุคลากรที่ให้บริการ ได้แก่ ผู้บริหาร กรรมการ ครูหรือผู้ดูแลเด็ก และบุคลากรสนับสนุนอื่นๆ ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเพียงพอสำหรับการปฏิบัติและควรได้รับการฝึกอบรมด้านต่างๆ ที่จำเป็น มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก และผู้ปกครอง มีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ

1.4 สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ประกอบการเรียน การสอนที่มีคุณภาพ และปริมาณเพียงพอ เหมาะสมกับความต้องการของเด็ก และจำนวนเด็กที่ให้บริการ เช่น จำนวนเครื่องเล่น โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น

2. มาตรฐานด้านกระบวนการ

2.1 กระบวนการเรียนการสอนและกิจกรรม มีการวางแผนการเรียน การสอน และจัดกิจกรรมที่เน้นในด้านการเตรียมความพร้อมของเด็กๆ ให้มีพัฒนาการทุกด้านๆ อย่างเหมาะสมกับสภาพของเด็กในแต่ละวัย และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่ดีเพื่อเป็นพื้นฐานให้กับเด็ก

2.2 การรายงานผล และการประเมินผลด้านการบริการ และด้านตัวเด็ก โดยการจดบันทึกเกี่ยวกับสถานะสุขภาพ พัฒนาการและพฤติกรรมต่างๆ โดยมีรายงานการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

2.3 การบริหารและการจัดการ มีโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน มีการรายงานและตรวจสอบการทำงานของบุคลากรที่เหมาะสม มีการพัฒนาคุณภาพบุคลากรอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เป็นต้น

2.4 สุขภาพอนามัยและโภชนาการของเด็ก โดยเริ่มจากครู ผู้ดูแลเด็กและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องดูแลสุขภาพแข็งแรงดูแลความสะอาดทั้งของตนเองและของเด็กควรมีการตรวจและบันทึกสุขภาพเด็กทุกๆ เดือน อีกทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโภชนาการต้องมีความรู้ด้านโภชนาการพอควร

3. มาตรฐานด้านการผลิต

คุณภาพของเด็กเน้นพัฒนาการของเด็กทุกด้าน คือ ด้านร่างกาย ให้เด็กมีสุขภาพแข็งแรง น้ำหนักส่วนสูงเหมาะสม พัฒนาการทางสังคม ให้เด็กรู้จักช่วยเหลือตนเองและผู้อื่น ใช้ชีวิตสังคมร่วมกับผู้อื่นได้ และจิตใจเหมาะสมตามวัย ใช้ภาษาและทักษะที่จำเป็นได้ มีคุณธรรม จริยธรรม และสำนึกต่อส่วนรวมในเรื่องต่างๆ

นอกจากมาตรฐานคุณภาพดังกล่าวแล้ว ยังมีมาตรฐานคุณภาพอื่นๆ ที่สำคัญที่ควรให้ความสำคัญ เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น คือ

3.1 ปรัชญา และเป้าหมายการดำเนินงาน

3.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งหมายถึง ผู้ปกครองเด็ก ผู้นำชุมชน ประชาชนอื่นๆ ในชุมชน ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ร่วมกันให้ความช่วยเหลือพัฒนาศูนย์เด็กเล็กของตน ให้มีคุณภาพตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล

เกณฑ์คุณภาพหรือมาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

1. เกณฑ์คุณภาพหรือมาตรฐานของสถานเลี้ยงเด็กในต่างประเทศ

1.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

Stewart (1973 อ้างใน มณี ไชยธีรานุวัตศิริ. 2551 : 44) ได้กล่าวถึงศูนย์เด็กเล็กที่มีคุณภาพเชิงเปรียบเทียบว่าต้องมีความสมดุลกันระหว่างราคากับบริการ (Costs) ความสะดวกสบาย (Convenience) และคุณภาพของศูนย์เด็ก (Quality) ที่ผู้ใช้บริการพึงจะได้รับ ซึ่งมีตัวชี้วัด ดังต่อไปนี้

1) สุขภาพและความปลอดภัย (Health and Safety) สิ่งแรกที่ผู้ปกครองต้องการจากศูนย์เด็กเล็ก คือ ความมั่นใจว่าลูกของตนได้รับความปลอดภัย มีผู้ใหญ่อยู่กับเด็กอย่างน้อย 1 คน ตลอดเวลาคอยให้คำปรึกษาเด็ก มีผู้ยาสำหรับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น อุปกรณ์ของเล่นอยู่ในสภาพที่ดี เพอร์นิเจอร์ที่ใช้ต้องคงทนแข็งแรง สิ่งที่สำคัญอีกอย่างคือ บุคลากรต้องมีการจดบันทึกรายละเอียดของเด็กแต่ละคน เช่น เบอร์โทรศัพท์เพื่อติดต่อยามฉุกเฉิน รวมทั้งจดยละเอียดเกี่ยวกับยาของเด็กไว้ด้วย

2) ความปลอดภัยจากการถูกล่วงละเมิดทางเพศ (Abuse) เด็กต้องปลอดภัยจากการล่วงละเมิดทางด้านร่างกาย หรือ การล่วงละเมิดทางเพศในศูนย์เด็ก เช่น เด็กจะไม่ถูกตี อนุญาตให้ผู้ปกครองเข้ามาได้ทุกเมื่อ บุคลากรต้องไม่ปฏิบัติในสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับเด็ก เป็นต้น

3) สภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์ (Physical Space) สิ่งที่ผู้ปกครองควรตรวจสอบ เช่น พื้นที่เก็บของส่วนตัว สถานที่ไม่มีเสียงดังรบกวน หน้าต่างเตี้ยให้เด็กได้มองเห็นภายนอก มีที่เก็บของเล่นและอุปกรณ์ ห้องน้ำขนาดพอเหมาะกับเด็ก มีลานเล่นนอกอาคารทั้งที่มีหลังคาและไม่มีที่ไม่ไกลจากสายตาผู้ดูแล มีที่เล่นภายในที่มีผิวเรียบนุ่มนวลไม่คับแคบเกินไป

4) วัสดุ อุปกรณ์ของเล่นสำหรับการจัดกิจกรรม (Materials, Equipment and Activities) ซึ่งเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในศูนย์เด็ก จะต้องดึงดูดและน่าสนใจ เช่น มีสีไม้ สีเทียน ดินสอ กาว กรรไกรที่ปลอดภัย วัสดุสำหรับให้เด็กได้เล่นสนุกคนเดียว เช่น หนังสือ เกมสปริศนา และการเล่นสนุกเป็นกลุ่ม เช่น ม้าหมุน อุปกรณ์ปืน ป้าย ดึง ลาก ของเล่นสำหรับชายและหญิงอย่างเพียงพอ นอกจากนี้ยังควรมีแผนการจัดกิจกรรมในแต่ละวัน รวมทั้งการเล่นอิสระ โดยทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต้องร่วมกัน ทำความสะอาดหลังเล่นเสร็จ

5) จำนวนผู้ดูแลเด็ก และพฤติกรรมของผู้ดูแลเด็ก (Care Providers) มีผู้ดูแลเด็กเพียงพอกับเด็ก สัดส่วนของผู้ดูแลเด็ก 1 คน ต่อ จำนวนเด็กทารก เท่ากับ 1 : 3 เด็กวัยเตาะแตะ กับ 1 : 4 และเด็กก่อนวัยเรียน เท่ากับ 1 : 8 พฤติกรรมของผู้ดูแลเด็กเป็นกุญแจสำคัญในการดูแลเด็กที่ดี ผู้ดูแลเด็กต้องอธิบายให้เด็กเข้าใจโดยใช้วิธีการกระตุ้น ชมเชย มากกว่า การออกคำสั่ง การห้าม หรือวิจารณ์เด็ก ผู้ดูแลเด็กต้องตอบคำถามเด็กและสังเกตเด็กเวลาสอน ผู้ดูแลเด็กควรได้รับการอบรมหลักสูตรเฉพาะบางอย่าง เช่น การผลิตสื่อ การพัฒนาการเด็ก

6) ตัวเด็ก (Children) เด็กต้องมีความสุข ได้ทำกิจกรรมตลอด ยิ้ม หัวเราะ เข้าร่วมกิจกรรมด้วยความกระตือรือร้น เด็กมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับเพื่อน สนุกสนานกับการเล่นกับเพื่อน ไม่ตีกัน ทะเลาะกัน โดยที่ในห้องเรียนต้องไม่让孩子อยู่หนาแน่นจนเกินไป เช่น ในห้องเรียนเด็กก่อนวัยเรียน (Preschools) ควรมีเด็กอยู่ประมาณ 16-17 คน เด็กวัยเตาะแตะ (Toddlers) ประมาณ 11-12 คน เด็กทารก (Infants) ประมาณ 6-7 คน ส่วนการรับเลี้ยงเด็กที่บ้าน ควรดูแลเด็กประมาณ 3-4 คน

7) ผู้ปกครอง (Parents) ผู้ปกครองต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์ฯ ผู้ดูแลเด็กควรกระตุ้นให้ผู้ปกครองเข้ามาเยี่ยมเยียนศูนย์เด็ก และยินดีตอบคำถามของผู้ปกครอง ซึ่งผู้ดูแลเด็กอาจจะตกลงกับผู้ปกครองในการจัดระเบียบวินัยของเด็กได้

1.2 ออสเตรเลีย

ออสเตรเลีย เป็นประเทศแรกๆ ในโลกที่ได้พัฒนาระบบการปรับปรุงคุณภาพและการประกันคุณภาพของศูนย์เลี้ยงเด็กโดยรัฐบาลให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ โดยตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่าคุณภาพของศูนย์เด็กเล็กที่ดีจะต้อง

1) มีปรัชญาและมีเป้าหมายที่ชัดเจน เป็นข้อตกลงระหว่างศูนย์และผู้ปกครองที่เรียกว่า “ธรรมนูญโรงเรียน” ซึ่งเป็นแนวทางในการทำกิจกรรมทุกอย่างในศูนย์ฯ

2) ให้ความสนใจและเอาใจใส่ดูแลเด็กแต่ละคน รวมทั้งเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

3) เอาใจใส่ต่อความสัมพันธ์ของบุคลากรและผู้ปกครอง เพื่อให้สามารถสนับสนุนและส่งเสริมบทบาทซึ่งกันและกัน และกระตุ้นผู้ปกครองให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยความรู้สึกที่อบอุ่นเป็นกันเอง

วัตถุประสงค์ในการปรับปรุงคุณภาพ คือ ให้เด็กในศูนย์เลี้ยงเด็กได้รับการบริการที่ดีซึ่งเป็นวิธีขั้นพื้นฐานในการได้รับประสบการณ์ทางบวก และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง ซึ่งจะช่วยกระตุ้นพัฒนาการของเด็ก เป็นการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองและช่วยบุคลากรให้มีความก้าวหน้าในวิชาชีพ รัฐบาลกลางจะทำหน้าที่สนับสนุนแก่สภาการประกันคุณภาพศูนย์เลี้ยงเด็กแห่งชาติ (National Childcare Accreditation Council-NCAC) ในด้านการจัดการระบบการฝึกอบรม และให้การสนับสนุนศูนย์ โดยจุดเด่นของระบบการประกันคุณภาพ คือ การกระตุ้นให้ศูนย์แต่ละศูนย์และผู้ปกครองเด็กทำงานร่วมกันในการเสริมบทบาทซึ่งกันและกัน และร่วมกันสร้างปรัชญาและเป้าหมายเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน หารูปแบบของปฏิสัมพันธ์กันและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในศูนย์ฯ

1.3 อังกฤษ ในประเทศอังกฤษ กฎหมายสำหรับเด็ก (Child Act. 1993) กำหนด “Good Child Care Practice” ไว้ดังต่อไปนี้

โปรแกรมสำหรับดูแลเด็กจะต้องวางแผนล่วงหน้าก่อนที่เด็กจะมาถึง

- 1) กิจกรรมต้องเหมาะสมกับอายุของเด็กและพัฒนาการของเด็ก
- 2) เด็กต้องได้รับโอกาสเรียนรู้เพื่อกระตุ้นพัฒนาการในหลายๆ ด้าน
- 3) ต้องมีเวลา และสถานที่จัดกิจกรรมที่ไม่รบกวนเสียงดัง
- 4) เด็กจะได้รับการยินยอมให้ทำงานด้วยตนเอง
- 5) การลงโทษแบบเฉื่อยชา ถือว่า ผิดกฎหมาย
- 6) เด็กจะต้องได้รับการตอบสนองอย่างกระตือรือร้น (Sensitive) และด้วยความรัก

จากผู้ใหญ่

- 7) รับฟังความคิดเห็นจากผู้ปกครองของเด็ก

นอกจากนั้นในการขออนุญาตจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็ก สิ่งที่จะต้องถูกตรวจเป็นอันดับแรก คือ สถานที่ ความปลอดภัยของสิ่งแวดล้อม สัดส่วนของบุคลากรต่อจำนวนเด็ก และสัดส่วนของห้องน้ำต่อจำนวนเด็ก และในด้านการดำเนินงานจำเป็นต้องมีผู้ดูแลเด็กที่ได้รับการฝึกอบรมมาเรียบร้อยแล้ว และมีนโยบายในด้านการดูแลเด็กที่ชัดเจน เพื่อให้แน่ใจว่าการดูแลเด็กจะเป็นไปอย่างมีคุณภาพ เพื่อขจัดความวิตกกังวลของผู้ปกครองที่นำลูกมาฝากเลี้ยงที่ศูนย์เด็กแห่งใดแห่งหนึ่ง

2. เกณฑ์มาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา ได้มีการถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้เจ้าหน้าที่ระดับผู้ปฏิบัติงานสับสนในการบริหารจัดการและการกำกับดูแลคุณภาพของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก แต่การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กยังคงดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เด็กได้เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่อย่างมีคุณภาพ สามารถที่จะดูแลตนเองและสังคมต่อไปได้ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข จึงได้มีการจัดทำคู่มือแนวทางการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน และมีการจัดประกวดศูนย์เด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกปี เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ในความดูแล ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเทศบาล จึงต้องนำแนวทาง “การพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กน่าอยู่อย่างยั่งยืน” ของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขไปปฏิบัติ

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข มีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กให้เป็น “ศูนย์เด็กเล็กน่าอยู่” โดยเน้นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน ในการสนับสนุนการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะการส่งเสริมสุขภาพพัฒนาการและพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมให้สะอาด ปลอดภัย และน่าอยู่อาศัย ตามมาตรฐานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กน่าอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างมีคุณภาพ สุขภาพดีและมีพัฒนาการสมวัย ทั้งนี้ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการประเมินการบริหารจัดการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วยเกณฑ์มาตรฐาน 6 ด้าน 27 ตัวชี้วัด คือ

2.1 ด้านการส่งเสริมสุขภาพ

1) เด็กทุกคนได้รับการเฝ้าระวังภาวะโภชนาการ โดยชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง ทุก 3 เดือน

- 2) เด็กทุกคนแปรงฟันหลังรับประทานอาหารกลางวัน
- 3) เด็กทุกคนได้รับประทานอาหารกลางวันครบ 5 หมู่ ถูกต้องตามหลักโภชนาการ
- 4) มีการจัดอาหารว่างที่มีคุณค่าทางโภชนาการและไม่หวานจัด
- 5) เด็กทุกคนได้รับการตรวจสุขภาพทุกวัน

2.2 การส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

1) เด็กทุกคนได้รับการประเมินพัฒนาการตามเกณฑ์อายุโดยผู้ดูแลเด็ก

2) มีของเล่นเด็ก และหนังสือนิทานเหมาะสมกับวัย และมีกิจกรรมการเล่นิทานอย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง

- 3) มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง
- 4) ผู้ดูแลเด็กสามารถให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก

2.3 ด้านการบริการอาหารสะอาด ปลอดภัย (กรณีศูนย์ไม่ได้เตรียมอาหาร ให้ตรวจประเมินแหล่งที่เตรียมปรุงอาหารให้ศูนย์ฯ)

- 1) สถานที่เตรียม ปรุงอาหาร สะอาด ถูกสุขลักษณะ
- 2) น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด เพียงพอ
- 3) อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารปลอดภัย และสะอาด

4) ผักสด ผลไม้ ต้องล้างสะอาด เนื้อสัตว์ปรุงให้สุก และมีการปกปิดอาหารที่พร้อมบริโภคแล้ว

5) ผู้ประกอบอาหารมีสุขภาพดี แต่งกายสะอาด ถูกอนามัยดี

2.4 ด้านสิ่งแวดล้อม สะอาด และปลอดภัย บริเวณศูนย์เด็กเล็กมีสภาพแวดล้อมภายในภายนอกอาคารสะอาดและ

- 1) ปลอดภัย
- 2) ห้องน้ำ ห้องส้วม สะอาด ถูกสุขลักษณะ
- 3) พื้นที่ใช้สอย จัดเป็นสัดส่วนและเพียงพอ
- 4) เครื่องใช้สำหรับเด็ก สะอาดและเพียงพอ
- 5) ตัวอาคาร มั่นคง แข็งแรง และปลอดภัย
- 6) มีการจัดการขยะที่ถูกสุขลักษณะ
- 7) มีแสงสว่างและการระบายอากาศเพียงพอ
- 8) มีการป้องกันแมลง พาหะนำโรค
- 9) มีมาตรการความปลอดภัย

2.5 ด้านบุคลากร

- 1) ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ
- 2) ผู้ดูแลเด็ก ร้อยละ 50 ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก
- 3) มีอัตราส่วนการดูแลเด็กที่เหมาะสม

2.6 ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

- 1) ผู้ปกครอง ชุมชน เป็นต้น มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

แนวทางการติดตามและการประเมินผล

การดำเนินงานพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่าอยู่อย่างยั่งยืน เป็นกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่องที่ให้ความสำคัญกับวิธีการทำงาน หรือ กระบวนการทำงาน มากเท่าๆ กับให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการดำเนินงาน ดังนั้น การติดตาม การประเมินผล จึงจำเป็นต้องมีการประเมินทั้งกระบวนการดำเนินงาน (Process) และผลลัพธ์ของการดำเนินงาน (Outcome) ซึ่งต้องทำทั้งสองส่วนเพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการปรับปรุงพัฒนาในระยะต่อไปได้ทันเหตุการณ์ กรอบแนวทางการติดตามและประเมินผล มีดังนี้

1. การประเมินมาตรฐาน

เพื่อการปรับปรุงและการยกระดับมาตรฐาน โดยวิธีการ ดังนี้

1.1 ประเมินตนเอง โดยคณะกรรมการศูนย์เด็กเล็ก หรือผู้บริหารศูนย์เด็กเล็กประเมินการประเมิน คือ ด้านโครงสร้าง วัสดุ อุปกรณ์ บุคลากร และการบริหารจัดการ ทั้งนี้เพื่อหาส่วนขาดที่จะนำไปจัดโครงการต่างๆ

1.2 ประเมินโดยหน่วยงานภายนอก ได้แก่ ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อม ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพจังหวัด หรือส่วนกลาง เป็นการประเมินเพื่อรองรับคุณภาพ

2. การประเมินโครงการ และงบประมาณ

เป็นการประเมินกระบวนการดำเนินงานทุกขั้นตอนตั้งแต่ปัจจัยนำเข้า (Inputs) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Outputs) และผลลัพธ์ (Outcomes) ดังนี้

2.1 ปัจจัยนำเข้า (Input) ประเมินเกี่ยวกับการฝึกอบรม การสนับสนุนสื่อ และเอกสาร วิชาการต่างๆ และงบประมาณ เป็นต้น

2.2 กระบวนการ (Process) ประเมินกระบวนการจัดทำแผน และการปฏิบัติงานตาม แผนงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการดำเนินตามแนวทางการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กน่ายู่

2.3 ผลผลิต (Outputs) ประเมินผลการแก้ไขปัญหาตามแผน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สามารถพัฒนาได้ตามเกณฑ์มาตรฐานศูนย์เด็กเล็กน่ายู่

2.4 ผลลัพธ์ (Outcomes) ประเมินคุณภาพเด็ก เช่น การเจริญเติบโตตามเกณฑ์ ภาวะ สุขภาพ ความสามารถในการใช้ภาษา หรือทักษะที่จำเป็น และภาวะทางอารมณ์ หรือ ตอบสนองต่อ ความต้องการของชุมชนหรือไม่อย่างไร เป็นต้น

3. ความถี่ในการติดตาม และการประเมินผล

การติดตามงาน อาจดำเนินการได้ตลอดระยะเวลาของโครงการ สำหรับการประเมินผลนั้น อาจทำในช่วงก่อน ระหว่าง และภายหลังโครงการสิ้นสุด แนวทางการประเมินผลดังกล่าว สามารถ ปรับเปลี่ยนได้ตามบริบท และความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ โดยหน่วยงานภาครัฐ จะทำหน้าที่ให้การ สนับสนุนผ่านองค์กรและกลไกที่มีอยู่

“ศูนย์เด็กเล็กน่ายู่” เป็นพื้นฐานสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของเด็กปฐมวัยที่ต้องอยู่ใน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งจะเติบโตเป็นประชาชนที่มีคุณภาพของเมืองและชุมชนโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็ก ปฐมวัยได้โอกาส ได้รับการพัฒนาคุณภาพครบทุกด้านอย่างเท่าเทียมกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สะดวกสบาย สะอาด ถูกสุขลักษณะ และมีความปลอดภัยในชีวิต การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ นอกจาก จัดโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นแล้ว ยังสามารถดำเนินการในด้านอื่นๆ ที่ไม่ต้องมีการลงทุนค่าใช้จ่ายสูง เช่น การรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบของศูนย์เด็กเล็ก หรือการปลูกต้นไม้ในพื้นที่รอบศูนย์ เป็นต้น เพราะนโยบายและแนวทางในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ มิใช่หมายถึง การที่จะต้องระดมทุน งบประมาณค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย แต่เน้นการใช้ประโยชน์จากความร่วมมือของชุมชน และ องค์กรและกลไกที่มีอยู่เดิม ความสำเร็จในการพัฒนา “ศูนย์เด็กเล็กน่ายู่” ย่อมขึ้นอยู่กับแรงสนับสนุนที่ สำคัญ คือ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคีการพัฒนา ได้แก่ เจ้าหน้าที่ในศูนย์เด็กเล็ก ผู้ปกครอง ประชาชน และชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) องค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภูมิภาค และหน่วยงานส่วนกลาง ที่จะร่วมกันดำเนินงานพัฒนา “ศูนย์เด็กเล็กน่ายู่” เพื่อลูกหลานให้ ได้รับการดูแลให้เติบโตเต็มศักยภาพอย่างเท่าเทียม (กรมอนามัย. 2544 : 9-29)

พัฒนาการของเด็กปฐมวัย

การพัฒนาการ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางหน้าที่และทักษะ เป็นการเพิ่มความสามารถหรือการทำหน้าที่ที่ซับซ้อน เช่น การพูด การเดิน การเรียนรู้ต่างๆ ตลอดจนการปรับให้รับกับสภาพแวดล้อม ตามทฤษฎีพัฒนาการเด็ก ได้จำแนกพัฒนาการมนุษย์ออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้ (นิตยา คชภักดี. 2543 : 2-3)

1. ด้านร่างกาย (Physical or Psycho-Motor Development)

หมายถึง ความสามารถของร่างกายในการทรงตัวในอิริยาบถต่างๆ และการเคลื่อนไหว เคลื่อนที่ไปโดยการใช้กล้ามเนื้อขนาดใหญ่ (Gross Motor) เช่น การนั่ง ยืน เดิน วิ่ง กระโดด เป็นต้น การใช้สัมผัสรับรู้ และการใช้ตาและมือประสานกันในการทำกิจกรรมต่างๆ (Fine Motor Adaptive) เช่น การหยิบของ การขีดเขียน การปั้น และการประดิษฐ์ เป็นต้น

2. ด้านสติปัญญา (Cognitive Development)

หมายถึง ความสามารถในการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ กับตนเอง การรับรู้ รู้จักสังเกต จดจำ วิเคราะห์ การรู้คิด รู้เหตุผล และความสามารถในการแก้ปัญหา ตลอดจนการสังเคราะห์ ซึ่งเป็นความสามารถเชิงสติปัญญาในระดับสูง ซึ่งแสดงออกด้วยการใช้ภาษาสื่อความหมายและการกระทำ ดังนั้นการพัฒนาการด้านภาษา (Language) และสื่อความหมาย (Communication) ก็กับการใช้ตากับมือทำงานประสานกันเพื่อแก้ปัญหา (Fine Motor Adaptive) จึงมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสติปัญญา

3. ด้านจิตใจ-อารมณ์ (Emotional Development)

หมายถึง ความสามารถในการรู้สึกและแสดงความรู้สึก เช่น พอใจ ไม่พอใจ รัก ชอบ โกรธเกลียด กลัว และเป็นสุข ความสามารถในการแยกแยะ ความลึกซึ้งและควบคุมการแสดงออกของอารมณ์อย่างเหมาะสม เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ตลอดจนการสร้างความรู้สึกที่ดีและนับถือต่อตนเอง (Self-Esteem) หรืออัตโนทัศน์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสังคมด้วยในบางครั้ง จึงมีการรวมพัฒนาการด้านจิตใจ อารมณ์ กับทางด้านสังคมเป็นกลุ่มเดียวกัน

4. ด้านสังคม (Social Development)

หมายถึง ความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น มีทักษะในการปรับตัวในสังคม คือ สามารถทำตามหน้าที่ตามบทบาทของตนเองร่วมกับผู้อื่น มีทักษะการปรับตัวในสังคม มีความรับผิดชอบ ความเป็นตัวของตัวเอง และรู้กาลเทศะ สำหรับเด็ก หมายถึง ความสามารถในการช่วยเหลือตัวเองในชีวิตประจำวัน (Personal-Social) นอกจากนั้นพัฒนาการด้านสังคมยังเกี่ยวข้องกับพัฒนาการ

ด้านจิตวิญญาณ (Spiritual Development) คุณธรรม (Moral) และเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสติปัญญา ทำให้รู้จักแยกแยะความรับผิดชอบชั่วดีและความสามารถในการเลือกดำรงชีวิตในทางสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมอีกด้วย

5. ด้านจิตวิญญาณ (Spiritual Development)

หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความสามารถในการรู้จักคุณค่าของชีวิต สิ่งแวดล้อม สุนทรียภาพ วัฒนธรรม และการมีคุณธรรม การรู้จักควบคุมตัวเองให้มีความอดทน อดกลั้น มีเมตตา กรุณา มีความซื่อสัตย์ เป็นต้น ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม หลุดพ้นจากความทุกข์และการมีสันติสุขในสังคม

พัฒนาการเด็กปฐมวัยมีความสำคัญอย่างมาก ช่วงชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี นั้น เป็นช่วงทองของชีวิต และเมื่อเวลาผ่านไปช่วงนั้นมาแล้ว ก็ไม่สามารถย้อนกลับคืนมาได้อีก จึงควรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นมารดา บิดา ญาติ คนในครอบครัว ชุมชนที่ครอบครัวอาศัยอยู่ สถานเลี้ยงดูเด็ก บุคลากรอื่นๆ ผู้ดูแลเด็ก ผู้บริหาร จนกระทั่งที่สำคัญคือรัฐบาลที่ควรให้ความสำคัญ มีเป้าหมายในการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างชัดเจน และเป็นเป้าหมายเฉพาะกลุ่มเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ชาติให้มีคุณภาพและศักยภาพต่อไป

การเติบโตของเด็ก

การเจริญเติบโต (Growth) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงขนาดของร่างกายและอวัยวะ ซึ่งเกิดจากการเพิ่มจำนวนและขนาดของเซลล์และส่วนต่อเลี้ยง ทำให้รูปร่างเปลี่ยน เช่น มีขนาดโตขึ้น สูงขึ้น สัดส่วนเปลี่ยนแปลง การประเมินการเติบโตทำได้โดยการชั่งน้ำหนัก และวัดส่วนสูงของเด็ก แล้วนำมาเปรียบเทียบกับมาตรฐานตามอายุในช่วง 2-6 ปี เด็กต้องมีน้ำหนักและส่วนสูงเพิ่มขึ้นทุกปี แสดงในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 น้ำหนักและส่วนสูงตามอายุของเด็กปฐมวัย

อายุ (ปี)	น้ำหนัก (กิโลกรัม)	ส่วนสูง (เซนติเมตร)
2	11 - 12	87 - 89
3	13 - 14.5	94 - 95
4	15 - 17	100 - 101
5	17 - 19.5	105 - 106
6	19 - 22	110 - 111

ที่มา : กองโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. 2546

การส่งเสริมสุขภาพเด็กของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มุ่งเน้นในการป้องกันมากกว่าการรักษาเมื่อเจ็บป่วย ดังนั้นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะมีการจัดหาอาหารที่มีคุณค่าครบทั้ง 5 หมู่ และการประเมินการ

เจริญเติบโตของเด็ก โดยการชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง และแปลผล โดยเทียบกับกราฟแสดงการเจริญเติบโตของเด็กอย่างน้อยทุก 3 เดือน จะช่วยให้เด็กได้รับการดูแลและส่งเสริมการเจริญเติบโตที่ดีได้อย่างต่อเนื่อง

อาหารและโภชนาการสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน

เด็กก่อนวัยเรียนหมายถึง เด็กที่มีอายุ 1–5 ปี เด็กวัยนี้มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านร่างกายและสมอง ดังนั้นจึงมีความต้องการสารอาหารต่างๆ ในปริมาณมาก โดยเฉพาะโปรตีนและพลังงาน ปัญหาโภชนาการที่สำคัญของเด็กวัยนี้เกิดขึ้นเนื่องจากเด็กยังมีอายุน้อยไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองในด้านอาหารได้ ดังนั้นหากขาดการดูแลเอาใจใส่จากพ่อแม่หรือผู้ปกครองจะส่งผลให้เด็กมีปัญหาการขาดสารอาหารได้ ความต้องการสารอาหารเด็กก่อนวัยเรียนจำเป็นต้องได้รับสารอาหารต่างๆ ให้เพียงพอกับความเจริญเติบโตของร่างกายดังต่อไปนี้

1. ความต้องการพลังงาน

เนื่องจากอัตราการเจริญเติบโตของเด็กก่อนวัยเรียนมีอัตราที่ค่อนข้างสูง จึงจำเป็นต้องได้รับอาหารที่มีพลังงานเพียงพอ เพื่อใช้ในการเจริญเติบโตและกิจกรรมการเล่นต่างๆ เด็กที่มีอายุ 1-3 ปี ควรได้รับพลังงานประมาณ 1,000 กิโลแคลอรีต่อวัน และอายุ 4-5 ปี ควรได้รับพลังงานประมาณ 1,250 กิโลแคลอรีต่อวัน แสดงในตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 พลังงานที่ควรได้รับจากอาหารที่บริโภคต่อวันสำหรับเด็กอายุ 1 - 8 ปี

	อายุ (ปี)	น้ำหนัก (กิโลกรัม)	พลังงานที่ต้องการขณะ พักนอน (REE) (กิโลแคลอรีต่อวัน)	พลังงานที่ต้องการ (กิโลแคลอรีต่อวัน)
เด็ก	1 – 3	13.0	738	1,000
	4 – 5	17.6	894	1,250
	6 - 8	22.7	1,010	1,400

ที่มา : กองโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2546 : 61.

ปัญหาที่พบบ่อยในเด็กวัยนี้คือ ได้รับอาหารที่ให้พลังงานไม่เพียงพอ ทั้งนี้เนื่องจากเด็กรับประทานแต่ข้าวเป็นส่วนใหญ่ รับประทานอาหารที่มีความหลากหลายน้อย เช่น เนื้อสัตว์ ไข่ และนม ทำให้พลังงานและสารอาหารที่ได้รับไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงควรเพิ่มไขมันในอาหารและให้เด็กรับประทานอาหารที่มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะสารอาหารด้านโปรตีน ผักและผลไม้ เป็นต้น

2. ความต้องการโปรตีน

เด็กก่อนวัยเรียนจำเป็นต้องได้รับอาหารที่มีโปรตีนมากเพื่อใช้ในการเจริญเติบโต และช่วยให้ร่างกายแข็งแรงมีภูมิต้านทานต่อโรคต่างๆ เด็กอายุ 1-3 ปี ควรได้รับโปรตีนประมาณวันละ 18 กรัมต่อวัน อายุ 4-5 ปี ควรได้รับโปรตีนวันละ 22 กรัมต่อวัน โปรตีนควรเป็นโปรตีนที่ได้จากเนื้อสัตว์ต่างๆ ไข่ น้านม ถั่วเมล็ดแห้งต่างๆ เป็นต้น

3. ความต้องการวิตามินและเกลือแร่

เด็กก่อนวัยเรียนจำเป็นต้องได้รับวิตามินและเกลือแร่ต่าง ๆ เพื่อความเจริญเติบโต ดังต่อไปนี้

3.1 วิตามินเอ การขาดวิตามินเอเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กตาบอด มักพบในวัยทารกและวัยก่อนเรียน อายุตั้งแต่ 2 เดือน ถึง 5 ปี สาเหตุเนื่องจากแม่ได้รับวิตามินเอน้อยในขณะตั้งครรภ์ ทำให้ทารกมีวิตามินเอสะสมอยู่น้อย เมื่อทารกได้รับการเลี้ยงดูด้วยนมชั้นหวานที่มีไขมันจากพืช และได้รับอาหารที่มีวิตามินเอ ไขมันและโปรตีนน้อย จึงทำให้ทารกและเด็กก่อนวัยเรียนมีวิตามินเอในร่างกายน้อย เมื่อเด็กมีการเจ็บป่วย ติดเชื้อ เช่น หัด ไข้ หรือท้องร่วง จะทำให้เกิดการขาดวิตามินเอ มีอาการทางตา และทำให้ตาบอดได้ เด็กก่อนวัยเรียนจึงควรกินอาหารที่มีวิตามินเอให้มากขึ้น ซึ่งได้แก่ น้านม ไข่เป็ด ไข่ไก่ ตับสัตว์ต่างๆ ผักสีเขียวและสีเหลือง ปริมาณวิตามินเออ้างอิงที่เด็กควรได้รับ คือ เด็กที่มีอายุ 1-5 ปี ควรได้รับวิตามินเอ 400-450 ไมโครกรัมต่อวัน

3.2 ธาตุเหล็ก ภาวะโลหิตจาง เป็นปัญหาโภชนาการที่สำคัญของประเทศ จากการสำรวจความชุกภาวะโลหิตจางในประเทศไทย โดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ปี พ.ศ. 2539 พบโลหิตจาง ร้อยละ 15 ในเด็กก่อนวัยเรียน (สุภาพรณ ตันตราชีวิต 2548 : 22) ทำให้เด็กมีอาการอ่อนเพลีย ตัวซีด ความต้านทานต่ำ เป็นโรคติดเชื้อต่างๆ ได้ง่าย เช่น ไข้หวัด หัด รวมทั้งยังเกิดผลเสียต่อการเรียนรู้และพัฒนาการในเด็ก และลดความสามารถในการทำงานเมื่อเป็นผู้ใหญ่เด็กก่อนวัยเรียนควรได้รับอาหารที่มีเหล็กให้เพียงพอ ได้แก่ ไข่เป็ด ไข่ไก่ เนื้อสัตว์ต่างๆ ถั่วเมล็ดแห้ง ตับ เครื่องในสัตว์ และผักใบเขียว ปริมาณธาตุเหล็กอ้างอิงที่ควรได้รับในเด็กที่มีอายุ 1-3 ปี คือ 5.8 มิลลิกรัมต่อวัน และเด็กที่มีอายุ 4-5 ปี คือ 6.3 มิลลิกรัมต่อวัน

3.3 แคลเซียม เป็นแร่ธาตุที่มีมากที่สุดในร่างกาย มีบทบาทสำคัญต่อกระดูกและการทำงานของระบบต่างๆ ในร่างกาย เช่น ระบบประสาท กล้ามเนื้อ หัวใจและหลอดเลือด ช่วยในการแข็งตัวของเลือด เป็นต้น พบว่าปริมาณมวลกระดูกมีการเปลี่ยนแปลงไปตามอายุ ในช่วงตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยหนุ่มสาว อัตราการสร้างกระดูกจะมีมากกว่าการสลายกระดูกเป็นผลทำให้มวลกระดูกเพิ่มมากขึ้น โดยจะเพิ่มอย่างรวดเร็วในวัยทารก เริ่มช้าลงในวัยเด็ก และเพิ่มขึ้นอีกครั้งในช่วงวัยรุ่น ดังนั้นการบริโภคอาหารที่มีแคลเซียมมากอย่างพอเพียงและต่อเนื่องเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยเพิ่มมวลกระดูกและลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคกระดูกพรุน

คณะกรรมการจัดทำข้อกำหนดสารอาหารที่ควรได้รับประจำวันสำหรับคนไทย พ.ศ. 2546 ในเด็กที่มีอายุที่มีอายุ 1-3 ปี ควรได้รับแคลเซียมในปริมาณ 500 มิลลิกรัมต่อวัน และเด็กอายุ 4-6 ปี ควรได้รับแคลเซียมในปริมาณ 800 มิลลิกรัมต่อวัน

4. ความต้องการน้ำ

เด็กที่มีอายุ 1-3 ปี มีความต้องการน้ำ 1,000-1,500 มิลลิลิตรต่อวัน และเด็กอายุมากกว่า 3-5 ปี มีความต้องการน้ำ 1,300-1,950 มิลลิลิตรต่อวัน น้ำที่เด็กได้รับมีทั้งน้ำที่เป็นส่วนประกอบในอาหาร หรืออยู่ในรูปของเครื่องดื่ม ได้แก่ น้ํานม น้ําผลไม้ เด็กวัยนี้ควรดื่มน้ําอัดลม น้ําชา กาแฟ

เด็กก่อนวัยเรียนควรได้รับอาหารให้ครบทั้ง 5 หมู่ แสดงในตารางที่ 2.3 ปริมาณอาหารสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนควรได้รับ

ตารางที่ 2.3 ปริมาณอาหารใน 1 วัน สำหรับเด็กที่มีอายุ 1-5 ปี

กลุ่มอาหาร	ปริมาณอาหาร		หมายเหตุ
	เด็กอายุ 1-2 ปี	เด็กอายุ 3-5 ปี	
นม ไข่	1-3 แก้ว ครึ่งฟอง	1-3 แก้ว 1 ฟอง	นมสด หรือ นมผง ไข่ไก่ หรือ ไข่เป็ด ควรปรุงสุก เพื่อให้ย่อยง่าย
เนื้อสัตว์ต่างๆ และ ถั่ว เมล็ดแห้ง	2 ช้อนกินข้าว	4 ช้อนกินข้าว	ควรหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ เพื่อสะดวกใน การเคี้ยว กินอาหารทะเล และ เครื่องในอย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง
ข้าวสุก หรือ ก๋วยเตี๋ยว หรือ ขนมจีน หรือ ขนม ปัง	4 ทัพพีครึ่ง	6 ทัพพี	ข้าวหุงไม่เช็ดน้ำ หรือ นึ่ง
ผักใบเขียว	1 ทัพพีครึ่ง	3 ทัพพี	ควรเป็นผักสีเขียวเข้ม หรือ สี เหลืองเข้ม ส้ม และผักอื่นๆ ด้วย ทุกมื้อ
ผลไม้ตามฤดูกาล	3 ส่วน	3 ส่วน	ผลไม้ตามฤดูกาล ล้างให้สะอาด ก่อนให้เด็ก
น้ำมันจากพืช และ สัตว์	2-3 ช้อน	3 ช้อน	น้ำมัน เนยสด หรือ กะทิ

ที่มา : กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. 2549 : 34.

5. การจัดอาหารครบหลัก 5 หมู่

เพื่อให้เด็กได้รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของเด็กตามพัฒนาการ ควรส่งเสริมให้เด็กได้รับอาหารทั้ง 5 หมู่ ได้แก่

หมู่ที่ 1 เนื้อสัตว์ ได้แก่ เนื้อหมู วั วัว เป็ด ไก่ กุ้ง ปลา เครื่องใน เช่น ตับ ปอด หัวใจ ไข่ต่างๆ ถั่วเมล็ดแห้งต่างๆ เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง และอาหารที่ทำจากถั่ว นม และผลิตภัณฑ์จากนม ประโยชน์ของอาหารหมู่ที่ 1 ช่วยเสริมสร้างและซ่อมแซมร่างกาย ส่วนที่สึกหรอ เครื่องในช่วยสร้างกระดูก

และฟีน เนื้อสัตว์ประเภทอาหารทะเลช่วยป้องกันโรคคอพอก เด็กอยู่ในวัยเจริญเติบโตต้องการอาหารหมู่นี้มาก

หมูที่ 2 ข้าวแป้ง ได้แก่ ข้าวต่างๆ เช่น ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว แป้งต่างๆ เช่น แป้งข้าวเจ้า แป้งมันสำปะหลัง และอาหารที่ทำจากแป้ง เช่น ก๋วยเตี๋ยว บะหมี่ ขนมจีน ขนมปัง หัวเผือก มันต่างๆ ประโยชน์ของอาหารหมูที่ 2 ให้พลังงานและความอบอุ่นในร่างกาย ทำให้มีแรงเคลื่อนไหว ทำงานได้

หมูที่ 3 ผักใบเขียว และเห็ดอง ได้แก่ ผักใบเขียวเหลือง ผักหัวต่างๆ เช่น ผักบุ้ง คะน้า ตำลึง ฟักทอง กะหล่ำปลี มะเขือต่างๆ ประโยชน์ของอาหารหมูที่ 3 บำรุงสุขภาพทั่วไปให้แข็งแรง บำรุงสุขภาพของผิวหนัง นัยน์ตา เหงือก และฟัน สร้างและบำรุงโลหิต ช่วยให้ร่างกายใช้ประโยชน์จากอาหารได้อย่างเต็มที่ และมีเส้นใยเป็นกากช่วยให้การขับถ่ายสะดวก

หมูที่ 4 ผลไม้ต่างๆ ได้แก่ ผลไม้สดต่างๆ เช่น มะละกอ กล้วย ส้ม มะม่วง ฝรั่ง สับปะรด ประโยชน์ของอาหารหมูที่ 4 ช่วยบำรุงสุขภาพและป้องกันโรคต่างๆ ช่วยให้ร่างกายสดชื่น บำรุงสุขภาพของผิวหนัง นัยน์ตา เหงือก และฟัน

หมูที่ 5 ไขมันจากสัตว์และพืช ได้แก่ ไขมันจากสัตว์ เช่น มันหมู มันไก่ ไขมันจากพืช เช่น น้ำมันถั่ว น้ำมันงา กะทิ ประโยชน์ของอาหารหมูที่ 5 ให้พลังงานสูง และให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย ทำให้มีกำลังเคลื่อนไหวทำงานได้ เป็นตัวช่วยละลายวิตามินหลายชนิดเพื่อการดูดซึม และนำไปใช้ประโยชน์

อาหารกลางวันของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมกับความต้องการของเด็ก จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการให้เด็กมีการเจริญเติบโตตามวัยได้ การจัดหาอาหารกลางวันนอกจากจะคำนึงถึงปริมาณเพื่อให้เด็กอิ่มท้องแล้วยังต้องคำนึงถึงคุณค่าสารอาหาร เช่น โปรตีน วิตามินต่างๆ เนื่องจากอาหารแต่ละชนิดจะประกอบไปด้วยสารอาหารต่างๆ ในปริมาณมากน้อยแตกต่างกัน ไม่มีอาหารชนิดใดชนิดหนึ่งที่ให้ปริมาณสารอาหารครบในปริมาณที่ร่างกายต้องการในหนึ่งวัน ดังนั้นการจัดเตรียมอาหารจึงต้องมีความหลากหลาย หมุนเวียนในแต่ละสัปดาห์ เพื่อให้เด็กได้รับอาหารเพียงพอทั้งปริมาณและคุณภาพ นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังนิสัยในการรับประทานอาหารให้แก่เด็ก

แนวทางในการจัดเครื่องดื่มและอาหารกลางวันที่มีคุณภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

การจัดอาหารกลางวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีวัตถุประสงค์สำคัญที่จะให้เด็กได้รับอาหารกลางวันที่มีคุณค่าทางโภชนาการรับประทานทุกวันตลอดปีการศึกษาเพื่อช่วยลดปัญหาโภชนาการ และเป็นการส่งเสริมภาวะโภชนาการที่จะช่วยให้เด็กไทยเติบโตต่อไปอย่างมีคุณภาพ

ดังนั้นเพื่อเป็นการคุ้มครองสุขภาพเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จึงควรจัดอาหารที่สะอาด ปลอดภัย ให้เด็ก โดยพิจารณาทุกขั้นตอนในกระบวนการผลิตอาหาร และเน้นพฤติกรรมมารับประทานอาหารที่ถูกต้อง ได้แก่ การใช้ช้อนกลาง และการล้างมือให้สะอาดก่อนการรับประทานอาหารทุกครั้ง การดูแลให้เด็กได้รับประทานอาหารและน้ำที่สะอาด ปลอดภัย สามารถทำได้ดังนี้

1. การจัดให้มีน้ำดื่มที่สะอาด

ในแต่ละวันเด็กจะต้องได้รับน้ำดื่มที่สะอาด ปลอดภัยอย่างเพียงพอ ซึ่งครูผู้ดูแลเด็กสามารถจัดหาน้ำดื่มและดูแลความสะอาดในการต้มน้ำให้กับเด็กได้ดังนี้

1.1 น้ำดื่มสำหรับเด็ก ควรเป็นน้ำที่ผ่านการปรับปรุงคุณภาพแล้ว เช่น น้ำประปาต้มสุก หรือผ่านเครื่องกรองน้ำที่มีการดูแลรักษาสม่ำเสมอ หรือน้ำบรรจุขวดที่มีเครื่องหมาย อย.

1.2 ภาชนะที่เก็บน้ำดื่ม ต้องมีฝาปิดมิดชิด มีที่รินน้ำออกทางเดียว ไม่ใช่ภาชนะ เช่น แก้ว หรือ ชันน้ำตักโดยตรง เนื่องจากอาจทำให้มีการปนเปื้อนได้ง่าย มีการทำความสะอาดภาชนะใส่น้ำดื่ม อย่างสม่ำเสมอ

1.3 จัดให้มีเด็กแต่ละคนมีแก้วน้ำประจำตัว และมีการทำความสะอาดทุกครั้งหลังการใช้งาน

2. การจัดสถานที่เตรียมปรุงอาหารให้สะอาด ปลอดภัย

นอกจากอาหารที่มีประโยชน์ทางโภชนาการที่เด็กจะต้องได้รับอย่างครบถ้วนในแต่ละวัน ครู ผู้ดูแลเด็กจะต้องให้ความสำคัญในการจัดสถานที่สำหรับการเตรียม การปรุงอาหาร ดังนี้

2.1 สถานที่เตรียมปรุงอาหารควรแยกเป็นสัดส่วน พื้นห้อง และฝาผนังทำด้วยวัสดุสีอ่อน และทำความสะอาดง่าย

2.2 จัดให้มีแสงสว่าง และการระบายอากาศดี ลดปัญหา กลิ่น คิวน์ และความร้อน ไม่ให้รบกวนบริเวณใกล้เคียง

2.3 โตะเตรียม ปรุงอาหารสภาพดี สะอาด และสูงจากพื้นอย่างน้อย 60 เซนติเมตร เพื่อป้องกันสิ่งสกปรกกระเด็นปนเปื้อนอาหาร

2.4 กรณีที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีห้องครัวอยู่ภายในบริเวณศูนย์ ต้องป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นเมื่อเด็กเข้าไปนั่งเล่นในห้องครัว เช่น มีอุปกรณ์ปิดหัวแก๊สที่ปลอดภัย เก็บมีดของมีคมให้มิดชิด

2.5 กรณีที่ซื้ออาหารพร้อมบริโภค หรือจ้างทำจากภายนอกศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรเลือกร้านที่สะอาด และเน้นให้มีการปกปิดอาหารที่พร้อมบริโภคขณะขนส่ง

3. การเลือก การปรุงอาหาร การเก็บรักษาอาหารให้สะอาด และปลอดภัย

อาหารที่สะอาด ปลอดภัย จะช่วยให้เด็กสามารถได้รับประโยชน์จากการรับประทานอาหาร แต่ละชนิดได้อย่างเต็มที่ ซึ่งครูผู้ดูแลจะต้องมีวิธีการในการเลือก การปรุง และการเก็บรักษาอาหาร ดังนี้

3.1 การเลือกและการเตรียมอาหารสด

1) เลือกอาหารที่ใหม่ สด สะอาด มีสีตามธรรมชาติ เช่น เนื้อสัตว์สีชมพู ผักสดใบมีรูพรุนเล็กน้อย อาหารแห้งต้องไม่อับชื้น หรือมีกลิ่นเหม็น

2) หลีกเลี่ยงอาหารที่เจือปนสีสังเคราะห์ หรือสีสดมากๆ

3) อาหารกระป๋อง และเครื่องปรุงรส ควรอยู่ในสภาพดี มีเครื่องหมาย อย. มีฉลากระบุวันผลิต วันหมดอายุ

4) การล้างผัก ผลไม้ สำหรับผักควรลอกออกเป็นชั้นๆ แล้วล้างให้สะอาดด้วยน้ำไหลผ่าน และล้างที่ละใบเพื่อล้างสิ่งสกปรก และสารเคมีตกค้าง ผักและผลไม้ควรล้างก่อนปอกเปลือก

3.2 การปรุงอาหาร

- 1) ปรุงอาหารโดยไม่ใช่ผงชูรส หรือสารปรุงแต่งสี
- 2) ปรุงอาหารให้สุกอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะเนื้อสัตว์ เพื่อทำลายเชื้อโรค
- 3) ขณะปรุงอาหารควรงดการพูดคุย ทางที่ดีควรใช้ผ้าสะอาดปิดปาก ป้องกันการ

ไอ จาม ลงอาหารขณะปรุง

- 4) การชิมอาหาร ควรใช้ช้อนสำหรับชิม ไม่ใช่ช้อนเดียวกับที่ใช้ทำอาหาร

3.3 การเก็บรักษาอาหาร

การเก็บอาหารที่ดี ควรทำทั้งก่อนและหลังปรุงอาหาร เพื่อช่วยลดปัญหาการปนเปื้อนอาหาร สิ่งที่ต้องปฏิบัติ คือ

- 1) เก็บอาหารในอุณหภูมิที่เหมาะสม เก็บในภาชนะที่สะอาด และเหมาะสมตามประเภทของอาหาร เช่น อาหารที่มีส่วนประกอบของน้ำส้มสายชู ควรใส่ภาชนะที่ทนกรดได้ดี เช่น แก้ว กระเบื้อง สแตนเลส เป็นต้น
- 2) ปกปิดอาหารที่ปรุงสุก หรือพร้อมบริโภคด้วยฝาซี หรือฝาภาชนะ ไม่แนะนำให้ใช้ผ้าเพราะผ้าอาจไม่สะอาด เมื่อสัมผัสกับอาหารจะทำให้เกิดการปนเปื้อนได้
- 3) น้ำดื่ม น้ำผลไม้ ต้องสะอาด และเก็บในภาชนะที่สะอาด มีฝาปิดมิดชิด การทำน้ำผลไม้ ต้องใช้น้ำต้มสุกผสมเท่านั้น
- 4) น้ำแข็งที่ใช้สำหรับรับประทานควรเก็บในภาชนะที่สะอาด มีฝาปิด มีอุปกรณ์สำหรับตักน้ำแข็ง และไม่แช่อาหารอื่นใดไปในถังน้ำแข็งสำหรับรับประทาน

4. การเลือก การล้าง และการเก็บอุปกรณ์ และภาชนะใส่อาหาร

อุปกรณ์ และภาชนะใส่อาหารเป็นสิ่งสัมผัสกับอาหารโดยตรง จึงต้องให้ความสำคัญกับการเลือก การล้าง และการเก็บอุปกรณ์ต่างๆ ดังนี้

4.1 การเลือก

- 1) เลือกภาชนะใส่อาหาร จาม ชาม ช้อน ส้อม ที่ทำด้วยวัสดุปลอดภัย เช่น สแตนเลส อลูมิเนียม เมลามีนคุณภาพดี สีอ่อน ตะเกียบไม้ตากแห้ง
- 2) จาน ชามมีผิวเรียบ เพื่อให้ทำความสะอาดง่าย
- 3) เชียงที่ใช้เตรียมอาหารต้องสภาพดี ไม่แตกร้าว แยกใช้เชียงอย่างน้อย 3 เชียงตามประเภทของอาหาร คือ เชียงสำหรับเนื้อสัตว์สด เนื้อสัตว์สุก และผัก ผลไม้ ต้องล้างให้สะอาดทั้งก่อนและหลังการใช้งาน เก็บในที่มียาอากาศถ่ายเทได้ดี เพื่อลดการปนเปื้อนเชื้อโรคในอาหาร

4.2 การล้าง

- 1) ล้างภาชนะ อุปกรณ์ที่ใช้ใส่ในอาหาร ช้อนและส้อม อย่างน้อย 3 ครั้ง หลังจากการเก็บเศษอาหารออกแล้ว
- 2) อ่างล้างภาชนะ ควรอยู่สูงจากพื้นอย่าง หรือน้อย 60 เซนติเมตร ควรมีท่อระบายที่ดี ไม่มีน้ำขังหรือเฉอะแฉะ จาน ชาม และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ล้างสะอาดแล้ว คว่าบนตะแกรงที่มีอากาศถ่ายเทได้ดี และสูงจากพื้นอย่างน้อย 60 เซนติเมตร ผึ่งให้แห้งไม่ควรใช้ผ้าเช็ดภาชนะที่ล้างแล้ว

4.3 การเก็บ

- 1) ซ้อน ส้อม ตะเกียบ ใ้หว่างด้านด้ามขึ้นบน ในตระกร้าที่โปร่งสะอาดหมั่นดูแลตระกร้าให้สะอาดอยู่เสมอ
- 2) จาน ชาม ที่ล้างสะอาดแล้วผึ่งให้แห้ง จึงเก็บใส่ภาชนะที่มีการปกปิด
- 3) เครื่องครัว เช่น หม้อ กระทะ ตะหลิว ควรแขวนที่ด้ามให้ส่วนที่ใส่อาหารหันเข้าผนัง

5. สุขนิสัยส่วนบุคคลของผู้ปรุงอาหาร

ผู้ปรุง หรือ เตรียมอาหารควรมีสุภาพ และสุขอนามัยส่วนบุคคลที่ดี และมีการแต่งกายสะอาด เหมาะสม ดังนี้

- 5.1 ล้างมือด้วยสบู่ และน้ำสะอาด ก่อนและหลังการเตรียม ปรุงอาหาร และก่อนเสิร์ฟอาหารให้เด็ก
- 5.2 ระหว่างเตรียม และปรุงอาหารไม่ควรพูดคุยและควรปิดปากด้วย ผ้าสะอาด ป้องกันการไอ จาม ปนเปื้อนอาหาร
- 5.3 ตัดเล็บสั้น รักษาให้สะอาดเสมอ และไม่สวมเครื่องประดับที่มือ และนิ้ว
- 5.4 ไม่เตรียม ปรุงอาหารในขณะที่ป่วย มีไข้ เจ็บคอ มีแผลเรื้อรังที่มือ และนิ้ว หากมีแผลควรปิดพลาสติกให้เรียบร้อย
- 5.5 แต่งกายให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ เพื่อป้องกันการปนเปื้อนในอาหาร ดังนี้
 - 1) สวมเสื้อมีแขนเพื่อป้องกันเหงื่อไหล
 - 2) สวมหมวกคลุมผม และผ้ากันเปื้อน ควรใช้สีขาวเพื่อให้สามารถมองเห็นความสกปรกได้ง่าย ป้องกันเส้นผมและรังแคตกหล่นใส่อาหาร
 - 3) ไม่ใช้มือสัมผัสอาหารที่พร้อมบริโภคโดยตรง ต้องใช้ภาชนะในการหยิบจับอาหารที่สะอาด
 - 4) ไม่ใช้ปากเป่าอาหารให้เย็นก่อนที่เด็กรับประทาน เพราะจะทำให้มีน้ำลายปนเปื้อนในอาหารและเป็นช่องทางการติดเชื้อโรคได้

ในกรณีที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่ได้เตรียม ปรุงอาหารที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเอง ครูผู้ดูแลเด็กควรที่จะตรวจสอบร้านอาหารที่จ้างมาทำอาหารให้เด็ก โดยใช้แนวทางเดียวกัน เพื่อให้ได้ร้านอาหารที่สะอาดปลอดภัยสำหรับเด็กมากที่สุด การได้รับอาหารที่มีสารปนเปื้อน และไม่สะอาดสามารถทำให้เกิดอันตรายกับเด็กได้มาก เช่น

1. โรคที่มีอาหารและน้ำเป็นสื่อ เช่น โรคอุจจาระร่วง บิด ไทฟอยด์ ซึ่งจะก่อให้เกิดอาการปวดท้องอย่างรุนแรง มีไข้ อาเจียน เป็นต้น
2. โรคพยาธิต่างๆ ที่ปนเปื้อนมากับเนื้อสัตว์ และผักที่ไม่สะอาด และปรุงไม่สุก
3. โรคจากอาหารเป็นพิษ เช่น อาหารกระป๋องที่หมดอายุ หรือชำรุดจะทำให้มีอาการปวดท้อง ท้องร่วง เป็นต้น พิษจากพืชและสัตว์จากธรรมชาติ เช่น พิษจากเห็ด กลอย เป็นต้น
4. พิษจากสารเคมี เช่น สารตะกั่ว สารกำจัดแมลง สีสผสมอาหาร สารปรุงแต่งอาหาร เป็นต้น

ครัวมาตรฐาน

ครัว คือโรง เรือน หรือห้องสำหรับทำกับข้าวของกิน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) หรือ สถานที่ที่ใช้ในการประกอบอาหารเพื่อเลี้ยงและดูแลคนในครอบครัวให้มีอาหารรับประทาน นอกจากนี้ครัวยังมีความหมายเป็นห้องที่มีการกำหนดลักษณะการใช้งานที่แตกต่างไปจากห้องของบ้าน ซึ่งใช้เป็นที่พักประกอบอาหารและมีความสัมพันธ์กับส่วนรับประทานอาหาร ห้องครัวเป็นห้องหนึ่งที่มีความสำคัญที่ต้องใช้ระยะเวลาในการปรุงอาหารจึงจำเป็นต้องมีการออกแบบให้เหมาะสม เนื่องจากขณะที่มีการปรุงอาหารมีการใช้ความร้อนซึ่งก่อให้เกิดกลิ่นและควันเกิดขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการออกแบบครัวให้มีเครื่องดูดควัน มีแสงสว่างเพียงพอ แสงแดดส่องถึงเพื่อไล่ความชื้นออกไปและที่สำคัญควรระบายอากาศได้ดี

ครัว สถานที่ปรุง ประกอบ และจำหน่ายอาหาร คือบริเวณที่เตรียม ปรุง ประกอบ จำหน่ายอาหาร รวมถึงบริเวณที่รับประทานอาหารด้วย บริเวณที่เตรียม ปรุง ประกอบ และจำหน่ายอาหาร ควรจัดให้สะอาดเป็นระเบียบ สะดวกต่อการทำงาน ไม่น่าวิตกมีพิษซึ่งเป็นอันตราย เช่น สารเคมีกำจัดแมลง และศัตรูพืช มาเก็บไว้ในบริเวณนี้เด็ดขาด ต้องมีการระบายอากาศที่ดี โดยมีปล่องระบายควัน และกลิ่นจากการประกอบอาหาร มีบ่อดักไขมัน จัดทำท่อระบายน้ำทิ้งที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ มีห้องน้ำและที่ปัสสาวะให้เพียงพอสำหรับการบริการลูกค้าและทำความสะอาดอยู่เสมอ รวมทั้งบริเวณที่จำหน่ายอาหารหรือรับประทานอาหาร ก็ควรล้างทำความสะอาดอยู่เสมอด้วย (กองสุขาภิบาล สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร. 2552)

ครัวจึงเป็นสถานที่สำคัญซึ่งต้องมีสุขาภิบาลที่ดี ในทางตะวันตกครัวทันสมัยจะประกอบด้วยอุปกรณ์ ได้แก่เตา อ่างล้างจานที่อาจมีอุปกรณ์ทำน้ำร้อน น้ำเย็น มีตู้เย็นและชั้นใส่ของ บางบ้านมีตู้อบไมโครเวฟ เครื่องล้างจานหรืออุปกรณ์ไฟฟ้าอื่น ๆ ในการบริโภคอาหารสิ่งที่ควรคำนึงถึงและต้องพิจารณาควคูปไปด้วยเสมอคือ ความสะอาดของอาหารและความปลอดภัยในการบริโภคเนื่องจากวัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหารอาจมีการปนเปื้อนของจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดโรค สารเคมี ยาฆ่าแมลง โลหะหนัก หนอน พยาธิ และสารพิษของเชื้อรา เป็นต้น ความรุนแรงของของโรคที่เกิดจากอาหารเป็นสื่อ ขึ้นอยู่กับชนิดและปริมาณของเชื้อโรค หรือสารพิษที่ผู้บริโภคได้รับ มีรายงานการเฝ้าระวังประจำปีของกองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ทำให้ทราบว่าสถานการณ์ของโรกระบบทางเดินอาหารแต่ละโรคที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลามีแนวโน้มการเกิดโรคเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525-2534 โดยมีอัตราการป่วยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงปี 2528-2537 สาเหตุส่วนใหญ่ของการป่วยด้วยโรกระบบทางเดินอาหารนี้มีความชัดเจนว่าเกิดจากผู้ป่วยบริโภคอาหารและน้ำที่ไม่สะอาด มีสุขวิทยาส่วนบุคคลที่บกพร่อง โดยเฉพาะโรคท้องร่วงมักเกิดจากการบริโภคอาหารทะเลสด เช่น หอย กุ้ง ปู ซึ่งมีการปรุงที่ไม่สุกหรือบริโภคดิบๆ รวมทั้งนิยมบริโภคอาหารเสี่ยง เช่น ยำชนิดต่างๆ ขนมจีน และไอศกรีม เป็นต้น (กองสุขาภิบาลอาหาร กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. 2541)

นอกจากนี้สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข (2547) ยังพบว่าเด็กช่วงอายุ 3-14 ปีป่วยด้วยโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน 230,810 ราย คิดเป็นร้อยละ 19.87 ของผู้ป่วยทั้งหมดป่วยด้วยโรคอาหารเป็นพิษ 31,583 ราย คิดเป็นร้อยละ 20.41 ของผู้ป่วยทั้งหมด และจากการสำรวจคุณภาพน้ำดื่ม (กรมอนามัย. 2547) ในโรงเรียนทั่วประเทศ พบว่าน้ำดื่มในโรงเรียนร้อยละ 65.3 ไม่อยู่ในเกณฑ์ที่ปลอดภัย นอกจากนี้นักเรียนอาจได้รับอันตรายจากสารเคมีต่างๆ ซึ่งจะสะสมในร่างกายและเป็น

อันตรายต่อสุขภาพในระยะยาวเป็นสาเหตุของโรคมะเร็ง โรคไต ซึ่งเป็นปัญหาสุขภาพของคนไทยในปัจจุบัน

การจัดวางแผนผังห้องครัว

การจัดวางอุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็นต่างๆ เช่น เตา อ่างล้างมือ ตู้เย็น ตู้ดูดควัน และชั้นวางอุปกรณ์ เป็นต้น การกำหนดที่ตั้งของครัวเป็นสิ่งสำคัญมาก ซึ่งขึ้นกับพื้นที่ที่สามารถจะกำหนดองค์ประกอบต่างๆ ในการจัดวางวัสดุและอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในห้องครัวให้มีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น ได้แก่ การเก็บอาหาร การเตรียมอาหาร การล้าง การประกอบอาหาร การทำความสะอาดเครื่องมือเครื่องใช้ และการบำรุงรักษา เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงความสะอาด เสียง กลิ่น และควันที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาหาร ซึ่งต้องอาศัยการสุขาภิบาลอาหาร (Food sanitation) เข้ามาบริหารจัดการและควบคุมสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้อาหารที่สะอาดปลอดภัยแก่ผู้บริโภค หากผู้ทำอาหารขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องการสุขาภิบาลอาหาร อาจทำให้อาหารที่ผ่านการประกอบปรุง ปนเปื้อนด้วยเชื้อโรค หนองพยาธิ สารเคมี หรือสิ่งเจือปนที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้บริโภคได้ หากผู้ทำอาหารได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการสุขาภิบาลอาหารแล้ว ก็เชื่อมั่นได้ว่าผู้บริโภคจะได้บริโภคอาหารที่สะอาดปลอดภัย การสุขาภิบาลอาหาร ไม่ได้หมายความว่าแค่บริโภคเข้าไปแล้วไม่เกิดโรคและโทษในปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังมีหมายถึงจะต้องไม่มีพิษภัย เป็นโทษ หรือก่อให้เกิดโรคในระยะยาวหรือในอนาคตอีกด้วย รวมทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอาหารเพื่อให้อาหารสะอาด ปลอดภัย ปราศจากเชื้อโรคที่ปนเปื้อนมากับอาหาร สารเคมีต่างๆ ที่ก่อให้เกิดอันตรายกับผู้บริโภคได้ การจัดอุปกรณ์ยึดหลักดังนี้

1. การวางเตา อ่างล้าง และตู้เย็น

ควรจัดวางให้อยู่ใกล้กัน เพื่อความสะดวกและคล่องตัวในขณะที่มีการทำอาหาร ซึ่งทำให้สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยปกติจะจัดให้อยู่ในลักษณะสัมพันธ์กันเป็นรูปสามเหลี่ยมระหว่าง เตา อ่างล้าง และตู้เย็น เนื่องจากอ่างล้างจานเป็นบริเวณที่ใช้งานมากที่สุด อ่างล้างจานไม่ควรอยู่ใกล้เตาไฟควรติดตั้งอ่างบริเวณใดหน้าต่างจะช่วยระบายความชื้นได้ดีและมีที่ให้พักสายตาสู่ภายนอกเวลาใช้งาน ตู้ใต้อ่างควรมีถังขยะเพื่อทิ้งขยะจากการล้างจานได้ และอาจติดบอดักไขมันข้างใต้อ่างล้างจาน ตู้เก็บจานชามควรอยู่ใกล้อ่างล้างจานเพื่อความสะดวกในการเก็บหลังจากการล้าง นอกจากนั้นตู้เย็นไม่ควรอยู่ใกล้กับเตาไฟ เพราะระบบความร้อนจากเตาไฟจะรบกวนการทำงานของตู้เย็น ควรเตรียมพื้นที่วางตู้เย็นไว้ด้วย และให้วางตู้เย็นห่างจากผนังรอบด้านประมาณ 10-15 เซนติเมตร เพื่อระบายความร้อน เคาน์เตอร์เตรียมอาหารควรเลือกให้มีที่สอดปลายเท้าลงไปด้านล่าง ด้านบนสามารถใช้เป็นตู้ลอยเก็บอุปกรณ์มีบานปิดป้องกันฝุ่น บริเวณที่เคาน์เตอร์ชนผนังควรมีบัวกันน้ำเข้าภายในตู้ติดผนังส่วนล่าง และกันความสกปรกจากการเช็ดถู ในการปรุงอาหารจะต้องประกอบด้วยเตาหุงต้มที่มีเตาอบอยู่ส่วนล่าง เตาไฟอยู่ส่วนบนหรือแยกกัน ซึ่งต้องคำนึงถึงพื้นที่เก็บถังแก๊ส ถ้าขนาดเล็กสามารถซ่อนอยู่ข้างใต้เคาน์เตอร์ได้ ถ้ามีขนาดใหญ่ควรตั้งไว้ภายนอกห้องครัว และตั้งอยู่ห่างจากเชื้อเพลิงไม่ควรมีส่วนระบายอากาศอยู่เหนือเตาไฟเนื่องจากจะรบกวนเปลวไฟเมื่อมีกระแสลม

วัสดุที่ใช้สำหรับทำอ่างล้างควรทำด้วยสแตนเลส ซึ่งทนทานต่อการใช้งาน สามารถทำความสะอาดและดูแลรักษาได้ง่าย ไม่สะสมจุลินทรีย์ ไม่ทำปฏิกิริยากับกรด ด่าง หรือสารปรุงรสต่างๆ ส่วนบริเวณชั้นที่เตรียมอาหารใช้กระเบื้องเซรามิกได้ แต่ควรยาแนวระหว่างแผ่นให้ชิดติดกันมากที่สุดเพื่อป้องกันการสะสมของเชื้อโรค ควรหลีกเลี่ยงวัสดุที่ผลิตจากไม้อัด เนื่องจากในระหว่างที่มีการหุงต้ม หรือปรุงอาหาร อาจมีน้ำมันกระเด็นไปติดที่ผนัง ทำให้การทำความสะอาดเป็นไปได้ยาก นอกจากนี้ยังอาจทำให้ผนังที่ทำจากไม้อัดเกิดการบวม แตก เนื่องจากความชื้นชื้นได้ ส่วนผนังห้องครัวควรทนความร้อน โดยเฉพาะส่วนที่อยู่เหนือเตาไฟและต้องทำความสะอาดเศษน้ำมันและอาหารได้ง่าย ถ้าเป็นผนังทาสีควรใช้น้ำมันเพราะทำความสะอาดได้ง่าย หรือเป็นผนังบุกระเบื้องเคลือบก็ได้ก็จะเป็นการดีการเลือกโทนสีภายในห้องครัวควรเลือกมีสีสว่าง วัสดุมีผิวมันและกันน้ำ เนื่องจากสามารถเห็นรอยเปื้อนและทำความสะอาดได้ง่าย เคา์เตอร์หรือโต๊ะวางเตา ควรเลือกให้มีความสูงที่เหมาะสมคือ ประมาณ 90 เซนติเมตร กรณีมีอ่างล้างควรเพิ่มความสูงอีก 7.5 เซนติเมตร และควรมีพื้นที่ว่างข้างเตาเพื่อเตรียมไว้สำหรับวางเครื่องประกอบอาหารและจานชามได้ ซึ่งสะดวกในการเตรียมและปรุงอาหาร

ภาพที่ 2.3 ลักษณะการจัดวางอุปกรณ์ในครัว (ตู้เย็น อ่างล้าง เตาแก๊สสำหรับหุงต้ม และ เครื่องดูดควัน) ที่มา : เลิฟสแตนเลส. 2553. อ่างใน สมยศ ตันติวงศ์วานิช และ พัทธนันท์ ศรีม่วง. 2555 : 15

2. การวางตู้เก็บของหรือภาชนะต่างๆ

ควรกำหนดให้อยู่ใกล้อุปกรณ์ที่ใช้ร่วมกัน เช่น ตู้เก็บกระทะ หม้อ หรือ ชั้นวางเครื่องปรุงต่างๆ ควรอยู่ใกล้เตา ตู้เก็บจานควรอยู่ใกล้อ่างล้าง เพื่อสะดวกในการเก็บเข้าที่ หรือหยิบใช้ได้สะดวก ตู้เก็บของหรือภาชนะควรมีพื้นเรียบ ทำด้วยวัสดุที่สามารถทำความสะอาดได้ง่าย ไม่อับชื้นเพื่อป้องกันการเกิดกลิ่นอับและเชื้อราที่สามารถเจริญขึ้นได้ โดยทั่วไปตู้เก็บของและชั้นสำหรับวางของหรืออุปกรณ์จะทำได้ด้วยเหล็กปลอดสนิมที่มีความแข็งแรงทนทาน สามารถทำความสะอาดได้ง่ายเหมาะสำหรับงานครัว การเก็บอุปกรณ์อื่น ๆ ภายในตู้เก็บควรเก็บไว้ในตู้สะอาดไม่อับชื้น และปกปิดมิดชิดป้องกันสัตว์นำโรค แมลงต่างๆ ที่อาจเข้ามาอยู่อาศัยได้ พื้นตู้ควรสะอาด ไม่ชื้นแฉะ และสูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 60 เซนติเมตร เพื่อลดโอกาสการของการปนเปื้อนและแพร่เชื้อโรคของสัตว์พาหะ

3. หลอดไฟฟ้าเพื่อให้ความสว่าง

แสงสว่างเป็นสิ่งหนึ่งที่จำเป็นสำหรับครัว ความสว่างตามธรรมชาติที่ได้จากหน้าต่าง นอกจากจะเป็นที่มาของแสงสว่างแล้ว ยังเป็นช่องระบายอากาศที่ดีอีกด้วย แต่ถ้าภายในครัวมีหน้าต่างน้อยเกินไป ควรมีการติดตั้งหลอดไฟเพื่อช่วยในส่วนที่แสงสว่างไม่เพียงพอเพราะในการประกอบอาหารนั้น จำเป็นต้องมีแสงสว่างมากพอที่จะมองเห็นได้ชัดเจน และทำงานได้สะดวก ดังนั้นจึงควรติดตั้งไฟ โดยใช้ไฟห้อยในพื้นที่ทำงานหรือจะติดไว้ตรงเพดานผาผนัง เพื่อให้แสงไฟกระจายได้ทั่วห้อง อย่างไรก็ตามการติดตั้งไฟควรมีฝาครอบเพื่อป้องกันในกรณีที่หลอดไฟชำรุดหรือแตก ซึ่งอาจตกลงมาใส่บุคคลากรที่ทำงานในครัวและอาหารได้ การใช้เวลาในห้องครัวนานๆ นั้น ควรทำให้ครัวมีบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ดังนั้นแสงสว่าง ไม่ว่าจะเป็นแสงสว่างจากหลอดไฟ หรือแสงตามธรรมชาติก็ตามควรพอเพียง การทาสีห้องโดยใช้สีอ่อนๆ จะช่วยให้ครัวสว่างและดูกว้างขึ้น ควรทาสีน้ำมัน หรือสีอะคริลิกกึ่งเงาแทนการใช้สีน้ำพลาสติกสำหรับทาภายในทั่วไป เนื่องจากจะคงทนกว่า และทำความสะอาดคราบเขม่า คราบควัน ที่เกิดจากการหุงต้มอาหารได้ดีกว่าสีน้ำมันทั่วไป

4. ระบบถ่ายเทอากาศ

เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่มีอากาศร้อน การสร้างครัวจึงควรมีระบบระบายอากาศที่ถูกต้องและเพียงพอ ห้องครัวที่โปร่งโล่งจึงเป็นลักษณะของครัวที่เหมาะสม และควรจะต้องติดหน้าต่างไว้หลายๆบาน เพื่อเปิดรับแสงธรรมชาติเพราะแดดตอนบ่าย สามารถจะช่วย ฆ่าเชื้อโรค ไล่ความเปียกชื้น ความอับทึบให้กับครัวได้ นอกจากนี้ยังอาจมีการติดตั้งพัดลมดูดอากาศเหนือเตาเพื่อดูดควันอาหารซึ่งจะช่วยลดควันและอากาศร้อนเหนือเตาได้ รวมทั้งกลิ่นต่างๆ ที่ไม่ต้องการได้ นอกจากนี้พัดลมดูดอากาศเหนือเตายังช่วยหมุนเวียนอากาศบริสุทธิ์ผ่านเข้ามาในครัวที่ผลิตอาหาร

การระบายอากาศของห้องครัวเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งมีการระบายอากาศได้ 2 วิธีหลักๆ ดังนี้

4.1 การระบายอากาศโดยวิธีตามธรรมชาติ โดยทำให้มีทางเปิดออกจากห้องครัวสู่ภายนอกให้เพียงพอ ได้แก่ การระบายอากาศหรือควันทางหลังคาโดยใช้ปล่องควัน การระบายอากาศทางหน้าต่างและประตู

4.2 การระบายอากาศโดยอาศัยเครื่องมือช่วย เพื่อให้แน่ใจว่ามีการระบายอากาศอย่างเพียงพอ ได้แก่ ใช้เครื่องเป่าลมเพื่อช่วยในการระบายอากาศ และการติดตั้งพัดลมดูดอากาศ ทำให้สามารถระบายอากาศและควันได้อย่างรวดเร็วออกไปสู่ภายนอกของตัวอาคาร ส่วนพัดลมดูดควันสามารถล้างทำความสะอาดไขมันได้ง่าย มีกล่องดักไขมันที่เจาะรูแขวนอยู่บนตัวเครื่องดูดควันโดยเททิ้งเพื่อกำจัดไขมันที่ค้างอยู่ (ศิวาพร ศิวเวช. 2536 : 14 และ ศรีธวัช จาติเกตุ. 2534 : 26)

5. บริเวณเตรียม และทำอาหาร

สถานที่เตรียม ปรงอาหาร หมายถึง พื้นที่ที่ใช้ในการล้าง จัดเตรียม หรือปรงอาหาร ได้แก่ ครัวของบ้านเรือนทั่วไป ครัวร้านอาหาร ครัวของโรงแรม โรงพยาบาล เป็นต้น บริเวณเตรียมบริเวณ

ปรุง ประกอบและรับประทานอาหาร ควรจัดให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยสะดวกต่อการทำกิจกรรมต่างๆ จัดให้มีอุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็นอย่างครบถ้วนพร้อมทั้งจัดเก็บอุปกรณ์เหล่านั้นอย่างถูกวิธี มีการดูแลทำความสะอาดสถานที่อย่างสม่ำเสมอ มีการป้องกันสัตว์ แมลงนำโรคต่างๆ ไม่ให้สัมผัสกับอาหารได้ มีการกำจัดขยะมูลฝอย จัดทำท่อระบายน้ำทิ้งที่เหมาะสมถูกต้องตามหลักวิชาการ มีปอดักไขมัน จัดให้มีการระบายอากาศให้ไหลเวียน มีปล่องระบายควัน และกลิ่นที่เกิดจากการประกอบอาหาร ในการจัดการด้านสุขาภิบาลอาหาร การจัดการสิ่งแวดล้อมของสถานที่ปรุง ประกอบ และรับประทานอาหาร นับเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อความสะอาดของอาหารเพราะสถานที่ดังกล่าวหากไม่ถูกหลักสุขาภิบาลอาหารแล้ว จะเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการปนเปื้อนของเชื้อโรคต่างๆ ลงสู่อาหารได้ นอกจากนี้ผู้ประกอบอาหารควรมีสุขวิทยาส่วนบุคคลที่ดี เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการกระจายของเชื้อจุลินทรีย์ต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดโรควิวต์ลุติบและอาหารที่ปรุงสำเร็จแล้ว ผู้สัมผัสอาหารจึงควรมีสุภาพที่ดี ไม่ป่วยเป็นโรคติดต่อที่สามารถติดต่อกันได้

5.1 พื้นห้อง พื้นของห้องครัวเป็นพื้นที่ส่วนที่มีการใช้งานตลอดเวลา ในขณะที่ประกอบอาหาร วัตถุดิบ เศษอาหาร เครื่องปรุง น้ำมัน ควันและความร้อนที่ทำให้เกิดการสกปรกเกิดขึ้น เนื่องจากในขณะที่มีการประกอบอาหารความร้อนจะทำให้ไขมันเกิดควันและกระเด็นลงสู่พื้น หรือผนังและกำแพงได้ พื้นห้องควรลดระดับต่ำกว่าส่วนอื่นของอาคารประมาณ 10 เซนติเมตร เพื่อเวลาทำความสะอาดพื้นหรือล้างพื้นห้อง น้ำจะได้ไม่ไหลเประอะเปื้อนห้องอื่น ควรให้พื้นมีความลาดเอียงเล็กน้อยสำหรับการไหลของน้ำลงท่อระบายน้ำที่เตรียมไว้ ส่วนการที่จะเลือกวัสดุเพื่อใช้ปูพื้นควรยึดหลัก ความทนทาน และทำความสะอาดได้ง่ายเป็นหลัก เพราะห้องครัวเป็นห้องที่มีการ ใช้ความร้อนอยู่เป็นประจำ พื้นห้องจึงจำเป็นต้องทนทานต่อความร้อนได้ดี และจะต้องไม่ลื่นหรือมีผิวมันจนเกินไป ในการเลือกวัสดุเพื่อปูพื้นครัว สิ่งที่ต้องคำนึงถึงมีหลักดังนี้

- 1) ต้องไม่ลื่นเวลาที่พื้นเปียกน้ำและคราบน้ำมัน
- 2) ต้องทนทานต่อรอยขีดขูดและแรงกระแทก และต้องไม่ดูดซับความชื้น
- 3) ควรง่ายต่อการทำความสะอาด
- 4) ควรมีสื่ออ่อนเพื่อให้สามารถมองเห็นสิ่งสกปรกต่างๆบนพื้นได้เมื่อต้องการทำความสะอาดบนพื้นครัว

ความสะอาดบนพื้นครัว

โดยวัสดุที่ใช้สำหรับทำพื้นครัวมีให้เลือกทั้งที่เป็นพื้นกระเบื้อง พื้นหินขัด ซึ่งทนทานต่อการใช้งานรักษาความสะอาดได้ง่าย แต่ค่อนข้างเย็น พื้นไม้ซึ่งให้ความอบอุ่น สวยงาม แต่สกปรกง่าย หรือไวนิลที่มีลวดลายสวยงาม การดูแลรักษาความสะอาดทำได้ง่าย แต่ไวนิลจะชำรุดได้ง่ายไม่ทนทาน ประเภทของวัสดุที่นิยมมีดังนี้

- 1) วัสดุที่ผลิตมาจากไวนิล ยาง โพลียูรีเทน ซึ่งทนต่อความชื้นได้ดีและยืดหยุ่นตัวสูงติดตั้งง่ายและไม่ต้องบำรุงรักษามาก
- 2) กระเบื้องเซรามิกผลิตขึ้นจากดินแล้วนำไปอบหรือเผาในความร้อนที่สูง เซรามิก เป็นวัสดุที่ทนทานไม่ดูดซึมน้ำผิวของกระเบื้องเย็นค่อนข้างลื่น แต่ดูแลรักษาง่าย ยกเว้นชนิดที่ไม่เคลือบ ซึ่งเหมาะสำหรับทำทางเดินมากกว่าเนื่องจากให้ความเป็นธรรมชาติและไม่ลื่น
- 3) ไม่ให้ความอบอุ่นสบายเท้า แต่ในการใช้งานในห้องครัวควรเคลือบกันน้ำและทำให้แข็งขึ้นด้วยยูรีเทน เพื่อให้สามารถทำความสะอาดได้ง่ายและทนทาน

4) หินธรรมชาติเหมาะที่จะใช้ปูพื้นเนื่องจากไม่มีร่องสะสมความสกปรก แต่พื้นจะมีความลื่นสูง แต่สามารถทำความสะอาดได้ง่าย

5.2 ผนึ่งและทอด ผนึ่งและทอดในบริเวณห้องครัวซึ่งมีกิจกรรมการเตรียม การปรุง การประกอบอาหาร ทำให้เกิดไอน้ำมัน เหมควันไฟ ลอยขึ้นปะทะกับผนึ่งและทอด ก่อให้เกิดความสกปรกและกำจัดออกได้ค่อนข้างยาก ดังนั้นผนึ่งและทอดในห้องครัวควรทำด้วยวัสดุเรียบและทำความสะอาดง่าย ควรมีสื่ออ่อนเพื่อช่วยให้มองเห็นความสกปรกได้ง่ายและช่วยให้ห้องครัวสว่างขึ้น ผนึ่งที่ก่อด้วยอิฐฉาบปูนธรรมดา ควรหลีกเลี่ยง เพราะจะก่อให้เกิดความสกปรกได้ง่ายและทำความสะอาดได้ยาก กองสุขาภิบาลอาหาร (2541)

5.3 ประตูและหน้าต่าง พื้นที่ของประตูและหน้าต่างควรมีประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่ห้อง ประตูควรเป็นชนิดเปิดออกด้านนอกและปิดได้เอง ตามประตูและหน้าต่างถ้าไม่ใช่ห้องปรับอากาศควรมีลวดตาข่าย มุ้งลวดเพื่อป้องกันแมลงวัน นก หนู แมลงสาบและสัตว์นำโรคต่างๆที่อาจเข้ามาได้ ขอบหน้าต่างควรอยู่สูงจากพื้นอย่างน้อย 3 ฟุต เพื่อป้องกันการกระแทกเนื่องจากรถเข็นและเพื่อให้ง่ายต่อการล้าง และป้องกันการสะสมของฝุ่น ขอบหน้าต่างควรเอียงเป็นมุม 45 องศา รวมทั้งประตูหรือหน้าต่างจะต้องปิดได้สนิท กองสุขาภิบาลอาหาร (2541)

5.4 อ่างล้างอาหาร ในระหว่างการเตรียมและปรุงอาหาร จำเป็นต้องมีการล้างทำความสะอาดทั้งวัตถุดิบและภาชนะที่ใช้ในการทำอาหาร ในร้านหรือโรงพยาบาลที่มีขนาดใหญ่จะมีการล้างวัตถุดิบแยกโดยเฉพาะซึ่งอ่างล้างควรอยู่สูงจากพื้นอย่างน้อย 60 เซนติเมตร กรณีเป็นร้านอาหารขนาดเล็กหรือครัวของบ้านอาจใช้อ่างร่วมกับอ่างล้างภาชนะได้ โดยเมื่อล้างวัตถุดิบ อุปกรณ์หรือภาชนะที่ใช้รับประทานอาหารเสร็จแล้วต้องทำความสะอาดอ่างล้างอย่างทั่วถึง ไม่ควรทิ้งไว้จะกลายเป็นแหล่งของหนูและแมลงสาบได้ การล้างและทำความสะอาดเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการผลิตอาหารที่มีผลต่อคุณภาพและความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์อาหารที่ผลิตออกมา ซึ่งต้องได้รับการดูแลและเอาใจใส่อย่างดีการปล่อยให้เศษวัตถุดิบ หรืออาหารทิ้งไว้ อาจก่อให้เกิดการเน่าเสียของเศษอาหารและทำให้เชื้อจุลินทรีย์ตกค้าง ซึ่งนำมาของการเกิดโรคอาหารเป็นพิษได้ การทำความสะอาดสามารถแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลักๆ ได้ดังนี้

1) การกำจัดสิ่งสกปรกขนาดใหญ่ ในวัตถุดิบที่ติดมากับภาชนะ หรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาหารสามารถกำจัดได้โดยการล้างด้วยน้ำ ด้วยการปิด กวาด การขัด การถู หรือชะล้างด้วยน้ำสะอาด เป็นการกำจัดเศษอาหารเบื้องต้น เพื่อเตรียมสำหรับการนำไปทำความสะอาดในขั้นตอนต่อไป

2) การกำจัดสิ่งสกปรกที่เหลือด้วยการใช้สารทำความสะอาด (Detergent)

3) การล้างด้วยน้ำ (Rinsing) เพื่อล้างสารชะล้างและสิ่งสกปรกออก

ในร้านอาหารและบริเวณโรงครัวของโรงพยาบาลหรือสถาบันควรมีอ่างล้างที่ใช้ล้างภาชนะ อุปกรณ์ที่มีขนาดใหญ่พอที่จะสามารถล้างภาชนะได้โดยสะดวก มีความสูงพอเหมาะในการยืนล้าง เป็นอ่างที่มีช่องสำหรับระบายน้ำและต่อท่อหรือสายยาง เพื่อให้ น้ำระบายลงสู่ท่อระบายน้ำได้โดยสะดวก ไม่กระเด็นหรือไหลเปียก และต้องมีอย่างน้อย 2 อ่าง เพื่อใช้ล้างภาชนะอย่างน้อย 3 ขั้นตอน โดยทั่วไปการทำความสะอาดภาชนะและอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาหาร อ่างล้างจะแบ่งออกเป็น 3 อ่าง โดยในขั้นตอนแรกจะเป็นการล้างเบื้องต้น และล้างด้วยน้ำสะอาดอีกอย่างน้อย 2 ขั้นตอน กรณีถ้ามี 2 อ่าง ในอ่างที่ 2 ต้องล้างด้วยน้ำไหลตลอดเวลา เพื่อให้ภาชนะและอุปกรณ์เหล่านั้นสะอาด ภายหลังการล้างและทำความสะอาดเสร็จแล้วควรมีการจัดเก็บภาชนะและอุปกรณ์ขึ้นบนชั้นวางของ โดยผึ่งให้แห้ง

หรือ ตากแดด ก่อนที่จะเก็บให้เป็นระเบียบอีกครั้ง ประเภทของสิ่งสกปรกที่ตกค้างหรือติดมากับอุปกรณ์ ภาชนะที่ใช้ในการประกอบอาหารและรับประทานขึ้นอยู่กับชนิดของอาหารและกระบวนการการผลิตอาหารนั้นๆ กล่าวคือ สิ่งสกปรกอาจอยู่ในรูปของอนุภาคแข็งติดพื้นผิวหรือสุกแข็งติดพื้นผิวหรือมันเป็นเมือก เป็นต้น การปล่อยให้สิ่งสกปรกติดอยู่บนพื้นผิวนานๆ จะมีผลต่อความยากง่ายในการทำความสะอาด ดังตารางที่ 2.4 แสดงคุณลักษณะของสิ่งสกปรกและความยากง่ายในการกำจัดสิ่งสกปรกประเภทต่างๆ และเมื่อสิ่งสกปรกเปลี่ยนแปลงลักษณะไป เมื่อสิ่งสกปรกได้รับความร้อนในการปรุงประกอบอาหาร จะส่งผลทำให้อาหารเกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะอาหาร เช่น การเปลี่ยนแปลงของน้ำตาล ก่อนการปรุงอาหารน้ำตาลสามารถละลายน้ำได้ ทำให้การล้างและกำจัดออกจากอุปกรณ์และภาชนะทำได้ง่าย เมื่อได้รับความร้อนน้ำตาลเปลี่ยนเป็นน้ำตาลไหม้ ทำให้การทำความสะอาดได้ยากขึ้น

ตารางที่ 2.4 คุณลักษณะของสิ่งสกปรก

สิ่งสกปรก	การละลาย	การกำจัด	การเปลี่ยนแปลงเมื่อได้รับความร้อน
น้ำตาล	ละลายในน้ำ	ง่าย	การเปลี่ยนแปลงเป็นน้ำตาลไหม้ทำให้ทำความสะอาดได้ยาก
ไขมัน	ละลายในต่าง ไม่ละลายในน้ำ	ยาก	เกิดเป็นโพลีเมอร์ทำให้ทำความสะอาดได้ยากขึ้น
โปรตีน	ละลายในต่างและ สารละลายที่มีความเป็นกรด เล็กน้อย	ยากมาก	เกิดการเปลี่ยนแปลงเสียดสภาพของโปรตีน ทำให้ทำความสะอาดได้ยากขึ้น
เกลือแร่	ละลายน้ำได้ในระดับต่างๆกัน ขึ้นกับชนิดของเกลือแร่ส่วน ใหญ่ละลายได้ในสารละลายที่เป็นกรด	ง่ายจนถึง ยากมาก	โดยปกติไม่มีผลอย่างมีนัยสำคัญ

ที่มา : สุวิมล กิริติพิบูล. 2544 : 88-89.

5.5 โต๊ะเตรียมอาหาร

ในขั้นตอนของการเตรียมวัตถุดิบเพื่อปรุง ประกอบอาหาร ตั้งแต่การเลือก ปอก หั่น ปรุงอาหาร ต้องปฏิบัติตามโต๊ะเตรียมอาหารที่อยู่สูงจากพื้นอย่างน้อย 60 เซนติเมตร ผิวของโต๊ะที่ใช้เตรียมต้องทำด้วยวัสดุผิวเรียบ ทำความสะอาดง่าย เช่น สแตนเลส อะลูมิเนียม หรือกระเบื้องเคลือบ เป็นต้น รวมทั้งก่อนและหลังการเตรียมวัตถุดิบต้องทำความสะอาดโต๊ะเตรียมอาหารทุกครั้งก่อนปฏิบัติงาน

5.6 บริเวณเตาไฟ

เตาไฟเป็นส่วนสำคัญของครัวที่ใช้ให้ความร้อนกับอาหารเพื่อให้อาหารสุกและร้อน มีทั้งเตาถ่าน เตาแก๊ส หรือเตาไฟฟ้า ในปัจจุบันนิยมใช้เตาซึ่งทำด้วยวัสดุเหล็กปลอดสนิมหรือสแตนเลสผิวเรียบ เนื่องจากมีความแข็งแรงทนทาน และทำความสะอาดได้ง่าย โดยส่วนใหญ่ใช้แก๊สเป็นแหล่งพลังงาน ในการให้ความร้อนกับอาหาร ซึ่งในการออกแบบครัวในโรงอาหารขนาดใหญ่หรือครัวของโรงพยาบาลจะ

ออกแบบให้แยกถังแก๊สออกนอกตัวอาคารและรวมเอาไว้ในสถานที่ที่ปลอดภัยและมีบริเวณระบายอากาศได้ดี ทั้งนี้เพื่อป้องกันหากมีแก๊สรั่วไหลออกมา การตั้งเตาแก๊สที่ใช้สำหรับทำอาหารนั้นควรตั้งอยู่ในจุดที่มีการถ่ายเทอากาศ ระบายความร้อนได้ดี ไม่ควรตั้งอยู่กลางห้อง พื้นโต๊ะและผนังบริเวณเตาไฟควรบุด้วยวัสดุที่ทนไฟและเรียบ ทำความสะอาดง่าย เช่น สแตนเลส และควรมีปล่องดูดอากาศเพื่อช่วยในการระบายควัน ทั้งนี้ต้องมีการทำความสะอาดเป็นประจำ เพราะถ้าทิ้งไว้นานจนไขมันจับมากจะทำให้ล้างทำความสะอาดได้ยาก

5.7. ถังขยะ

ในบริเวณที่เตรียมอาหารเป็นส่วนที่มีเศษอาหารทิ้งมาก ควรจัดให้มีถังขยะขนาดที่พอเหมาะ มีฝาปิดขณะที่ไม่ได้ใช้งาน หรือใช้ชนิดที่ฝาปิดมีช่องสำหรับทิ้งขยะได้ เช่น ทำเป็นรูปกรวย มีช่องตรงกลาง ซึ่งแบบหลังนี้อาจพบได้ในร้านอาหารขนาดใหญ่หรือโรงครัวของโรงพยาบาลอาจใช้ถุงพลาสติกกรองไว้ภายในถังขยะ เมื่อขยะเต็มก็สามารถผูกถุงและนำไปกำจัดต่อไปได้ง่ายและสะดวกในการใช้งานครั้งต่อไป ถังขยะที่ใช้ในปัจจุบันทำจากวัสดุหลายประเภท เช่น พลาสติก สแตนเลส หรือจากยางรถยนต์เก่า เป็นต้น อย่างไรก็ตามในครัวร้านอาหารนิยมใช้ถังขยะชนิดที่ทำจากพลาสติก และสแตนเลส ซึ่งมีที่สำหรับใช้เท้าเหยียบเพื่อเปิดฝาทิ้งขยะ รวมทั้งมีล้อสำหรับเข็นถังขยะเพื่อง่ายต่อการใช้งานและนำไปกำจัดทิ้ง

5.8 ระบายน้ำ

ในบริเวณห้องครัวหรือบริเวณที่ล้างภาชนะอุปกรณ์ ต้องมีท่อหรือรางระบายน้ำทิ้งที่มีสภาพที่ไม่แตกรั่ว ไม่มีเศษอาหารอุดตัน สามารถระบายน้ำจากจุดต่างๆ ลงสู่ระบบกำจัดน้ำเสีย หรือท่อระบายน้ำสาธารณะ ฝาท่อระบายน้ำควรใช้ชนิดเป็นตะแกรง ที่เปิดทำความสะอาดได้ง่าย ควรมีการดักเศษอาหารและดักทิ้งเป็นระยะๆ ท่อระบายน้ำควรสามารถระบายน้ำได้ดีซึ่งช่วยให้พื้นของห้องครัวแห้งไม่ลื่นขณะที่มีการใช้งาน

5.9 บ่อดักไขมันและบ่อดักเศษอาหาร

น้ำเสียจากการปรุง ประกอบอาหาร เป็นน้ำเสียที่มีไขมันและเศษอาหารมาก ซึ่งไขมันเป็นปัญหาต่อระบบบำบัดน้ำเสีย เนื่องจากไขมันเป็นสารประกอบอินทรีย์ที่มีเสถียรภาพสูงและถูกย่อยสลายโดยแบคทีเรียได้ยาก ไขมันเมื่อเข้าสู่ระบบบำบัดจะรบกวนการทำงานของจุลินทรีย์และขัดขวางการถ่ายเทออกซิเจนจากอากาศสู่น้ำ ซึ่งเป็นผลให้ระดับออกซิเจนละลายในน้ำไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของจุลินทรีย์ที่ใช้ในการบำบัดน้ำเสีย ทำให้ระบบบำบัดน้ำเสียมีปัญหาได้ ดังนั้นจึงควรมีการติดตั้งบ่อดักเศษอาหารและบ่อดักไขมัน ก่อนที่จะปล่อยน้ำเสียจากการปรุง การประกอบอาหาร ลงสู่ระบบบำบัดหรือท่อสาธารณะ โดยทั่วไปบ่อดักไขมันจะทำเป็นกล่องสแตนเลสไว้ใต้อ่างล้าง โดยอาศัยหลักการที่น้ำมันจะเบากว่าน้ำจึงลอยตัวขึ้นสู่น้ำ ทำให้น้ำที่ไหลออกทางท่อด้านล่าง เหลือไขมันลอยเป็นฝ้าอยู่ด้านบนสามารถกำจัดได้โดยการดักทิ้งและควรทำทุกวัน

5.10 ตู้เย็นหรือตู้เก็บอาหาร

อาหารแต่ละประเภทมีการเก็บรักษาต่างกัน สำหรับอาหารสดที่เสียง่าย เช่น เนื้อ ปลา กุ้ง หมู ไก่ นม และผลิตภัณฑ์นม ต้องเก็บในที่ที่มีอุณหภูมิต่ำกว่า 7.5 องศาเซลเซียส คือเก็บในตู้แช่แข็งหรือตู้เย็น โดยอาจเก็บในช่องแช่แข็งหรือชั้นวางของใต้ช่องแช่แข็งซึ่งจะมีอุณหภูมิเพียงพอที่จะรักษาสภาพอาหารให้สด ไม่เน่าเสีย ส่วนผักสดก็เก็บในตู้เย็น ให้มีอุณหภูมิต่ำกว่าอุณหภูมิธรรมดา ตู้เย็นที่ใช้เก็บของนี้ควรจัดเก็บของให้เป็นสัดส่วนเป็นระเบียบ แยกประเภทอาหารไม่ให้ปะปนกันและควรล้าง

ก่อนนำเข้าเก็บในตู้เย็น ตัวตู้เย็นควรทำด้วยวัสดุที่ไม่เป็นสนิม สามารถป้องกันการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิตู้เย็นได้เป็นอย่างดี อุณหภูมิของตู้เย็นที่ใช้ควรมีอุณหภูมิอยู่ในช่วงที่สามารถปรับเปลี่ยนอุณหภูมิอยู่ระหว่าง (-15) ถึง 10 องศาเซลเซียส มีน้ำหนักไม่มากจนเกินไป เคลื่อนย้ายได้ ระบบทำความเย็นออกแบบให้มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งใช้สารทำความเย็นที่ไม่เป็นมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

สำหรับอาหารแห้งทั่วไป เช่น น้ำตาล น้ำปลา ข้าวสาร เครื่องกระป๋อง เป็นต้น ควรจัดเก็บให้เป็นระเบียบในตู้หรือชั้นวางของซึ่งควรสูงจากพื้นไม่ต่ำกว่า 60 เซนติเมตร ทั้งนี้เพื่อป้องกันการปนเปื้อนและสะดวกในการทำความสะอาด ส่วนอาหารที่บรรจุในภาชนะบรรจุปิดสนิทสามารถเก็บสูงจากพื้นได้อย่างน้อย 30 เซนติเมตร ไม่ควรวางอาหารไว้กับพื้นเนื่องจากมีโอกาสที่ทำให้สัตว์พาหะใช้เป็นที่อยู่อาศัยและกินอาหารแห้งที่เก็บไว้ นอกจากนี้ยังอาจถ่ายมูลทิ้งไว้และกลายเป็นแหล่งสะสมของเชื้อจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดโรคได้

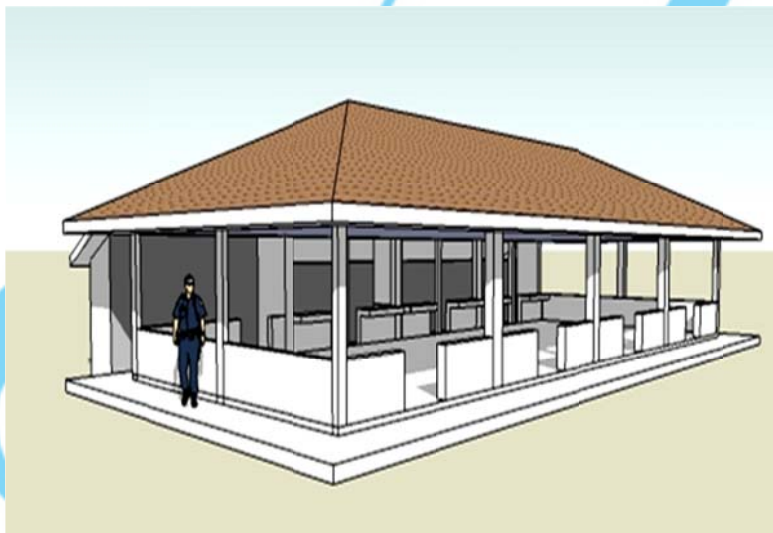
สถานที่รับประทานอาหาร

พื้นที่และบริเวณที่ใช้ในการรับประทานอาหารเป็นพื้นที่ที่จำเป็นต้องมีการควบคุมความสะอาดให้ถูกต้องตามหลักการสุขาภิบาล ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยในการรับประทานอาหาร และนำไปสู่การลดการปนเปื้อนของจุลินทรีย์ สัตว์และแมลงนำโรคต่าง โดยทั่วไปสถานที่รับประทานอาหารควรมีสภาพดี วัสดุอุปกรณ์ มีการจัดวางไว้อย่างเป็นระเบียบ สะอาด ไม่มีคราบสกปรก และหยากไย่ ตั้งอยู่ห่างจากแหล่งของความสกปรก ได้แก่ ที่พักขยะ หรือบริเวณบำบัดน้ำเสีย อาคารควรมีการระบายอากาศที่ดีเหมาะสม บริเวณโดยรอบของพื้นที่ไม่ควรมีน้ำขังซึ่งจะกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงพาหะ และอาจส่งผลต่อการเกิดโรคทางเดินอาหารได้ พื้นที่และบริเวณที่รับประทานอาหารควรมีแสงสว่างที่เพียงพอเพื่อให้มองเห็นสภาพแวดล้อมได้ดี กรณีแสงสว่างไม่เพียงพอสามารถติดตั้งหลอดไฟซึ่งมีฝาครอบ เพื่อป้องกันการตกและแตกของหลอดไฟลงสู่พื้นและก่อให้เกิดอันตรายกับเด็กได้ นอกจากนี้ควรมีระบบการระบายอากาศที่ดีไม่ควรอับชื้น สามารถที่จะติดตั้งพัดลม หรือท่อระบายอากาศในพื้นที่ เพื่อช่วยให้การระบายอากาศได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ กรณีเป็นพื้นที่เปิดโล่งซึ่งไม่มีผนัง หน้าต่าง หรือมุ้งลวด ไม่ควรมีฝุ่น ควันหรือกลิ่นจากมลภาวะแวดล้อมรบกวน มีการทำความสะอาดโต๊ะ เก้าอี้ และภาชนะที่ใช้ในการรับประทานอาหาร การจัดเก็บภาชนะหลังรับประทานอาหาร นอกจากนี้บริเวณห้องน้ำเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่ต้องดูแลในด้านความสะอาดและจำนวนห้องน้ำต้องเพียงพอต่อการใช้งาน ภายในสถานที่รับประทานอาหารควรจัดให้สะอาด สวยงาม เป็นระเบียบ โครงสร้างอาคารต้องมั่นคงแข็งแรงและอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์พร้อมใช้งาน

กลุ่มงานวิชาชีพและเชี่ยวชาญ กองพลาธิการและสรรพาวุธ (2553) ได้กำหนดแบบอาคารสำหรับใช้เป็นอาคารโรงอาหาร โดยมีแนวคิดในการวางตำแหน่งของโรงอาหารคือวางอาคารโรงอาหารให้อยู่ในบริเวณมุมของที่ดิน ด้านใดด้านหนึ่งเพื่อให้โรงอาหารสามารถเข้าถึงจากภายนอก ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ขนาดคือ

1 อาคารโรงอาหารขนาดเล็ก

ลักษณะอาคาร เป็นอาคารโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว มีพื้นที่ร้านค้าจำนวน 2 คูหา ที่นั่งรับประทานอาหารเช้าจำนวน 48 ที่นั่ง และห้องน้ำ 1 ห้อง เนื้อที่อาคารทั้งหมด 110 ตารางเมตร ขนาดอาคาร 10 x 11 เมตร โดยพื้นที่ทั้งหมดสำหรับการก่อสร้าง 12 x 12 เมตร

ภาพที่ 2.4 อาคารโรงอาหารตามแบบของกลุ่มงานวิชาชีพและเชี่ยวชาญ กองพลธิการและสรรพาวุธ
ที่มา : กองพลธิการและสรรพาวุธ. 2553. อ้างใน สมยศ ตันติวงศ์วานิช และ พัชรัตน์ ศรีม่วง. 2555 : 15

2. อาคารโรงอาหารขนาดกลาง

ลักษณะอาคารเป็นอาคารโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว มีพื้นที่ร้านค้าจำนวน 4 คูหา ที่นั่งรับประทานอาหารเช้าจำนวน 72 ที่นั่ง และห้องน้ำ 1 ห้อง เนื้อที่อาคารทั้งหมด 165 ตารางเมตร ขนาดอาคาร 11 x 15 เมตร โดยพื้นที่ทั้งหมดสำหรับการก่อสร้าง 12 x 17 เมตร

3. อาคารโรงอาหารขนาดใหญ่

ลักษณะอาคารเป็นอาคารโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว มีพื้นที่ร้านค้าจำนวน 6 คูหา ที่นั่งรับประทานอาหารเช้าจำนวน 96 ที่นั่ง และห้องน้ำ 1 ห้อง เนื้อที่อาคารทั้งหมด 220 ตารางเมตร ขนาดอาคาร 11 x 20 เมตร โดยพื้นที่ทั้งหมดสำหรับการก่อสร้าง 12 x 22 เมตร

องค์ประกอบพื้นฐานของสถานที่รับประทานอาหารที่ต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญมีดังนี้

1. พื้น

ควรสร้างด้วยวัสดุที่แข็งแรง ทนทาน ทำความสะอาดได้ง่าย มีลักษณะเรียบ ไม่ดูดซึมน้ำ ไม่ลื่น ไม่มีรอยแตกหรือขรุขระ ตรงมุมรอยต่อระหว่างพื้นกับฝาผนัง ควรโค้งมนเพื่อป้องกันสิ่งสกปรกติดอยู่ และสะดวกในการทำความสะอาด ควรใช้สีอ่อน เพื่อให้สามารถมองเห็นสิ่งสกปรกได้ง่าย พื้นในห้องรับประทานอาหารต้องทำความสะอาดเป็นประจำทุกวัน ทั้งก่อนและหลังก่อนประกอบกิจการ ในขณะที่ปฏิบัติงานพื้นจะต้องแห้ง ไม่มีคราบสกปรก ไม่มีเศษอาหาร และขยะ หล่นอยู่บนพื้น บริเวณโดยรอบสถานที่รับประทานอาหารต้องไม่มีน้ำขังบนพื้น น้ำเสีย กองขยะ สัตว์และแมลงพาหะ ควรมีการป้องกันสัตว์ต่างๆ เช่น สุนัข แมว ฯลฯ ไม่ให้มาอาศัย หรือหาอาหารในโรงอาหารและไม่ควรเลี้ยงสัตว์ทุกชนิดในบริเวณโรงอาหาร ทั้งนี้ต้องเก็บเศษอาหาร ให้มิดชิด ไม่ให้เป็นแหล่ง อาหารของสัตว์ต่างๆ ได้

2. ผนังและเพดาน

ควรทาสีอ่อนๆ เพื่อช่วยให้บริเวณที่รับประทานอาหารสว่างและมองเห็นสิ่งสกปรกได้ง่าย ต้องหมั่นทำความสะอาดอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง ไม่ให้มีคราบสกปรกหรือใยแมงมุมบนเพดาน

3. การระบายอากาศ

ภายในบริเวณที่รับประทานอาหาร ควรมีการระบายอากาศที่ดีไม่ร้อนอบอ้าว ไม่มีฝุ่น ไม่มีกลิ่นคาว ถ้าเป็นร้านอาหารที่มีห้องปรับอากาศต้องแบ่งส่วนของพื้นที่รับประทานอาหารให้เป็นเขตปลอดบุหรี่ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 โดยติดเครื่องหมายห้ามสูบบุหรี่ที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน

4. โຕ้ะ เก้าอี้ สำหรับรับประทานอาหาร

โຕ้ะ เก้าอี้ สำหรับรับประทานอาหารควรอยู่ในสภาพดี มั่นคง แข็งแรง พื้นผิวเรียบทำความสะอาดได้ง่าย ไม่ดูดซึมน้ำ ไม่หลุดลอก หรือถลอกจนก่อให้เกิดความสกปรก ไม่มีคราบอาหาร หรือคราบสกปรกที่ทิ้งไว้นานจนทำความสะอาดได้ยากและจัดเป็นระเบียบ ควรเก็บภาชนะและทำความสะอาดโຕ้ะทันทีหลังกการรับประทานอาหาร

ภาพที่ 2.5 โรงอาหารโรงเรียนมัธยม

ที่มา : โรงเรียนเปรมประชาวัฒนา. 2553. อ้างใน สมยศ ตันติวงศ์วาณิช, 2555. : 41.

ภาพที่ 2.6 โรงอาหารโรงเรียนเด็กเล็ก

ที่มา : โรงเรียนเทพดินทร์วิทยา. 2553. อ้างใน สมยศ ตันติวงศ์วาณิช, 2555. : 41.

ภาพที่ 2.7 ชุดโต๊ะและเก้าอี้โรงอาหาร

ที่มา : ร้านเฟอร์นิเจอร์ฮอล. 2553. อ่างใน สมยศ ตันติวงศ์วานิช, 2555. : 41.

5. ประตูและหน้าต่าง ในห้องรับประทานอาหารควรมีประตู หน้าต่างเพียงพอ คือ ประมาณ ร้อยละ 20 ของพื้นที่ห้อง ประตูควรเป็นชนิดเปิดออกด้านนอกและปิดเองได้ ถ้าไม่ใช่ห้องปรับอากาศ ควรกรุด้วยลวดตาข่ายเพื่อป้องกันแมลงวันและสัตว์นำโรค

6. ควรมีอ่างล้างมือที่มีสภาพดีและมีมากพอสำหรับการใช้งานได้อย่างสะดวก ในบริเวณ สถานที่รับประทานอาหารซึ่งช่วยสร้างสุขลักษณะให้กับผู้รับประทานอาหารให้มีความระมัดระวังในเรื่อง ของความสะอาดส่วนบุคคลได้เป็นอย่างดี อ่างล้างมือต้องสะอาด มีน้ำใช้ และระบายน้ำได้ดี ก๊อกน้ำมี สภาพดี เปิดปิดโดยไม่ใช่มือสัมผัส มีสบู่เหลวหรือสบู่ผสมน้ำยาฆ่าเชื้อโรค และกระดาษเช็ดมือ หรือ อุปกรณ์ที่ทำให้มือแห้งไวใช้ได้อย่างเพียงพอ

7. แสงสว่าง ในบริเวณที่รับประทานอาหาร ควรมีแสงสว่างอย่างเพียงพอ ซึ่งอาจเป็นแสง สว่างจากธรรมชาติหรือแสงสว่างจากหลอดไฟฟ้า ซึ่งควรตรวจสอบไฟ ปลั๊กไฟอย่างสม่ำเสมอ หากชำรุด ต้องรีบแก้ไขและควรมีฝาครอบใต้หลอดไฟเพื่อป้องกันไม่ให้เศษแก้วจากหลอดไฟตกลงสู่อาหาร สำหรับใน ห้องรับประทานอาหารควรมีแสงสว่างอย่างน้อย 8-10 ฟุต-แรงแเทียน (Foot candle) สีของผนังและ เพดาน ก็มีมีส่วนช่วยให้เกิดแสงสว่างได้ คือ ถ้าพื้นผิว ผนังเพดานทาสีขาวจะทำให้เกิดการสะท้อนแสง ได้มาก ความสว่างภายในห้องก็จะมีมาก แต่ถ้าทาสีทึบหรือสีเทา สีน้ำตาล การสะท้อนแสงสว่าง จะมีน้อย ทำให้เกิดแสงสว่างในห้องนั้นน้อยลงด้วย

8. น้ำใช้ ต้องเป็นน้ำประปา หรือน้ำที่สะอาดผ่านการฆ่าเชื้อโรค การวางท่อน้ำประปาต้องวาง ในลักษณะที่ปลอดภัยจากการปนเปื้อนสิ่งสกปรก เช่น ไม่วางท่อน้ำประปาในรางระบายน้ำเสีย ไม่ติดหรือ ทับกับท่ออุจจาระจากห้องส้วม นอกจากนี้ต้องจัดให้มีที่เก็บสำรองน้ำให้มีปริมาณเพียงพอต่อการใช้งานใน แต่ละวันและต้องสะดวกต่อการนำน้ำมาใช้

9. การเก็บและกำจัดมูลฝอย การเก็บและกำจัดมูลฝอยเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องคำนึงถึง เพราะ ถ้าเก็บไม่ถูกวิธีย่อมทำให้เกิดปัญหาทางสาธารณสุขได้ การกำจัดขยะ ต้องจัดให้มีถังขยะที่มิดชิด มีฝา ปิด สำหรับป้องกันสัตว์พาหะและแมลง และมีจำนวนเพียงพอ เพื่อนำไปกำจัดยังที่พิภพขยะรวมต่อไป

10. บริเวณพักภาชนะอุปกรณ์ภายหลังการรับประทานอาหาร ภาชนะอุปกรณ์เป็นปัจจัยหนึ่ง ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความปลอดภัย และปลอดภัย ภาชนะที่ใช้หลังการรับประทานอาหาร ได้แก่ จาน ชาม ช้อน ส้อม ตะเกียบ ถ้วย และแก้วน้ำ เป็นต้น ควรมีที่สำหรับพักและเก็บภาชนะบรรจุอาหารที่ใช้แล้ว และ

ควรมีการจัดเก็บในทันที หากปล่อยภาชนะที่ใช้แล้วทิ้งไว้จะทำให้เกิดการสะสมของจุลินทรีย์ แมลงพาหะ และนก นอกจากนี้เศษอาหารที่เหลือจากการรับประทานควรมีภาชนะรองรับและจัดเก็บอย่างถูกวิธีไม่ปล่อยทิ้งไว้ หากนำภาชนะที่บรรจุอาหารที่ไม่สะอาดมาบรรจุก็จะทำให้อาหารนั้นไม่ปลอดภัยต่อการบริโภคได้

มาตรฐานการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้กล่าวถึงบริเวณพื้นที่รับประทานอาหาร และบริเวณสถานที่ประกอบอาหารหรือห้องครัว ไว้ใน “มาตรฐานด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ไว้ดังนี้

“บริเวณพื้นที่รับประทานอาหาร ต้องคำนึงถึงความสะดวกเป็นหลัก มีอากาศถ่ายเทได้โดยสะดวก มีแสงสว่างพอเหมาะ มีอุปกรณ์เครื่องใช้เพียงพอ และเหมาะสมกับจำนวนเด็ก ทั้งนี้บริเวณห้องอาหาร โต๊ะ เก้าอี้ที่ใช้สำหรับการรับประทานอาหารต้องทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ และควรจัดให้มีวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้มีขนาดเหมาะสมกับตัวเด็ก มีสภาพแข็งแรง และใช้งานได้ดี”

“บริเวณสถานที่ประกอบอาหารหรือห้องครัว ต้องแยกห่างจากบริเวณพื้นที่สำหรับเด็กพอสมควร และมีเครื่องใช้ที่จำเป็น รวมทั้งที่ล้าง และเก็บภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ ที่ถูกสุขลักษณะ โดยเน้นเรื่องความสะดวก และความปลอดภัยเป็นหลัก”

ปัจจัยที่มีผลต่อการให้บริการอาหารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ปัจจัยที่มีผลต่อการให้บริการอาหารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

1. ปัจจัยด้านบุคลากร

พนมไพร คำขจร (2551 : 60) กล่าวว่า งานบุคลากรเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล การดำเนินงานต่างๆ ต้องอาศัยบุคคลเป็นหลัก หากมีการจัดวางบุคคลที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถจะทำให้การปฏิบัติงานขององค์กรประสบความสำเร็จได้

บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วย ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ นายกฯ และปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนบุคลากรซึ่งทำหน้าที่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อาทิ หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ดูแลเด็ก ผู้ประกอบอาหาร และผู้ทำความสะอาด เป็นต้น โดยบุคลากรที่เกี่ยวข้องควรมีคุณสมบัติ บทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบในการบริหารจัดการเพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินงานให้การศึกษาและพัฒนาเด็กได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการด้วยความเหมาะสม และเป็นไปตามความต้องการท้องถิ่น

บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดอาหารกลางวันของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่

1. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ได้แก่ นายกเทศมนตรี นายกองการบริหารส่วนตำบล ปลัดเทศบาล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล กำหนดโครงสร้างของการบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามความพร้อมของทรัพยากรบุคคล สถานที่ และฐานะการคลังของแต่ละท้องถิ่น จัดทำประกาศ ระเบียบ หรือข้อบังคับว่าด้วยศูนย์

พัฒนาเด็กเล็ก กำหนดแผนการปฏิบัติงานและงบประมาณในการส่งเสริมและพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกด้านอย่างต่อเนื่อง ควบคุม กำกับดูแลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ

2. หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลบุคลากรและการดำเนินงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้เป็นไปตามนโยบายและแผนงานที่วางไว้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและด้วยความเรียบร้อย เกิดประโยชน์ต่อเด็กมากที่สุด

3. ผู้ดูแลเด็ก

มีหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่ตามกิจวัตรของเด็กเพื่อให้เด็กมีความเจริญเติบโต มีพัฒนาการทุกด้านตามวัย

4. ผู้ประกอบอาหาร

มีบทบาทหน้าที่ในการประกอบอาหารให้ถูกสุขลักษณะ ถูกอนามัย และโภชนาการสำหรับเด็กปฐมวัย รวมทั้งการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย การจัดสถานที่เตรียมและปรุงอาหาร จัดเครื่องสุขภัณฑ์ เครื่องครัวสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย และมีการจัดการขยะถูกสุขลักษณะ

5. ผู้ทำความสะอาด

บทบาทหน้าที่ในการทำความสะอาด ดูแลรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอกอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

บุคลากรทั้งหมดที่กล่าวข้างต้น มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการจัดและการบริการอาหารในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ทั้งในส่วนที่เป็นผู้กำหนดนโยบาย และเป็นผู้ปฏิบัติงานตามนโยบายที่กำหนดไว้ ดังนั้นในการดำเนินงานด้านอาหารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะประสบความสำเร็จและส่งผลต่อภาวะโภชนาการของเด็กและนำไปสู่การมีพัฒนาการด้านร่างกายและสติปัญญา มีผลมาจาก ปัจจัยด้านบุคลากร

2. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ

กมล อิ่มสำราญ (2549 : 11) ได้ให้ความหมายของ การบริหาร หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการเกี่ยวกับคน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ อย่างมีกระบวนการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

เยาวพา เดชะคุปต์ (2542 : 11) ได้ให้ความหมาย การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์ และศิลปะ เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับคน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ การจัดการ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้อย่างมี

ประสิทธิภาพ ทั้งนี้การบริหารเป็นการประสานงาน การอำนวยความสะดวกและการให้บริการแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จึงเป็นการบริหารเพื่อให้การศึกษาอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็กให้ได้รับการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคม และสติปัญญาอย่างสมดุลต่อเนื่องไปพร้อมกันทุกๆ ด้าน ประสบการณ์ต่างๆ ที่จัดให้จะเป็นประสบการณ์ตรงที่หลากหลายเหมาะสมกับวัยและบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่ ทั้งนี้เป็นไปเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้และมีความสุขกับการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน โดยอาศัยความร่วมมือกันระหว่างบ้าน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและชุมชนเพื่อให้เด็กเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณค่าต่อไป (ยุทธนา มิ่งเมื่อ. 2549 : 15) สอดคล้องกับ เบนจ่า แสงมลิ (2542 : 342) กล่าวว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นลักษณะของการบริหารงานที่เกิดขึ้นจากชุมชนเป็นผู้จัดตั้ง มีคณะบุคคลเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในรูปของคณะกรรมการ ลักษณะของการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะเป็นไปตามความเห็นชอบของคณะกรรมการแต่ละศูนย์ และการบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ดำเนินการมาโดยตลอดนั้น กรมการปกครองได้นำหลักการบริหารโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการมาใช้

การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จะต้องคำนึงถึงขอบข่ายของงานสายการบังคับบัญชาและระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่กำหนดให้สถานศึกษาต้องบริหารจัดการให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด โดยจะต้องจัดให้มีการประเมินตนเองทุกปี เพื่อตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ดังนั้น เพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสามารถให้การดูแลและพัฒนาจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้ครอบคลุมลักษณะงาน ดังนี้

- 1) งานบุคลากรและการบริหารจัดการ
- 2) งานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม
- 3) งานวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร
- 4) งานการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน
- 5) งานธุรการ การเงิน และพัสดุ

ทั้งนี้ หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรจัดให้มีผู้รับผิดชอบดังกล่าวโดยแบ่งและมอบหมายงานตามความถนัด ความสามารถและลักษณะของงานที่ต้องดำเนินการทั้ง 5 งาน อย่างไรก็ตามในการจัดแบ่งงานดังกล่าว ควรคำนึงถึงความพร้อมและศักยภาพของแต่ละศูนย์ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2546)

3. ปัจจัยด้านทรัพยากร

ในการดำเนินกิจกรรมหรือภาระหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานใดๆก็ตามจะต้องอาศัยสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นตัวกลางที่จะทำให้กิจกรรมบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ สิ่งนั้นคือ ทรัพยากร

รุ่ง แก้วแดง (2543 : 109) ได้ให้ความจำกัดความของทรัพยากรไว้ว่า คือ ความรู้ทุกเรื่องที่มีในชุมชน หากผู้บริหารยังมีความคิดแบบเดิม ในมุมมองที่แคบๆว่า ทรัพยากรหมายถึง เงินงบประมาณก็จะเห็นแต่ความยากจนของชุมชนชนบทและชุมชนแออัดในเมือง มองไม่เห็นโอกาสที่จะพัฒนา ทั้งจำแนกทรัพยากรออกเป็น 2 ประเภท คือ

3.1 ทรัพยากรที่เป็นตัวเงิน

ได้แก่ งบประมาณที่ได้จากส่วนกลางหรือเป็นเงินบริจาค ผู้ศึกษามีข้อคิดเห็นว่า โรงเรียนเล็กๆที่ตั้งอยู่ในชนบท ห่างไกลกันดาร และขาดแคลนตามชายขอบของภาคต่างๆ งบประมาณที่ได้รับจากภาครัฐบาลตามรายหัวของจำนวนนักเรียนเมื่อนักเรียนน้อยงบประมาณย่อมได้น้อยด้วย ต้องบริหารโรงเรียนบนความขาดแคลน จะหวังพึ่งการบริจาคเงินจากชุมชนที่อยู่รอบๆ บริเวณโรงเรียนก็ยากเต็มที เพราะชุมชนก็มีความขาดแคลน ฉะนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีความสามารถในการจัดการ จะต้องไม่พุดเฉยๆ ที่จะสะท้อนปัญหาของการบริหารแบบเก่าที่ว่า ขาดคน ขาดเงิน

3.2 ทรัพยากรที่ไม่ใช่ตัวเงิน

เป็นความร่วมมือที่ได้รับ เช่น บริจาคเวลา ความรู้ความคิด คำแนะนำ บริการ แหล่งเรียนรู้และวัสดุต่างๆ เพื่อนำมาใช้จัดการเรียนการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอข้อคิดไว้พอประมวลได้ว่าทรัพยากรทางการศึกษาที่ใช้ในการวิเคราะห์การเงินและการลงทุนทางการศึกษาจะประกอบด้วย

1. ทรัพยากรที่ไม่ใช่เงิน ซึ่งครอบคลุมปัจจัยการผลิตหลัก เช่น ที่ดินซึ่งเป็นทุนที่ใช้ในการประกอบการ รวมถึงบุคลากร อาคารสิ่งก่อสร้าง วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน และการใช้ปัจจัยต่างๆ เข้าด้วยกัน

2. ทรัพยากรทางการเงิน ซึ่งมีการเสนอให้มีการระดมเงินจากแหล่งอื่นๆนอกเหนือจากงบประมาณแผ่นดินมาใช้ในการศึกษาให้มากขึ้น

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ) ระบุว่าทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษาเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการปฏิรูปทางการศึกษา การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาให้ระดมทรัพยากรทางการศึกษาจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

วิจิตร ศรีสะอ้าน ได้เสนอความเห็นไว้ว่า ในทางบริหารทางการศึกษาถือว่า 4 M's อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และการจัดการ (Management) เป็นทรัพยากรที่เป็นปัจจัยพื้นฐานเช่นเดียวกัน กล่าวคือ การบริหารการศึกษาจะสำเร็จตามเป้าหมายต้องอาศัยบุคลากรที่มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอ ต้องได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานมากพอ ต้องมีวัสดุสิ่งของตามความต้องการของโครงการและแผนงานและจะต้องมีระบบแผนงานที่ดีมีประสิทธิภาพ

ประเภทของทรัพยากร

เบนเดอร์ (อ้างใน จารินี ศานติจรรยาพร. 2555 : 14-16) แบ่งทรัพยากรเพื่อการดำเนินกิจกรรมทางด้านการศึกษาออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการศึกษาทุกระดับ
2. ทรัพยากรทางกายภาพ ประกอบด้วย
 - 2.1 ที่ดิน (Land)
 - 2.2 เครื่องอำนวยความสะดวก (Facilities)
 - 2.3 เครื่องมือ (Equipment)
 - 2.4 วัสดุ อุปกรณ์/หรือพลังงาน (Material of energy)

3. ทรัพยากรการเงิน ได้แก่ เงิน และสิ่งอื่นๆ ที่สามารถใช้แทนเงินได้

4. ข้อสนเทศ ประกอบด้วย

- 4.1 ข้อมูล (Data)
- 4.2 ความรู้ (Knowledge)
- 4.3 ละมุนภัณฑ์ (Software)
- 4.4 อุปกรณ์ (Hardware)

ประเภทของทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษา คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะใช้ในการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงิน วัสดุ อุปกรณ์ ที่ดิน เทคโนโลยี อาคารเรียน เวลา ภูมิปัญญาในชุมชน องค์กรทุกอย่างของสังคม เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์นั้น คือ ผู้เรียนได้เรียนรู้และมีศักยภาพในการดำรงตนอย่างมีความสุขในสังคมปัจจุบันและอนาคตได้ แหล่งที่มาของทรัพยากรการศึกษาไว้ว่า ทรัพยากรการศึกษามีหลายแหล่งที่มาพร้อมกันดังนี้

1. งบประมาณแผ่นดิน

สถานศึกษาที่เป็นของราชการ งบประมาณแผ่นดินถือว่าเป็นแหล่งทรัพยากรแหล่งใหญ่ที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรทางการเงิน โดยรวมเงินไว้ทุกหมวดตั้งแต่หมวดเงินเดือน ค่าจ้าง จนถึงหมวดที่ดินและสิ่งก่อสร้าง ปัจจุบันนี้การจัดสรรเงินงบประมาณรัฐบาลพยายามจัดให้ตามโครงการต่างๆ

2. เงินนอกงบประมาณ

นอกจากเงินรายได้แผ่นดินแล้ว บางสถาบันการศึกษายังมีรายได้ของตัวเองโดยเฉพาะ เช่น เงินบำรุงการศึกษา หรือเงินอื่นๆ ซึ่งเงินเหล่านี้เป็นเงินที่สถานศึกษาสามารถจัดหามาได้และสามารถจัดทำโครงการ เพื่อใช้ในกิจกรรมของโรงเรียนได้

3. เงินจากการลงทุน

สถาบันการศึกษาที่เป็นเอกชน แหล่งเงินรายได้ส่วนใหญ่มาจากการลงทุนของเจ้าของกิจการ ซึ่งอาจจะเป็นเอกชน มูลนิธิ สมาคม ก็ได้เงินนี้มาใช้ในการดำเนินกิจการทั้งปวงของสถานศึกษานั้นร่วมกับเงินรายได้ที่เรียกเก็บจากผู้เรียน

4. ทรัพยากรจากชุมชน

ชุมชนเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีความสำคัญมากสถาบันการศึกษาจะได้รับการสนับสนุนทรัพยากรแทบทุกประเภทจากชุมชน แหล่งทรัพยากรของชุมชน ประกอบด้วยบุคคล องค์กรต่างๆ เช่น สมาคม มูลนิธิ องค์กรกุศลต่างๆทรัพยากรจากชุมชน ที่ให้แก่สถาบันการศึกษา อาจจะเป็น 2 รูปแบบคือ

4.1 รูปแบบที่1 เป็นการให้แก่บุคคลโดยตรง เช่น ให้ทุนอุดหนุนในการศึกษาค้นคว้า เป็นต้น

4.2 รูปแบบที่ 2 ให้การสนับสนุนแก่สถาบันโดยส่วนรวม เช่น การให้วัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้ต่างๆ คำว่าชุมชนที่ให้การสนับสนุน มิได้จำกัดอยู่เฉพาะชุมชนที่สถาบันการศึกษาตั้งอยู่ก็สามารถให้การสนับสนุน

5. แหล่งทรัพยากรจากต่างประเทศ

เป็นแหล่งสนับสนุนในรูปของทุนผู้เชี่ยวชาญหรือวัสดุ อุปกรณ์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้มีข้อบัญญัติไว้เกี่ยวกับทรัพยากรการศึกษา ดังนี้ หมวด 1 มาตรา 9 เน้นข้อ 5 ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษาหมวด 7 มาตรา 57 ให้หน่วยงานทางการศึกษาทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ความรู้ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมสนับสนุนการจัดและการศึกษาหมวด 5 มาตรา 58 ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงินและทรัพย์สิน ทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร ชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น และต่างประเทศมาใช้ในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยอาจจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาได้ตามความเหมาะสมทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

2. ให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษา ตามความเหมาะสมและความจำเป็น

ทั้งนี้ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมและให้แรงจูงใจในการระดมทรัพยากรดังกล่าว โดยการสนับสนุน การอุดหนุนและการใช้มาตรการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษี ตามความเหมาะสมและความจำเป็น ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายที่กำหนด

งบประมาณและการบริหารงบประมาณ

งบประมาณ (Budget) หมายถึง การวางแผนการบริหารของรัฐบาลโดยแสดงถึงกิจกรรมโครงการที่จะจัดทำและหน่วยงานที่รับผิดชอบ มีการประมาณค่าใช้จ่าย และที่มาของรายได้เพื่อการใช้จ่ายนั้นๆ ตามระยะเวลาที่แน่นอนที่เรียกว่า งบประมาณ และเป็นแผนบริหารที่ฝ่ายบริหารจัดทำขึ้นเพื่อเสนอขออนุมัติจากรัฐสภา (นงลักษณ์. 2544 : 17)

อารีรัตน์ พงษ์โสภา (2545 : 12) กล่าวว่า งบประมาณ หมายถึง แผนที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือที่แสดงถึงนโยบายของผู้บริหารในการดำเนินงานและควบคุมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

มารศรี บัวชุม (2553 : 18) งบประมาณ หมายถึง การกำหนดแผนการใช้จ่าย หรือประมาณการรายรับ-รายจ่ายล่วงหน้า การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งแสดงในรูปตัวเงินที่มีระยะเวลาแน่นอน โดยแสดงกิจกรรมหรือโครงการที่จะปฏิบัติ ซึ่งแผนนี้จะรวมถึงการกะปริมาณ

บริการ กิจกรรมหรือโครงการ และค่าใช้จ่าย ตลอดจนทรัพยากรที่จำเป็นในการสนับสนุน การดำเนินงาน ให้บรรลุเป้าหมายตามแผน

งบประมาณ เป็นสิ่งที่ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญและเอาใจใส่ เนื่องจากงบประมาณเป็นเครื่องมือที่สำคัญให้การดำเนินงานหรือภารกิจอื่นๆ ในองค์กร สามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์ ความสำเร็จของงบประมาณ มีดังนี้ (อินสอน บัวเขียว. 2537 : 167-169 อ่างใน มารศรี บัวชุม. 2553 : 19)

1. งบประมาณ เป็นเครื่องมือที่ผู้บริหารองค์กร หรือพนักงาน เจ้าหน้าที่ สร้างขึ้นมาโดยการมองเห็นอนาคตอย่างคร่าวๆ โดยอาจจะได้จากการพยากรณ์สิ่งต่างๆ ควบคู่กับภาวะเศรษฐกิจต่างๆ ไปในตัว

2. เพื่อควบคุมการปฏิบัติงานของตนเอง หรือของหน่วยงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ซึ่งทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานให้ถึงจุดมุ่งหมาย

3. ในแง่ของการบริหารงาน จะเห็นว่าประสิทธิภาพของการบริหารงานนั้นจะต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ หรือความชำนาญพิเศษของแต่ละคนให้เป็นประโยชน์ของหน่วยงานเป็นที่ตั้ง

4. เพื่อให้หน่วยงานมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน เมื่อเจ้าพนักงาน เจ้าหน้าที่เข้าใจลักษณะงานและปฏิบัติงานต่อเนื่อง มีความชำนาญเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นเมื่อพนักงาน เจ้าหน้าที่ ตลอดจนผู้บริหารได้เข้าใจในเรื่องงบประมาณอย่างดีแล้ว ก็ควรกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ไว้อย่างชัดเจน จะช่วยให้การดำเนินงานสัมฤทธิ์ผลเร็วยิ่งขึ้น

การบริหารงบประมาณ หมายถึง การดำเนินการใช้จ่ายเงินงบประมาณที่ได้รับให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยถูกต้องตามระเบียบขั้นตอนเวลาหรือเหตุการณ์ ปัจจัยด้านการดำเนินงาน

การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและกำหนดระยะเวลาของงบประมาณ ซึ่งอาจจะครอบคลุมถึงภารกิจที่ต้องดูแลเรื่องการเงินตามที่ได้รับงบประมาณมาแล้ว ในประเด็นต่อไปนี้

1. การเสนอของงบประมาณ

2. การใช้จ่ายงบประมาณ การใช้จ่ายเงินงบประมาณของสถานศึกษามีข้อพึงสังเกตดังนี้

2.1 การใช้จ่ายเงินตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เงินงบประมาณที่สถานศึกษาได้รับหรือกำหนดขึ้นโดยปกติแล้ว ก็ต้องการให้สถานศึกษาได้ดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ตามที่กำหนดในงาน หรือโครงการของสถานศึกษานั้นๆ เช่น เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน พัฒนาบุคลากร ปรับปรุงอาคารสถานที่สนับสนุนงานกิจการนักเรียน เป็นต้น โดยจะต้องวางแผนการกำกับดูแลการใช้จ่ายเงินให้บรรลุวัตถุประสงค์ไม่นำเงินมาใช้จ่าย เพื่อภารกิจการอย่างอื่นที่แตกต่างออกไป

2.2 การใช้จ่ายเงินตรงตามเงื่อนไข ตามหลักเกณฑ์ของหน่วยงานต้นสังกัดหรือไม่ การใช้จ่ายเงินบางประเภทหน่วยงานต้นสังกัดจะกำหนดกรอบเป็นหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขเอาไว้ให้สถานศึกษาถือปฏิบัติเอาไว้

2.3 การใช้จ่ายเงินงบประมาณเป็นไปตามกำหนดเวลาหรือไม่ เงินงบประมาณจะมีช่วงเวลาในการใช้จ่ายที่แน่นอน ถ้าเป็นงบประมาณของทางราชการ เงินที่ให้หน่วยงานต่างๆ ใช้จ่ายจะเป็นไปตามงบประมาณของปีถัดไปโครงการต่างๆที่กำหนดให้ปฏิบัติในแต่ละปีงบประมาณ ผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องจะต้องรีบดำเนินการเพื่อใช้จ่ายเงินให้เสร็จทันภายในช่วงเวลาของปีงบประมาณ

2.4 การใช้จ่ายเงินงบประมาณถูกต้องตามระเบียบหรือไม่ ระเบียบในการใช้จ่ายเงินงบประมาณมีไว้เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องถือปฏิบัติ เพื่อต้องการให้เงินงบประมาณที่ได้รับ ได้ใช้จ่ายไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม ไม่รั่วไหลหรือตกเป็นของคนใดคนหนึ่ง ที่ไม่เกี่ยวกับการจัดการตามที่ระบุในงบประมาณนั้นๆ รวมทั้งเพื่อต้องการให้หน่วยงาน หรือสถานศึกษาเจ้าของงบประมาณจะได้รับบริการที่ดี ผู้ใช้งบประมาณจะต้องปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยการใช้เงินในหมวดนั้นๆ

3. แผนควบคุมงบประมาณ เป็นกระบวนการในการบริหารงบประมาณ เพื่อให้มีการควบคุมกำกับ เพื่อให้งานนั้นๆได้บรรลุตามวัตถุประสงค์โดยอาศัยปัจจัยและกระบวนการในการดำเนินงานตามที่กำหนดไว้ในโครงการ ผลของการปฏิบัติงานจะเป็นอย่างไร แตกต่างจากที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด แค่ไหน ทั้งในแง่ของปริมาณ คุณภาพ เวลา และลักษณะเฉพาะอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

4. การประเมินผลการบริหารงบประมาณ เพื่อให้ทราบในเรื่องเกี่ยวกับแผนและการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาว่าดำเนินการไปตามโครงการและถูกต้องตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด เพื่อจะได้ปรับแผนแก้ไขแนวทางการดำเนินการให้เหมาะสมถูกต้องเกิดผลดีต่อหน่วยงานต่อไป การบริหารงบประมาณ นับเป็นกิจกรรมที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการเสนอจัดตั้งงบประมาณ เพราะกิจกรรมในส่วนนี้เป็นการดำเนินงานเพื่อให้สามารถบรรลุสิ่งที่กำหนดไว้ในโครงการก็ได้รับงบประมาณ โดยอาศัยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อให้การใช้จ่ายเงินเป็นไปโดยราบรื่น สามารถแก้ปัญหา หรือพัฒนาในหน่วยงานที่ต้องการได้

กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึง การบริหารงบประมาณว่า การบริหารงบประมาณของสถานศึกษามุ่งเน้นความเป็นอิสระ ในการบริหารจัดการมีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ และการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน ได้กำหนดขอบข่ายภารกิจของการบริหารงบประมาณ ไว้ดังนี้

1. การจัดทำและเสนอของงบประมาณ
2. การจัดสรรงบประมาณ
3. การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงิน และผลการดำเนินการ
4. การระดมทรัพยากร และการลงทุนเพื่อการศึกษา
5. การบริหารการเงิน
6. การบริหารบัญชี
7. การบริหารพัสดุ และสินทรัพย์

งบประมาณ เป็นแหล่งทรัพยากรหลักเพื่อการจัดการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ซึ่งมาจากการจัดเก็บภาษีจากประชาชน จึงมีใช้สมบัติของผู้หนึ่งผู้ใด หรือ หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งแต่ละหัวหน้าหน่วยงานหรือผู้บริหารแต่ละคนจะต้องมีส่วนรับผิดชอบต่องบประมาณที่ได้รับการจัดสรรทั้งที่เป็นตัวเงินและอื่นๆ ด้วยการบริหารจัดการทรัพยากรของหน่วยงานให้ เป็นไปอย่างประหยัด คุ่มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนและสังคมซึ่งเป็นเจ้าของงบประมาณ โดยคำนึงถึงหลักการบริหารจัดการ ดังนี้

1. หลักการกระจายอำนาจไปยังเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา เพื่อให้ผู้บริหารมีอิสระ และคล่องตัวในการตัดสินใจ และบริหารทรัพยากรของสถานศึกษาเพื่อจัดการศึกษาที่สนองตอบความต้องการของผู้เรียน

2. หลักความโปร่งใสและความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ การที่ผู้บริหารมีอิสระและความคล่องตัวในการบริหารจัดการทรัพยากรของสถานศึกษาจะต้องควบคู่กับความรับผิดชอบต่อโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้

3. หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล ภายใต้การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาจะต้องพิจารณาตัดสินใจ และเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด คุ่มค่า และบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายและภารกิจ ซึ่งจะต้องสามารถวิเคราะห์ได้ ความเป็นไปได้ของแผนงาน งาน หรือโครงการ เพื่อตัดสินใจเลือกแผนงานหรือโครงการ ที่เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงสุดภายใต้เป้าหมายผลผลิตและผลลัพธ์ที่ชัดเจน สามารถวัดได้ประเมินได้ (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา 2545 : 42)

งบประมาณอาหารกลางวัน

ตั้งแต่ปี 2551 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงเงินงบประมาณค่าอาหารกลางวันของนักเรียน ตามโครงการอาหารกลางวัน หลายครั้ง มติคณะรัฐมนตรี ที่เกี่ยวกับโครงการอาหารกลางวัน มีรายละเอียด ดังนี้

1. มติคณะรัฐมนตรี วันอังคารที่ 29 กรกฎาคม 2551

นายสมір สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี เรื่องขอปรับเพิ่มงบประมาณค่าอาหารกลางวันนักเรียน ตามที่กระทรวงศึกษาธิการรายงาน ว่า

1.1 จากการที่รัฐบาลจัดให้มีโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อแก้ปัญหาการขาดสารอาหารและภาวะทุพโภชนาการในเด็กนักเรียน โดยจัดสรรงบประมาณเป็นเงินอุดหนุนค่าอาหารกลางวันให้นักเรียนชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีภาวะทุพโภชนาการและขาดแคลนอาหารกลางวันให้โรงเรียนประถมศึกษา 5 สังกัด รวมจำนวน 4,710,310 คน อัตราคนละ 10 บาท ต่อวัน จำนวน 200 วัน งบประมาณ 9,420,620,000 บาท

1.2 เนื่องจากปัจจุบันราคาสินค้ามีการปรับเพิ่มขึ้นมาก กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว ซึ่งส่งผลกระทบต่อการจัดอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนในโครงการอาหารกลางวัน เพราะงบประมาณค่าอาหารกลางวันไม่เพียงพอในการประกอบอาหารตามปริมาณที่นักเรียนควรได้รับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้หารือกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น(อปท.) ซึ่งดูแลงบประมาณดังกล่าวเพื่อขอปรับเพิ่มงบประมาณแล้วทราบว่า ได้ขอตั้งงบประมาณในปี 2551 เพิ่มเป็น 15 บาท แต่ไม่ได้รับอนุมัติจากสำนักงบประมาณ จึงได้ในอัตราคนละ 10 บาท ต่อวัน เช่นเดิม

1.3 ดังนั้น เพื่อให้โรงเรียนจัดอาหารกลางวันช่วยเหลือนักเรียนที่มีภาวะทุพโภชนาการยากจน และขาดแคลนได้รับอาหารเพียงพอกับความต้องการ และงบประมาณอาหารกลางวันสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจที่สินค้าอาหาร มีราคาสูงขึ้น คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในปรับเพิ่มงบประมาณอุดหนุนค่าอาหารกลางวันนักเรียน ตามโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา จากอัตราคนละ 10 บาท ต่อวัน เป็นอัตราคนละ 13 บาท ต่อวัน จำนวน 200 วัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ

เสนอ โดยได้รับความเห็นชอบของสำนักงบประมาณ ที่ให้กระทรวงศึกษาธิการประสานขอความร่วมมือจากคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เพื่อนำรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาสมทบค่าอาหารกลางวันในส่วนที่เพิ่มขึ้นในโอกาสแรกก่อน และให้ทบทุนและตรวจสอบจำนวนเด็กนักเรียนที่ได้รับการจัดสรรค่าอาหารกลางวันในปัจจุบันอีกครั้ง หากจำเป็นก็ให้พิจารณาเสนอของบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมต่อคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 ตามขั้นตอนต่อไป รวมทั้งควรส่งเสริมให้โรงเรียนนำเงินทุนหมุนเวียนจากสำนักงานโครงการอาหารกลางวัน กระทรวงศึกษาธิการมาดำเนินงาน โดยส่งเสริมให้นักเรียนทำการเกษตร เช่น ปลูกผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ เป็นต้น ในโรงเรียนแล้วนำผลผลิตทางเกษตรมาสมทบกับค่าอาหารกลางวัน ตามข้อสังเกตของสำนักงบประมาณ ทั้งนี้ การจัดอาหารกลางวันให้แก่เด็กนักเรียนดังกล่าวให้พิจารณาดำเนินการให้ถูกหลักโภชนาการตามมาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้เด็กนักเรียนได้รับอาหารที่เหมาะสมเพียงพอทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

2. มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 13 พฤษภาคม 2552

นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี เรื่อง ของบประมาณเงินอุดหนุนสำหรับสนับสนุนให้เด็กนักเรียนทุกคนรับประทานอาหารเช้า สาระสำคัญของเรื่อง

2.1 การจัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่สถานศึกษาสำหรับสนับสนุนให้เด็กนักเรียนรับประทานอาหารเช้าวันเป็นนโยบายของรัฐบาล ที่เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2535 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเด็กนักเรียนที่ขาดสารอาหาร หรือทุพโภชนาการ (น้ำหนักหรือส่วนสูงไม่เป็นไปตามเกณฑ์) เด็กนักเรียนยากจน โดยประมาณการจำนวนกลุ่มเป้าหมายมีจำนวนร้อยละ 30 ของจำนวนเด็กแต่ละสถานศึกษา ศธ. จึงได้ใช้เกณฑ์ดังกล่าวในการจัดสรรเงินอุดหนุนอาหารเช้าวันให้แก่สถานศึกษา และกระทรวงมหาดไทย ได้รับการถ่ายโอนงบประมาณอาหารเช้าวันจากหน่วยงานต่างๆ ตั้งแต่ปี 2545 ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

2.2 ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ได้จัดสรรเงินอุดหนุนอาหารเช้าวันให้แก่ อปท. เพื่อดำเนินการเรื่องอาหารเช้าวันให้แก่เด็กเล็ก เด็กนักเรียนชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนสังกัด อปท. โรงเรียนสังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน โรงเรียนสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน (บนพื้นที่ราบสูง) ศูนย์เลี้ยงเด็กสังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ทั้งรับโอน และจัดตั้งเอง) โดยในอัตราร้อยละ 60 เป็นเงินงบประมาณทั้งสิ้น 10,133,298,400 บาท

2.3 ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 5 กุมภาพันธ์ 2552 มีมติเห็นชอบให้นักเรียนทุกคนตั้งแต่ เด็กเล็ก อนุบาล-ประถมศึกษาปีที่ 6 ได้รับอุดหนุนงบประมาณอาหารเช้าวันและมอบหมายหมายให้กระทรวงมหาดไทยเป็นเจ้าภาพในการนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณ

2.4 ปัจจุบันมีปัญหาด้านภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้ประชาชนมีรายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ การจัดสรรงบประมาณอาหารเช้าวันให้แก่เด็กนักเรียนที่ทุพโภชนาการและยากจนในอัตราร้อยละ 60 ของจำนวนเด็กนักเรียน ทำให้ผู้ปกครองของเด็กนักเรียนในอัตราร้อยละ 40 ต้องมีภาระ

ค่าใช้จ่ายอาหารกลางวันสำหรับเด็กดังกล่าว ดังนั้น การให้ความช่วยเหลือเด็กนักเรียนทุกคนได้มีอาหารกลางวันรับประทานที่โรงเรียนจะลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง และช่วยให้เด็กนักเรียนมีสุขภาพพลานามัยที่ดี ได้รับสารอาหารเพียงพอและสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในสถานศึกษาได้อย่างเต็มที่

คณะรัฐมนตรี จึงมีมติเห็นชอบให้เด็กนักเรียนทุกคนตั้งแต่เด็กเล็ก เด็กนักเรียนชั้นอนุบาล-ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณอาหารกลางวัน เต็มร้อยละ 100 และปรับอัตราค่าอาหารกลางวัน จากอัตราคนละ 10 บาท เป็นอัตราคนละ 13 บาท ต่อวัน ทั้งนี้ตั้งงบประมาณ พ.ศ. 2553 เป็นต้นไป

3. มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 11 พฤษภาคม 2553

นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี เรื่อง ค่าอาหารกลางวัน มีสาระดังนี้

3.1 การจัดงบประมาณสนับสนุนค่าอาหารกลางวันเด็กนักเรียนเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2535 โดยมีจุดประสงค์เพื่อช่วยเหลือเด็กนักเรียนที่ยากจน โดยระยะแรกมีนักเรียนร้อยละ 30 ของจำนวนนักเรียนในแต่ละสถานศึกษา ที่ได้รับการสนับสนุนค่าอาหารกลางวัน และต่อมาขยายกลุ่มเป้าหมายเพิ่มเป็นร้อยละ 60 และตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2552 เห็นชอบให้นักเรียนทุกคนตั้งแต่เด็กเล็ก เด็กนักเรียนชั้นอนุบาล-ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณอาหารกลางวันเต็มร้อยละ 100 และให้ปรับเพิ่มอาหารกลางวัน จากวันละ 10 บาท ต่อ คน เป็น 13 บาทต่อคน โดยมีผลตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2553 เป็นต้นไป ทั้งนี้เพื่อลดภาระให้กับผู้ปกครองเด็กนักเรียนทุกคน ในภาวะเศรษฐกิจของประเทศชะลอตัว ทำให้ประชาชนมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพนั้น

3.2 ในปีงบประมาณ 2553 กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้รับงบประมาณค่าอาหารกลางวัน 13,030,811,300 บาท และได้โอนจัดสรรให้โรงเรียน 3 ประเภท ในอัตราร้อยละ 100 ของนักเรียน ได้แก่ โรงเรียนขนาดเล็ก ที่มีจำนวนนักเรียนต่ำกว่า 120 คน โรงเรียนในโครงการพระราชดำริ และโรงเรียนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ รวมเป็นเงิน 4,334,539,300 บาท และโอนจัดสรรให้โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ที่เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีนักเรียนตั้งแต่ 121 คนขึ้นไป ในอัตราร้อยละ 60 เป็นเงิน 8,696,272,000 บาท รวมจำนวนนักเรียนทุกสังกัดที่ได้รับจัดสรรไปแล้ว 4,677,591 คน ยังมีนักเรียนของโรงเรียนในสังกัด สพฐ. ไม่ได้รับการจัดสรรในอัตราร้อยละ 40 อีกจำนวน 1,328,723 คน คิดเป็นเงินจำนวนทั้งสิ้น 3,454,679,800 บาท

คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ใช้จ่ายงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 งบกลางรายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น เพิ่มเติมวงเงิน 4,000 ล้านบาท เพื่อเป็นค่าอาหารกลางวันให้เด็กนักเรียนทุกคนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) รับประทานอาหารกลางวัน ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2552 ตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอเฉพาะภาคการศึกษาที่ 1 ของปี พ.ศ. 2553 สำหรับงบประมาณในการดำเนินการให้กระทรวงมหาดไทยไปขอทำความตกลงในรายละเอียดกับสำนักงบประมาณต่อไป

การมีส่วนร่วมของชุมชน

ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมกับการจัดการศึกษา

กวิน เสือสกุล (2546. : 20) ได้สรุปความหมาย การมีส่วนร่วมที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้ว่า การที่ผู้ปกครอง เอาใจใส่เลี้ยงดูและให้การศึกษาเล่าเรียน การเรียนการสอนให้มีความสำคัญและมีส่วนร่วมตัดสินใจ วิเคราะห์ แก้ไขปัญหา บริหารและสนับสนุนกระบวนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับชุมชน โรงเรียนพร้อมเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนและชุมชน

ไพรัช อรรถกานนท์ และ มัทนา โชควรวัฒนากร (2545 : 9) การมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นในการจัดการศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและท้องถิ่น ได้เข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยร่วมแสดงความคิดเห็นและการกระทำในสิ่งที่เห็นพ้องต้องกัน ตลอดจนร่วมพิจารณากำหนดปัญหา ความต้องการของประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหา แนวทางการพัฒนาโรงเรียน

อภิญา เวชชัย (2544 : 32-33) ได้กล่าวถึงแนวความคิดการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาการศึกษาที่สำคัญ ดังนี้

1. แนวคิดการมีส่วนร่วมในฐานะเป็นหุ้นส่วนของสถานศึกษา หรือเป็นแบบเพื่อน ผู้ปกครองและชุมชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกกระบวนการ โดยมุ่งเน้นการทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคมากกว่าร่วมมือเป็นพิธีการ หรือเป็นความร่วมมือที่ฝ่ายผู้ปกครอง ชุมชน เป็นฝ่ายให้และสถานศึกษาเป็นฝ่ายรับฝ่ายเดียว เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน

2. แนวคิดในการสร้างสัมพันธ์ภาพที่เหมาะสม โดยอยู่บนพื้นฐานความเป็นตัวของตัวเอง ยอมรับความแตกต่างของบุคคล เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติมากกว่าเป็นทางการ และควรเน้นความสัมพันธ์แบบสองทาง มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจำเป็นต้องมีการฝึกทักษะในการสื่อสาร การยอมรับความเห็น การเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

3. การสื่อสารข้อมูลข่าวสารสองทาง ทำให้เกิดความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ ข้อมูลข่าวสารต้องเป็นข้อมูลจริง โปร่งใส มีการใช้การสื่อสารหลายๆ รูปแบบ มีความจริงใจ ใช้ภาพที่ง่าย ไม่เป็นทางการ และมีการสื่อสารที่สม่ำเสมอ

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540 : 20) ได้กล่าวว่า แนวความคิดของการมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับระดับความสมัครใจ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 การมีส่วนร่วมโดยความสมัครใจ เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการริเริ่มของประชาชนเอง

ระดับที่ 2 การมีส่วนร่วมโดยการชักนำ เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการชักนำภายนอกหรือจากชนชั้นนำ โดยอาศัยความเกรงใจที่ประชาชนอาจจะมีผลต่อบุคคลที่นับถือ หรือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรืออาจจะใช้สิ่งล่อใจที่เป็นผลตอบแทนทางวัตถุ หรือจิตใจกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ระดับที่ 3 การมีส่วนร่วมโดยการบังคับ เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการใช้อำนาจที่เหนือกว่าไปใช้บังคับหรือระดมประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540 : 21-25) ได้กล่าวว่า เพื่อให้การศึกษาของชุมชนมีความเจริญก้าวหน้า ท้นต่อการเจริญ ชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนรับผิดชอบพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจัง ซึ่งสามารถดำเนินการได้ ดังนี้

1. ชุมชนต้องถือเป็นภาระหน้าที่ ที่มีความจำเป็นจะต้องร่วมกันพัฒนาการศึกษาในชุมชนให้เจริญก้าวหน้า เพื่อใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาลูกหลานชุมชนให้มีคุณภาพ โดยพยายามผลักดันให้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นหน่วยงานที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชน
2. ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ เพื่อหาจุดพัฒนาการศึกษาให้ลูกหลานร่วมกับคณะครูในโรงเรียน โดยร่วมแสดงความคิดเห็นและแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยให้ได้รับความสำเร็จ
3. ชุมชนต้องค้นหาผู้ที่มีความรู้ความสามารถในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมให้การศึกษาในโรงเรียน
4. ชุมชนเข้ามาร่วมปฏิบัติงานช่วยเหลือสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียน เช่น การปรับปรุง ช่วยเหลือซ่อมแซมอาคารเรียน อาคารประกอบ จัดและตกแต่งสิ่งแวดล้อมโรงเรียน ร่วมรณรงค์หาทุนการศึกษาเพื่อพัฒนาโรงเรียน ตลอดจนร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้น เป็นต้น
5. ร่วมตรวจสอบผลพัฒนาโรงเรียน การจัดการศึกษาของโรงเรียน หากพบปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นก็เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน
6. สร้างความภูมิใจในผลงานการพัฒนาการศึกษาาร่วมกัน โดยชุมชนเข้ารับรู้ความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียน ร่วมกันภาคภูมิใจในผลงานการพัฒนาการศึกษาที่ประสบผลสำเร็จโดยชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนามาตลอดมา

การมีส่วนร่วมของชุมชน จึงเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ของสถานศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น ทำให้เกิดการผลักดันในการพัฒนา และร่วมกันตรวจสอบและประเมินผล การปฏิบัติงานของสถานศึกษา

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช (2542 : 104) และ มัลลิกา ต้นสอน (2544 : 127) ได้มีความเห็นตรงกันในลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น ครอบคลุมทั้งระดับประชาชน ชุมชน และองค์กรของประชาชน ดังนี้

1. องค์กรประชาชนที่จัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการรวมกลุ่มจากประชาชนที่มีความสนใจในการพัฒนาชุมชน อาจมีการรวมตัวกันเองเป็นกลุ่มขนาดเล็กในระดับหมู่บ้าน หรือระดับตำบล อำเภอ จังหวัด เพื่อร่วมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มตามลักษณะอาชีพหรือกิจกรรมที่ทำ เป็นกลุ่มที่จัดตั้งไม่เป็นทางการนี้มาทำงานเพื่อประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มเป็นส่วนใหญ่และต่อส่วนรวม
2. องค์กรประชาชนที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ องค์กรเหล่านี้จะจดทะเบียนในรูปของสมาคม มูลนิธิ ตามกฎหมายและยังมีรูปแบบของการจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ต่างๆ เช่น สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ เป็นต้น องค์กรประชาชนเหล่านี้ทำกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ที่จดทะเบียนหรือตามกฎหมายบัญญัติหน้าที่ไว้ ส่วนใหญ่จะเป็นตัวแทนของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ที่ประชาชนในท้องถิ่นเลือก หรือแต่งตั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตกลงใจ ดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นของตน

ประพันธ์ ทองสีดา (อ้างใน จาริณี ศานติจรรยาพร, 2555 : 22-23) ได้สรุปเกี่ยวกับการให้การสนับสนุนแก่ผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์กรชุมชน และประชาชนในชุมชน รวมทั้งผู้ปกครองเด็กไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและประชาชน
 - 1) การเลี้ยงดูเด็กและการอบรมเด็ก ผู้ปกครอง ควรใช้เวลาว่างผลัดเปลี่ยนกันมาร่วม และศึกษาวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้องวันละ 1 คน เพื่อช่วยเหลือผู้ดูแลเด็ก และจะได้นำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน
 - 2) หมั่นติดต่อกับผู้ดูแลเด็ก เพื่อทราบพฤติกรรมของเด็กว่ามีปัญหาอะไรและสิ่งใดควรปรับปรุงแก้ไข
 - 3) ช่วยเตรียมอาหาร
 - 4) ใช้เวลาว่างทำประโยชน์ให้กับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เช่น ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อใช้ประกอบอาหารสำหรับเด็ก ซ่อมแซมหรือทำความสะอาดบริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น
 - 5) การรับ-ส่ง เด็ก ผู้ปกครอง มีหน้าที่โดยตรงในการรับ-ส่งเด็ก เพื่อจะได้พบกับผู้ดูแลเด็ก และทราบพฤติกรรมของเด็กและจะได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการชักนำให้ผู้ปกครองใกล้ชิดกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพิ่มมากยิ่งขึ้น
 - 6) จ่ายค่าตอบแทนตามข้อตกลง
 - 7) จัดหาดูแลรักษา และซ่อมแซมอุปกรณ์เครื่องเล่นของเด็กทั้งเครื่องเล่นกลางแจ้ง และเครื่องเล่นในร่ม เป็นต้น
2. การมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรชุมชน

องค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน สามารถให้การสนับสนุนการดำเนินการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ตามลักษณะขององค์กรนั้น ดังนี้

 - 1) คณะกรรมการหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล หรือ สภาตำบล สนับสนุนงบประมาณที่ดิน วัสดุ ในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
 - 2) คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่ คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบล สนับสนุนการเลี้ยงดูการจัดทำอาหารกลางวัน อาหารเสริม (นม) ได้
 - 3) คณะกรรมการเยาวชนระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล อาสาพัฒนาชุมชน อาจช่วยซ่อมแซมปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และอุปกรณ์เครื่องเล่นในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

มาตรฐานการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้กำหนดมาตรฐานด้านการมีส่วนร่วม และสนับสนุนจากชุมชนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบไว้ โดยแนวทางการดำเนินงานด้านมาตรฐานดังกล่าว ดังนี้

 1. จัดให้มีการประชุมชี้แจงให้ชุมชนทราบ ชี้้นำให้เห็นประโยชน์และความจำเป็นของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาเตรียมความพร้อมของเด็ก และชักชวนให้ชุมชนมีส่วนร่วมบริหารและช่วยเหลือในระหว่างดำเนินการ
 2. จัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบเป็นระยะๆ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์ฯ กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น ศิลปะพื้นบ้าน ร่วมจัดกิจกรรมนันทนาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจและความผูกพันที่ดีต่อกันระหว่างศูนย์ฯ และชุมชน

3. มีการประสานงาน และการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบให้ประชาชนและหน่วยงานต่างๆ รับทราบ เพื่อที่จะมีผู้เข้ามาช่วยเหลือในด้านต่างๆ ได้ โดยการประชาสัมพันธ์ อาจจะทำให้หลายรูปแบบ เช่น จัดทำเอกสาร คู่มือ แผ่นพับ การออกเยี่ยมบ้านเด็ก เป็นต้น

4. มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็น การให้ข้อมูลข่าวสารด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน สถาบันต่างๆ ของชุมชน เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันครอบครัว เป็นต้น

5. จัดให้มีกองทุนส่งเสริมการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นการระดมทรัพยากรในชุมชน เพื่อมาสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งอาจขอรับการอุดหนุนจากงบประมาณต่างๆ ของหน่วยงาน ดังนี้

- 1) การสมทบอุดหนุนงบประมาณกองทุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 2) การสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐบาล
- 3) การสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรภาครัฐอื่นๆ
- 4) การสนับสนุนอุทิศให้

6. จัดอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและชุมชน เกี่ยวกับการดำเนินงานทิศทาง และแนวทางการปฏิบัติงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบ ซึ่งจะก่อให้เกิดความร่วมมือและการสนับสนุนจากชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองของเด็กเล็กที่จะเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบ

7. จัดให้มีการติดตาม และการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบ ในลักษณะไตรภาคี 3 ฝ่าย จากภาคส่วนต่างๆ คือ ภาคประชาชน หรือผู้แทนชุมชนในท้องถิ่น หน่วยงานผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการ และผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งกำกับดูแลการบริหารงานเชิงนโยบายของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

โปรแกรมที่เกี่ยวข้องกับงานบริการอาหารและโภชนาการ

โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปที่มีการใช้เพื่องานบริการอาหารและโภชนาการที่ในปัจจุบันได้มีการใช้งานอยู่มีการผลิตและพัฒนามาจากหน่วยงานของภาครัฐร่วมกับสถาบันการศึกษาต่างๆ มีดังนี้

1. โปรแกรม Nutrisurvey

โปรแกรมสำเร็จรูป “Nutrisurvey” เป็นโปรแกรมสำเร็จรูปที่ผู้พัฒนาอนุญาตให้เผยแพร่ได้โดยเข้าไปใช้งานที่ website <http://www.nutrisurvey.de> ใช้คำนวณปริมาณสารอาหาร และสามารถคำนวณการวัดสัดส่วนของร่างกาย (anthropometric measurement) ปัจจุบันภาควิชาโภชนศาสตร์ เขตร้อนและวิทยาศาสตร์อาหาร คณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการประเมินภาวะโภชนาการโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ Nutrisurvey

2. โปรแกรม INMUCAL

เป็นโปรแกรมที่สถาบันโภชนาการได้พัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการคำนวณสารอาหาร และ ประเมินคุณค่าทางโภชนาการที่บุคคลได้รับ โดยใช้ฐานข้อมูลสารอาหารส่วนใหญ่ของประเทศไทย โดยโปรแกรม INMUCAL มีคุณสมบัติ ดังนี้

2.1 สามารถคำนวณคุณค่าสารอาหารพื้นฐาน จำนวน 12 ชนิด คือ พลังงาน คาร์โบไฮเดรต ไขมัน โปรตีน แคลเซียม ฟอสฟอรัส เหล็ก วิตามินเอ วิตามินบี 1 วิตามินบี 2 วิตามินซี ไนอาซิน และสามารถคำนวณคุณภาพโปรตีน ธาตุเหล็ก แยกตามแหล่งอาหารจากพืชและสัตว์ได้นอกจากนี้ยังมีฐานตารางคุณค่าสารอาหารอีก 17 ชนิด แต่ยังไม่ครบถ้วนทุกรายการอาหารที่มีอยู่ในโปรแกรม ได้แก่ ไขมันอิ่มตัวโคเลสเตอรอล ไฟเตท โยอาหาร (Dietary Fiber) น้ำตาล ทองแดง แมกนีเซียม สังกะสี ซีลีเนียม โซเดียม โพแทสเซียม เบต้าแคโรทีน เรตินอล วิตามินบี6 วิตามินบี12 วิตามินอี แลคติน และน้ำ แหล่งอาหารส่วนใหญ่เป็นคุณค่าสารอาหารไทย

2.2 คำนวณปริมาณสารอาหารโดยเฉลี่ยที่บุคคลได้รับต่อวัน ซึ่งการกระจายตัวพลังงานของสารอาหารหลัก % RDI (Thai) และสามารถคำนวณปริมาณสารอาหารจำแนกเป็นมื้อย่อย ได้ 4 มื้อ คือ มื้อเช้า กลางวัน เย็น และมื้อว่างได้

2.3 คำนวณปริมาณสารอาหารแยกตามแต่ละรายการอาหารที่บริโภค เพื่อนำไปคำนวณหาสัดส่วนสารอาหารแต่ละชนิดจากกลุ่มอาหารที่ผู้ใช้กำหนดออกแบบได้

2.4 แสดงผลเป็นน้ำหนักอาหารแต่ละชนิดที่บุคคลรับประทานต่อครั้งเพื่อนำไปคำนวณหา ค่าเฉลี่ยหนึ่งหน่วยบริโภค (serving size) หรือค่าสถิติอื่นๆ ตามที่ผู้ใช้ออกแบบได้

2.5 ข้อมูลปริมาณสารอาหารและน้ำหนักอาหารที่ได้จาก INMUCAL-Nutrients แสดง

2.6 สามารถบันทึกชื่อเมนูอาหารที่ไม่มีในฐานข้อมูลของโปรแกรมได้

3. โปรแกรมจัดอาหารกลางวัน สำหรับโรงเรียน (Inmu School Lunch)

3.1 เป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์อย่างง่ายสำหรับบุคลากรในสถานศึกษาระดับอนุบาลถึง ประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อประเมินคุณภาพอาหารที่จัดบริการด้วยตนเอง โดยปริมาณคุณค่าสารอาหารแสดง เป็นระบบคะแนนคุณภาพอาหารเปรียบเทียบกับเป้าหมาย ซึ่งพัฒนาขึ้นให้เข้าใจง่ายสำหรับบุคคลทั่วไป ที่ไม่ใช่ นักวิชาการด้านอาหารหรือโภชนาการให้สามารถวางแผนรายการหรือสร้างอาหารที่ได้มาตรฐาน ตามความต้องการสารอาหารของเด็กในแต่ละระดับไว้เป็นเมนูหมุนเวียนล่วงหน้าเป็นรายเดือน โดยมีการ แสดงผลรายงานของปริมาณวัตถุดิบอาหาร งบประมาณค่าวัตถุดิบอาหาร และคะแนนคุณภาพอาหารตาม จำนวนเด็กที่รับบริการ ข้อมูลจากรายงานนี้สามารถใช้ในการตัดสินใจกำหนดเมนูหมุนเวียน และวางแผน การจัดบริการอาหารให้เหมาะสมกับงบประมาณและวัตถุดิบอาหารที่มีในท้องถิ่นหรือฤดูกาลได้ นอกจากนี้ยังสามารถคำนวณคุณภาพรวมของชุดสร้างอาหารกลางวันที่ประกอบด้วยอาหารจานหลัก ของ หวาน ผลไม้ และนม ที่เลือกใน 1 มื้อ คุณสมบัติสำคัญของโปรแกรมจัดอาหารกลางวันสำหรับโรงเรียน มีดังนี้

3.2 ใช้หลักการกำหนดเป้าหมายคุณภาพอาหารใน 1 มื้อ เปรียบเทียบกับร้อยละ 40 ของข้อกำหนดความต้องการสารอาหารของคนไทยใน 1 วัน (กรมอนามัย, 2546) ใน 2 ช่วงชั้น ได้แก่ ชั้นอนุบาล 3-5 ปี และ ประถมศึกษา 6-12 ปี

3.3 พัฒนาข้อมูล INMU-School Lunch (Version ZISL V.1) ซึ่งประกอบด้วย ฐานรายการอาหาร จำนวน 309 รายการ ส่วนประกอบแต่ละตำรับ ราคาวัตถุดิบอาหารต่อหน่วยจัดซื้อ คະแนนสารอาหารของแต่ละตำรับ และคະแนนรวมคุณภาพอาหารมื่อกลางวันสำหรับแต่ละช่วงชั้น

1) สามารถปรับเปลี่ยนราคาอาหารต่อหน่วยจัดซื้อของแต่ละส่วนประกอบอาหาร ให้สอดคล้องกับราคาของแต่ละท้องถิ่นและแต่ละฤดูกาล

2) มีการแสดงผลรายงานเป็นคະแนนคุณภาพอาหารของ พลังงาน โปรตีน ไขมัน ธาตุเหล็ก ธาตุแคลเซียม วิตามินเอ วิตามินบีหนึ่ง วิตามินบีสอง วิตามินซี และใยอาหาร

3) การแสดงผลรายงานของค่าเฉลี่ยคະแนนคุณภาพอาหารของชุดตำรับที่เลือกหรือจัดใน 1 สัปดาห์ หรือมากกว่า

4) มีการแสดงผลรายงานเป็นปริมาณส่วนที่ต้องซื้อหรือจัดหาของแต่ละส่วนประกอบอาหารในตำรับที่ถูกเลือก โดยคำนวณตามจำนวนเด็กที่รับบริการ

5) มีการแสดงผลงบประมาณเฉลี่ยต่อคนต่อมื่อ

6) โปรแกรม Nutrition Analysis Tool and System (NATS)

4. โปรแกรม Nutrition Analysis Tool and System (NATS)

โปรแกรมนี้ถูกพัฒนาโดย Chris Hewes และ Jim Painter ในปี 1996 ผู้พัฒนาโปรแกรมเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาเทคโนโลยีอาหารและโภชนาการมนุษย์ มหาวิทยาลัย อิลลินอยส์ โปรแกรม Nutrition Analysis Tool and System (NATS) เป็นโปรแกรมแบบเว็บเบส (web based) โดยต้องใช้งานผ่านอินเทอร์เน็ต โปรแกรมนี้สามารถประเมินภาวะโภชนาการ จัดรายการอาหาร บอกปริมาณพลังงานและสารอาหารจากรายการอาหารที่เลือกไว้ได้ ขั้นตอนการทำงานของโปรแกรมมีขั้นตอนที่สำคัญคือ

ขั้นตอนที่ 1 การใส่ข้อมูลส่วนตัวของผู้ประเมิน ได้แก่ เพศ ช่วงอายุ และหากมีภาวะพิเศษ เช่น การตั้งครรภ์ ให้นมบุตร ให้ระบุสถานะภาพ

ขั้นตอนที่ 2 การเลือกอาหารที่ต้องการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์

การวิเคราะห์สารอาหารอาหาร โปรแกรม NATS สามารถวิเคราะห์สารอาหารต่างๆ ได้ดังนี้ พลังงาน คาร์โบไฮเดรต โปรตีน ไขมัน โคเลสเตอรอล โซเดียม โพแทสเซียม วิตามินเอ วิตามินบีหนึ่ง วิตามินบีสอง วิตามินซี แคลเซียม ฟอสฟอรัส เหล็ก ไนอะซิน ใยอาหาร เป็นต้น ฐานข้อมูล (database) มาจาก USDA Handbook

5. โปรแกรมการคำนวณหาค่าพลังงาน และภาวะโภชนาการที่เผยแพร่ให้มีการใช้งานทางอินเทอร์เน็ต

โปรแกรมการคำนวณหาค่าพลังงาน และภาวะโภชนาการ ที่พบ มีดังนี้

5.1 โปรแกรมการคำนวณหา BMI, BMR, BHR และ Calorie Burned เข้าถึงได้จาก www.never.age.com มีการนำเสนอโปรแกรมต่างๆ ดังนี้

1) โปรแกรมการคำนวณหาดัชนีมวลกาย (BMI : Body Mass Index) ใช้ในการคำนวณหาภาวะโภชนาการในบุคคลที่มีสุขภาพปกติที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปี ขึ้นไป ความสำคัญของค่าดัชนีมวลกายเพื่อดูอัตราการเสี่ยงต่อการเกิดโรคต่างๆ ถ้าค่าดัชนีมวลกายที่มาก หมายถึงบุคคลนั้นมีภาวะน้ำหนักตัวเกินหรือโรคอ้วน จะมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหัวใจขาดเลือด และโรคนี้วินในถุงน้ำดีได้ และถ้าบุคคลนั้นมีค่าดัชนีมวลกายต่ำ หมายถึงภาวะที่มีน้ำหนักตัวน้อย เป็นโรคขาดสารอาหาร ก็จะเสี่ยงต่อการติดเชื้อ ประสิทธิภาพการทำงานของระบบอวัยวะต่างๆ ในร่างกายลดลง

2) โปรแกรมการคำนวณหาพลังงานที่ร่างกายต้องการ Basal Metabolic Rate (BMR) การคำนวณหาค่าพลังงานที่ร่างกายต้องการใช้โดยอ้างอิงจากอายุ น้ำหนัก ส่วนสูง และวิถีชีวิตประจำวัน

3) โปรแกรมการคำนวณหาอัตราการเต้นของหัวใจ Basic Heart Rate (BHR) เป็นการคำนวณหาอัตราการเต้นของหัวใจในขณะออกกำลังกายว่าอัตราที่เหมาะสมควรเป็นเท่าไร เพื่อให้หัวใจ หลอดเลือด และร่างกายได้ใช้ประโยชน์จากการออกกำลังกายครั้งนั้นๆ โดยอายุ เพศ ความหนักของการออกกำลังกาย ผู้ใช้โปรแกรมสามารถใส่ได้ตามสภาวะบุคคล

4) โปรแกรมการคำนวณอัตราการเผาผลาญพลังงาน (Calorie Burned) เป็นโปรแกรมการคำนวณอัตราการเผาผลาญพลังงานว่ามีค่าเท่าไรในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน โปรแกรม BMR Calculator เข้าถึงได้จาก www.actabit.com เป็นโปรแกรมที่ถูกพัฒนาโดยบริษัท Actabit Weight Loss ใช้สำหรับการคำนวณหาพลังงานที่ร่างกายต้องการเวลาขณะพัก (Basal Metabolic Rate) คุณด้วยระดับกิจกรรมที่ทำ ว่าต้องใช้พลังงานเท่าไรเพื่อลดน้ำหนักหรือรักษาน้ำหนักให้อยู่ในเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โปรแกรมนี้สามารถคำนวณหาอัตราการเผาผลาญของพลังงานในร่างกาย โดยต้องเลือกเพศ กิจกรรมที่ทำ อายุ น้ำหนัก ส่วนสูง

5.2 โปรแกรม Thailand Nutrition tool เป็น application ที่ได้รับการพัฒนาโดยการอ้างอิงข้อมูลจาก website: Nutrition care map ของ Thai International Healthcare Standard Training Center หรือ TITC เพื่อให้เป็นประโยชน์และความสะดวกสำหรับบุคลากรทางการแพทย์ในการประเมินภาวะทุพโภชนาการของผู้ป่วย ซึ่งเป็นมาตรฐานด้านการดูแลรักษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลแบบองค์รวม ซึ่งโปรแกรมนี้ถูกพัฒนาให้สามารถใช้ได้กับโทรศัพท์เคลื่อนที่ (smart phone) และ tablet โปรแกรมนี้ถูกพัฒนาโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการให้สารอาหารทางการแพทย์หลายท่าน โดยเหมาะสมประยุกต์ใช้แบบประเมินที่เป็นที่นิยมในปัจจุบัน 3 ประเภทคือ

- 1). Subjective Global Assessment (SGA)
- 2). Nutrition Risk Score (NRS) และ
- 3). Bhumibhol Nutrition Triage (BNT)

ผู้ใช้งานกรอกข้อมูลของผู้ป่วยตามข้อมูลจริงที่ประเมินได้ในแต่ละข้อ หลังจากนั้นคลิกเลือกประเมินผล โปรแกรมนี้จะช่วยประเมินคะแนนของแบบประเมินทั้ง 3 ชนิดดังกล่าวข้างต้น เพื่อเป็นข้อมูลให้บุคลากรทางการแพทย์ใช้ประเมินและเฝ้าติดตามภาวะโภชนาการของผู้ป่วยตลอดระยะเวลาที่อยู่ในโรงพยาบาล หรือเมื่อกลับมาติดตามผลที่โรงพยาบาล นอกจากนี้โปรแกรมนี้ยังช่วยในเรื่องการคำนวณชนิดของสารอาหารทางการแพทย์ สัดส่วนที่เหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละบุคคล เพื่อเป็นเครื่องมือที่ช่วยสนับสนุนการทำงานและการดูแลรักษาผู้ป่วยให้กับบุคลากรทางการแพทย์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รวีวรรณ แก้วใจ (2550) ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการจัดอาหารเพื่อโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียนที่ศึกษาในโรงเรียนเอกชน เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การจัดอาหารเพื่อโภชนาการสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนของบิดา มารดาในกลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมในการจัดอาหารที่ปฏิบัติเป็นประจำทุกวัน คือ การจัดให้มีเนื้อสัตว์ ปลา ไก่ หมู เนื้อ 2 ซ้อนควมต่อมื้อ การจัดให้มีนมสดหรือนมผสม 2 ถ้วยต่อวัน และการปรุงรสอาหารให้อ่อนหวานอ่อนเค็ม ส่วนการจัดให้มีไข่ในอาหารทุกวัน มีผักใบเขียว และผักอื่นๆ ทุกมื้อ และมีผลไม้สดทุกมื้อ มีไขมันจากพืชให้ปริมาณที่น้อยระดับปฏิบัติบ่อยครั้ง

การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดอาหารเพื่อโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียนในโรงเรียนเอกชน เขตสายไหม พบว่า 1) การศึกษาของบิดามีความสัมพันธ์กับการจัดอาหารเพื่อโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียน 2) การศึกษาของมารดามีความสัมพันธ์กับการจัดอาหารเพื่อโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียน 3) รายได้ของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการจัดอาหารเพื่อโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียน และ 4) การรับรู้ข่าวสารด้านอาหารมีความสัมพันธ์กับการจัดอาหารเพื่อโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียนที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

วินุพรรณ แกะสุวรรณ (2549) ทำการประเมินโครงการอาหารกลางวันโรงเรียนวัดวิจิตรการนิมิตร เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ใน 4 ด้าน คือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต ผลการประเมินโครงการอาหารกลางวันโรงเรียนวิจิตรการนิมิตรของผู้บริหาร ครู และพี่เลี้ยงในภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก โดยอันดับหนึ่งด้านบริบท รองลงมาด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิตตามลำดับ การประเมินโครงการอาหารกลางวันโรงเรียนวิจิตรการนิมิตรของผู้ปกครองและนักเรียนในด้านผลผลิตอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทั้งสองกลุ่ม

ด้านบริบท พบว่าการประเมินผู้บริหาร ครู และพี่เลี้ยงอยู่ในระดับเห็นด้วยมากเรียงตามลำดับ คือ โครงการมีแนวทางดำเนินงานที่สอดคล้องกับแผนงานของกรุงเทพมหานครเป็นอันดับแรก มีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินโครงการเป็นอย่างมาก และโครงการมีวัตถุประสงค์ในด้านการส่งเสริมภาวะโภชนาการที่ดีเหมาะสมกับวัยของนักเรียนเป็นอันดับ 2 และ 3 ตามลำดับ

ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่าการประเมินของผู้บริหาร ครู และพี่เลี้ยงอยู่ในระดับเห็นด้วยมากเรียงตามลำดับ คือ โครงการมีงบประมาณในการดำเนินงานอย่างเพียงพอเป็นอันดับแรก คณะกรรมการดำเนินงานและครูผู้รับผิดชอบโครงการมีความเข้าใจในวิธีการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ และคณะกรรมการดำเนินงานและครูผู้รับผิดชอบโครงการมีความเข้าใจเรื่องโภชนาการเป็นอันดับที่ 2 และ 3 ตามลำดับ

ด้านผลผลิต พบว่าการประเมินของผู้บริหาร ครู และพี่เลี้ยงอยู่ในระดับใกล้เคียงกับผู้ปกครอง และนักเรียน โดยพบว่า นักเรียนที่ได้รับอาหารเสริม เช่น ขนมหวาน หรือผลไม้ตามฤดูกาลอย่างเหมาะสม ผู้บริหาร ครู และพี่เลี้ยงเห็นด้วยเป็นอย่างมากอันดับแรก ขณะที่ผู้ปกครองอยู่ในอันดับที่ 2 ส่วนในประเด็นที่อาหารที่โครงการจัดให้นักเรียนรับประทานมีคุณค่าสารอาหารครบ 5 หมู่ มีความสะอาดปลอดภัย ไม่มีสารปนเปื้อน ระดับความคิดเห็นของผู้ปกครองและนักเรียนอยู่ในอันดับที่ 1 ขณะที่ผู้บริหาร ครู และพี่เลี้ยงเห็นด้วยมากเป็นอันดับที่ 2 และอันดับที่ 3 คือ โครงการช่วยลดจำนวนนักเรียนที่ขาดสารอาหาร ผู้บริหาร ครู พี่เลี้ยงและผู้ปกครองเห็นตรงกัน

ศรีอำพร สุวัฒน์คุปต์ (2548) ศึกษาความพึงพอใจของเด็กที่มีต่อการบริการอาหารกลางวันในโรงเรียนระดับประถมศึกษา ประชากรคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2547 โรงเรียนวัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ประชากรส่วนใหญ่เป็นเด็กหญิงได้รับค่าอาหารกลางวันเพียงพอ ได้รับความรู้เกี่ยวกับอาหารและโภชนาการ มีภาวะโภชนาการตามเกณฑ์ ร้อยละ 89.66 สำหรับความพึงพอใจต่อการบริการอาหารกลางวันของโรงเรียนพบว่า มีความพึงพอใจระดับปานกลางในด้านอาหาร อาหารมีครบ 5 หมู่ มีรสชาติดี มีรายการอาหารให้เลือกหลากหลาย สีสดใสสวยงาม เนื้อสัมผัส กลิ่นอาหาร อุณหภูมิ ปริมาณ และชนิดอาหาร ด้านภาชนะ อุปกรณ์ และสถานที่ มีความพึงพอใจระดับปานกลาง ในด้านการถ่ายเทอากาศ มีแสงสว่างในโรงอาหาร มีพื้นที่โต๊ะ เก้าอี้เพียงพอ และจำนวนภาชนะมีหลากหลายให้เลือก และด้านการบริการของเจ้าหน้าที่มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง คือ ไม่มีอาการของโรคติดต่อ ไม่มีอาการของโรคผิวหนัง และจัดอาหารบริการได้ตรงต่อเวลา

นงคราญ วิเศษกุล (2552) ได้พัฒนาโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ต เพื่อส่งเสริมสุขนิสัยในการบริโภคอาหารของเด็กวัยรุ่นไทยตอนต้น โดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยและผู้เข้าร่วม โดยมีผู้เข้าร่วมซึ่งประกอบด้วย นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 1 และ 2 ของโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ โดยจำแนกเป็นนักเรียนที่ใช้โปรแกรม 73 คน และแกนนำนักเรียน 27 คน ครู 15 คน พยาบาลประจำโรงเรียน 1 คน และผู้ปกครอง 7 คน ซึ่งโครงสร้างของโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ตประกอบด้วย เนื้อหาเบื้องต้นสำหรับการส่งเสริมสุขนิสัยในการบริโภคอาหาร กระดานสนทนา ภาพเคลื่อนไหว แบบฝึกหัด เกมส์ และวิดีโอเรื่องสั้น ผลการใช้งานโปรแกรมอินเทอร์เน็ตพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้และมีทัศนคติเกี่ยวกับสุขนิสัยในการบริโภคอาหารที่ดีขึ้น และนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจในการใช้โปรแกรมอินเทอร์เน็ต และมีการบูรณาการให้นำโปรแกรมอินเทอร์เน็ตนี้สามารถใช้งานบนเว็บไซต์ของโรงเรียน ดังนั้นโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ตสามารถส่งเสริมสุขนิสัยในการบริโภคอาหารของเด็กวัยรุ่นไทยตอนต้นได้

ชนิตา กรณ์สิงห์ (2550) ได้พัฒนาระบบฐานข้อมูลเว็บสำหรับคุณค่าทางโภชนาการของอาหารไทย ที่ให้ข้อมูลคุณค่าทางโภชนาการของอาหาร ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการเลือกบริโภคอาหารให้ถูกต้องตามหลักโภชนาการและเหมาะสมกับภาวะโภชนาการของแต่ละบุคคลได้ การพัฒนาระบบใช้ Microsoft Window XP เป็นระบบปฏิบัติการ Internet Information Service (IIS) เป็น Web Server, MySQL เป็นระบบการจัดการฐานข้อมูล และภาษา PHP เป็น Server Side Script ผลการศึกษาพบว่า ผู้ใช้ระบบฐานข้อมูลบนเว็บสามารถนำข้อมูลคุณค่าทางโภชนาการของอาหารที่ได้จากระบบไปใช้ประโยชน์ทางด้านโภชนาการ และผู้ดูแลระบบสามารถจัดการกับข้อมูลของระบบผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ โดยผลของการประเมินจากผู้ใช้ 125 คน พบว่าผู้ประเมินส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าข้อมูล

ที่ได้จากระบบสามารถนำไปใช้ได้อยู่ในระดับสูง และมีความพึงพอใจในการใช้งานระบบ โดยรวมอยู่ในระดับสูง

นงคราญ คำวิชัย (2553) ได้พัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์บนระบบปฏิบัติการโทรศัพท์เคลื่อนที่ ซึ่งใช้ควบคุมการรับประทานอาหารของผู้ป่วยโรคเบาหวาน โดยเป็นโปรแกรมที่ประเมินปริมาณพลังงานที่ได้รับจากการรับประทานอาหารของผู้ป่วยโรคเบาหวาน จากตัวอย่างงานวิจัยที่ได้วิเคราะห์พลังงานจากอาหาร และเตือนผู้ป่วยเบาหวานให้รับประทานอาหารตรงเวลาผ่านระบบปฏิบัติการโทรศัพท์เคลื่อนที่ ผลการทดสอบการใช้โปรแกรมกับผู้ป่วยเบาหวานพบว่า ผู้ป่วยเบาหวานที่ใช้งานโปรแกรมสามารถควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของตนเองได้ อีกทั้งยังสามารถควบคุมปริมาณพลังงานที่ได้รับจากการรับประทานอาหารได้อย่างเหมาะสมตามที่โปรแกรมแนะนำ ซึ่งช่วยลดความเสี่ยงของโรคแทรกซ้อนต่างๆ ของผู้ป่วยเบาหวานได้

สุนันทา ไทวิสิษฐชัย (2549) ได้ทำวิจัยเรื่องการพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โปรแกรมประเมินภาวะโภชนาการสำหรับวัยผู้ใหญ่ เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลด้านโภชนาการเพื่อการประเมินภาวะโภชนาการและการจัดรายการอาหาร โดยประชากรเป้าหมายคือ คนไทยวัยผู้ใหญ่ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ถึง 59 ปี โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ สร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับประเมินภาวะโภชนาการสำหรับวัยผู้ใหญ่ ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัยและพัฒนา โดยศึกษาปัญหา คัดเลือกเกณฑ์และสูตรที่ใช้ในการประเมิน วิเคราะห์ความต้องการของระบบ ออกแบบระบบและพัฒนาโปรแกรม แล้วดำเนินการทดสอบ และประเมินประสิทธิภาพการใช้งาน ผลของการวิจัยนี้ ได้โปรแกรมประเมินภาวะโภชนาการสำหรับวัยผู้ใหญ่ที่ประกอบด้วยส่วนย่อยของโปรแกรม 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นส่วนที่ใช้ในการประเมินภาวะโภชนาการ และส่วนที่ 2 เป็นส่วนที่ใช้ในการจัดรายการอาหาร ซึ่งทั้ง 2 ส่วน สามารถแสดงผลเป็นภาษาไทยและพิมพ์ผลออกทางเครื่องพิมพ์ได้

วรวิมล กฤตผล (2544) วิจัยเรื่องโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับการวางแผนโภชนาการ และใช้รายการอาหารแลกเปลี่ยน ช่วยในการวางแผนการบริโภค โปรแกรมคอมพิวเตอร์นี้ใช้สำหรับการวางแผนโภชนาการ เป็นการสื่อสารแบบสองทางโดยผู้ให้คำปรึกษาและผู้มารับบริการ มีการรับและให้ข้อมูลซึ่งกันและกัน มีการบันทึกข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูล การค้นหาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ในส่วนข้อมูลคุณค่าสารอาหารทางโภชนาการ การประเมินปริมาณอาหาร และรายการอาหารแลกเปลี่ยนได้ใช้ข้อมูลของสถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล (ศาลายา) ส่วนของโปรแกรมได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ด้วยกัน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลนำเข้า : ก) ฐานข้อมูล ได้แก่ ตารางแสดงคุณค่าสารอาหารทางโภชนาการ การประเมินปริมาณอาหาร รายการแลกเปลี่ยนอาหาร หน่วยบริโภค การแปลงหน่วยบริโภค และอื่นๆ ข) ประวัติของผู้มารับบริการ ไม่ว่าจะประวัติทั่วไป ผลการตรวจในห้องแล็บ และสถานะทางโภชนาการ จะถูกจัดเก็บไว้เพื่อใช้ในการประเมินผล ค) การคำนวณสถานะโภชนาการน้ำหนักตัวที่ควร จะเป็น เปอร์เซ็นต์ของสารอาหารหลัก พลังงานและสารอาหารที่ได้รับจากอาหารบริโภค และที่ควรได้รับต่อวัน การคำนวณอาหารครบมาตรฐาน ส่วนที่ 2 การทำงานของเครื่องมือที่มีการประมวลผลจากข้อมูลนำเข้า ส่วนที่ 3 แสดงผลหน้าจอและพิมพ์รายงาน ข้อมูลที่ได้จะเป็น เครื่องมือช่วยในการให้คำปรึกษาโภชนาการต่อไป สำหรับการทดสอบการทำงานของโปรแกรม ได้ทำการใส่ข้อมูลตัวอย่างผู้มารับบริการ โดยให้นักศึกษา วท.ม. สาธารณสุขศาสตร์ สาขาวิชา โภชนาการ จำนวน 10 คน ให้ข้อมูลของตนเอง และตัวอย่างข้อมูลผู้มารับบริการอีก 20 คน เพื่อหาส่วนบกพร่องและทำการแก้ไข เพื่อให้โปรแกรมทำงานได้ในการทดสอบการใช้งานและความเข้าใจในการใช้โปรแกรม จะให้นักศึกษากลุ่มดังกล่าวเล่นโปรแกรม

หาข้อบกพร่อง และทำการแก้ไขเพื่อให้การใช้งานสะดวกและง่ายขึ้น สุดท้ายนี้ โปรแกรมดังกล่าวเป็นจุดริเริ่มในการพัฒนาโปรแกรมสำหรับการวางแผน การบริโภค ในการให้คำปรึกษาทางโภชนาการ สำหรับการใช้งานในอนาคตจะต้องมีการทำวิจัย และพัฒนาโปรแกรมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของการให้คำปรึกษาทางโภชนาการ และ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าโปรแกรมดังกล่าวนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะต่อไป

สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน (2550) ได้จัดทำโครงการการจัดระบบบริการในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยทำการศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับรูปแบบการจัดบริการในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ที่อยู่ในความดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พื้นที่ศึกษาประกอบด้วย 5 จังหวัด กระจายทั่วประเทศ ได้แก่ แพร่ บุรีรัมย์ ชลบุรี สุพรรณบุรี และตรัง มีจำนวนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 30 แห่ง มีเด็กทั้งหมด 2,723 คน ผลการศึกษาพบว่า

1. การถ่ายโอนภารกิจ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจากหน่วยงานเดิมยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะจากวัด (กรมศาสนา) ซึ่งทางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กยังคงอยู่ภายในวัด การพัฒนาเชิงกายภาพและสิ่งแวดล้อมมีข้อจำกัด เนื่องจากระเบียบการบริหารส่วนท้องถิ่นยังไม่เอื้อให้ดำเนินการ รวมทั้งการบริหารจัดการทั่วไป และด้านการพัฒนาเด็กมีการติดขัด ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของเจ้าอาวาส ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหาทางออกโดยการสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นใหม่ และดูแลบริหารจัดการเองอย่างครบวงจร

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ มีความได้เปรียบในเรื่องเงินทุนและข้อมูลข่าวสาร ทำให้สามารถพัฒนาสถานที่ สิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องเล่นต่างๆ ได้เต็มที่ ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็ก เงินทุนน้อยและยังต้องนำไปพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั่วไปของท้องถิ่นก่อน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีนักวิชาการศึกษามีแนวโน้มให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย

3. ผู้บริหารท้องถิ่นเห็นว่าเด็กเป็นประชากรที่มีความสำคัญ แต่ไม่เข้าใจว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จำเป็นต้องเริ่มตั้งแต่วัยเด็กเล็ก และต้องทำอย่างต่อเนื่องจริงจัง มีคุณภาพ และต้องใช้เวลาจึงจะเห็นผลลัพธ์ นั่นคือการที่ประชากรในท้องถิ่นมีคุณภาพทั้งกาย ใจ อารมณ์ คุณธรรม จริยธรรม และปัญญา มาสร้างสรรค์ท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้ายั่งยืน รุ่นต่อรุ่น

4. ผู้ดูแลเด็ก (ผดต.) หรือครูที่ดูแลเด็ก มีความสำคัญอย่างยิ่งในการตอบสนองหรือจัดประสบการณ์ให้เอื้อต่อการพัฒนาเด็กที่เต็มศักยภาพ ดังนั้น อัตราส่วนของ ผดต. ต่อเด็กตามอายุ ความรักในงานที่ทำ วุฒิการศึกษาตลอดจนภาระงานของ ผดต. จึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อผลสำเร็จดังกล่าว

อัตรา ผดต. ต่อเด็กเฉลี่ยในการศึกษาคั้งนี้ คือ 1 : 20 ซึ่งดูเหมือนเข้าเกณฑ์ (เด็ก 3 ปี ขึ้นไป จำนวน ผดต. 1 คน ต่อเด็ก 20-25 คน) แต่ ผดต. หลายคนต้องทำงานหลายหน้าที่ เช่น เป็นแม่ครัว พนักงานความสะอาด ดูแลสถานที่ และทำหน้าที่ธุรการ ซึ่งเป็นภาระเพิ่มเติมจากการดูแลเด็ก ส่วนวุฒิการศึกษาเป็นที่น่ายินดีที่ ผดต. ที่จบระดับปริญญาตรีมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะด้านปฐมวัย ซึ่งจะทำให้การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กเป็นไปตามเป้าหมาย แต่อย่างไรก็ดีวุฒิการศึกษาที่สูงไม่สามารถยืนยันประสิทธิภาพประสิทธิผลการทำงาน หากบุคคลนั้นไม่มีความรักในงานที่ทำ สิ่งหนึ่งที่เป็นการบำรุงขวัญและกำลังใจของ ผดต. คือ ระบบสวัสดิการที่มั่นคง และการได้มีโอกาสพัฒนาคนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพบว่าการสนับสนุนขึ้นอยู่กับให้ความสำคัญของการพัฒนาเด็กของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนแรงจูงใจที่นำมาให้มาทำงานนี้มีหลากหลาย เช่น ความพึงพอใจต่อลักษณะงาน เป็นคนพื้นที่ทำให้สะดวกในการเดินทาง และเป็นงานที่มีรายได้

5. หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีทั้งแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ซึ่งมักจะเป็นนักวิชาการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนที่ไม่เป็นทางการ คือ การได้รับความไว้วางใจจาก ผด.ด.ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้ทำหน้าที่หัวหน้าในการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควบคู่กับการเป็น ผด.ด. ด้วย

6. หลักสูตรและกิจกรรมที่จัด มีความคล้ายคลึงกัน ได้แก่ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมเสรีเล่นตามมุม กิจกรรมเคลื่อนไหวและเข้าจังหวะ กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมกลางแจ้ง เกมสื่การศึกษา การจัดอาหารและโภชนาการ และการนอนหลับช่วงกลางวัน โดยการเรียงลำดับแตกต่างกันบ้างในแต่ละแห่ง บางแห่งมีกิจกรรมเพิ่มเติม เช่น การสนทนาข่าว การนำเด็กไปสวนมนต์ที่วัด หลักสูตรและกิจกรรมเหล่านี้ หัวหน้าศูนย์ และ ผด.ด. ใช้แนวคิดจากประสบการณ์ของตนที่เคยทำงานด้านพัฒนาเด็กมาก่อน และข้อแนะนำจากกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งการกำหนดเมนูอาหารในแต่ละวัน โดยระบุว่ายึดหลักอาหาร 5 หมู่

7. วัสดุ อุปกรณ์ ของเล่น และเครื่องเล่น ค่อนข้างมีเพียงพอ บางแห่งมีมากเกินไปจนความจำเป็นแต่มีบางแห่งที่ยังขาดแคลน โดยเฉพาะ ศพด. ที่สังกัด อปท. ขนาดเล็ก ซึ่ง ผด.ด. ต้องช่วยกันจัดทำด้วยตนเองจากวัสดุเหลือใช้ต่างๆ ซึ่งไม่เพียงพอ เครื่องเล่นกลางแจ้ง หลายแห่งอยู่ในสภาพทรุดโทรม และไม่ปลอดภัย

8. อาคารสถานที่หลายแห่งยังดูอับทึบ แสงสว่างน้อย อากาศถ่ายเทน้อย มีเสียงรบกวนเนื่องจากติดถนนที่มีรถสัญจรไปมาตลอดเวลา และจากฝุ่นละออง ทำให้ต้องปิดหน้าต่างอย่างมิดชิด ที่ล้างมือ ห้องน้ำ และห้องสุขายังไม่เพียงพอและเป็นขนาดผู้ใหญ่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็ก และบางแห่งครูต้องนำเด็กๆ ข้ามถนนไปเข้าห้องสุขา

9. เด็กส่วนใหญ่เป็นเด็กปกติ ร่าเริง แจ่มใส บางช่วงอาจเป็นหวัดบ้าง ตามลักษณะอากาศ มีบางแห่งที่รับเด็กพิเศษเข้ามาด้วย เช่น เด็กออทิสติกส์ เด็กดาวน์ซินโดรม และเด็กสมาธิสั้น ซึ่งมีเพียง 1-2 คนต่อ ศพด. ส่วนใหญ่เกิดจากการขอร้องของผู้ปกครอง ซึ่ง ผด.ด. ไม่ขัดข้อง และมีความภูมิใจที่มีส่วนทำให้เด็กเหล่านี้มีพัฒนาการที่ดี จากการเรียนร่วมกับเด็กอื่นๆ นอกจากนี้ ยังพบเด็กอ้วนจำนวนมากไม่น้อย นับเป็นปัญหาโภชนาการที่มีแนวโน้มสูงขึ้นในปัจจุบัน

10. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนา ศพด. ค่อนข้างน้อย บางแห่งผู้ปกครองเด็กจะร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงานของ ศพด. ซึ่งมีน้อย การมีส่วนร่วมที่พบมาก คือ การสนับสนุนค่าใช้จ่าย โดย ศพด. แต่ละแห่งจะเรียกเก็บเงินจากผู้ปกครองในอัตราที่แตกต่างกัน ศพด. ในเขตเทศบาลขนาดใหญ่ เรียกเก็บสูงถึง 2,500 บาท ต่อเดือน ในขณะที่ ศพด. ในเขตชนบท เรียกเก็บเพียง 50 บาท ต่อปี เงินดังกล่าวจะมีคณะกรรมการศูนย์ดูแล และเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์โดยตรง

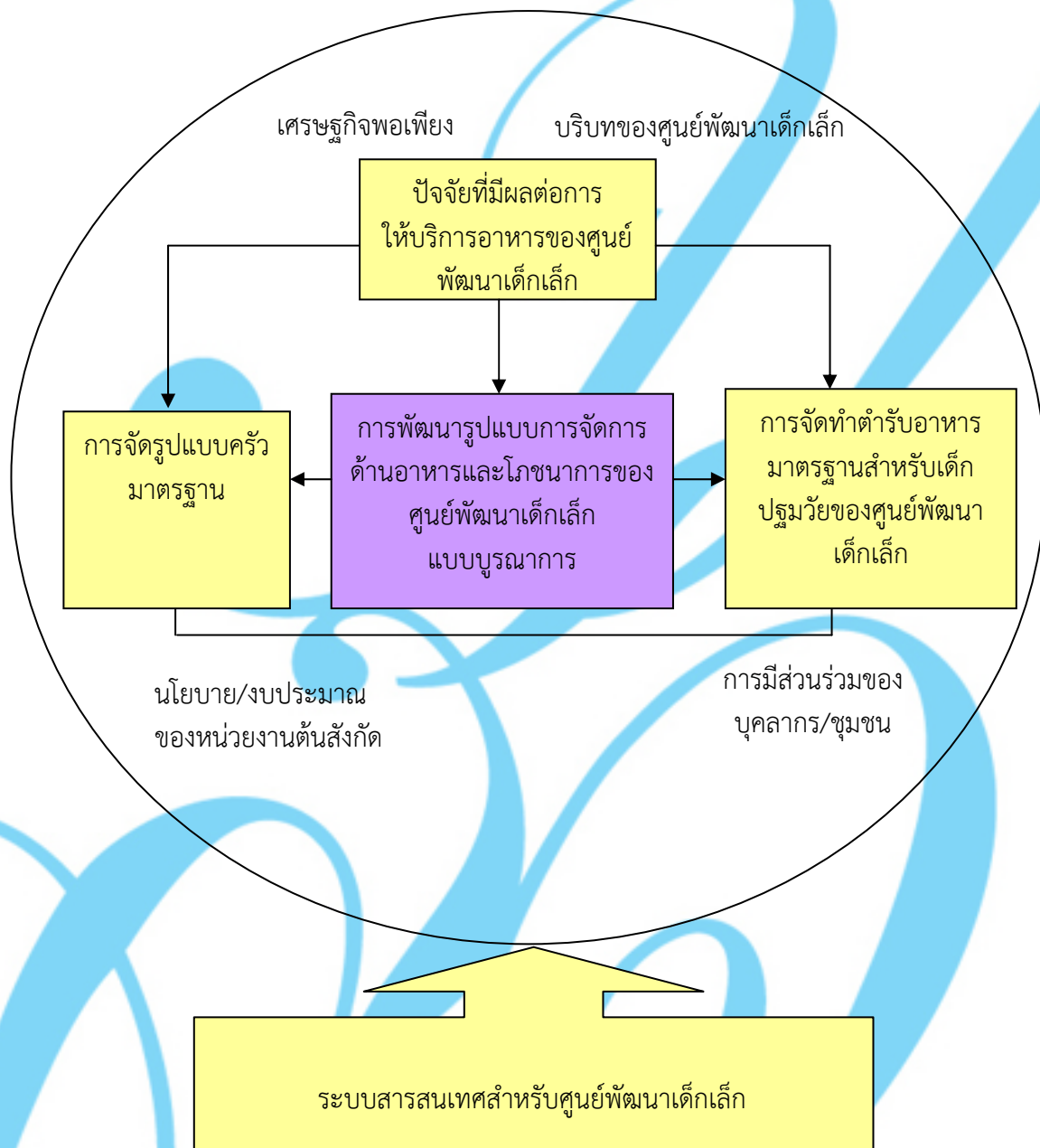
11. เหตุผลหลัก 3 อันดับแรก มีผู้ปกครองส่งเด็กเข้า ศพด. คือ สะดวกใกล้บ้าน ให้เด็กได้รับความรู้เพราะเป็นคนเก่า และไม่มีผู้ดูแลบ้าน ความคาดหวังลำดับต้นๆ ที่เด็กได้รับจาก ศพด. คือ พัฒนาการด้านสติปัญญา และพัฒนาการด้านสังคม ซึ่งผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของ ศพด.

สถาบันวิจัยโภชนาการ (2540) ได้ประเมินโครงการอาหารกลางวันโรงเรียน ในระดับประถมศึกษาและก่อนประถมศึกษาในโรงเรียน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินกระบวนการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประเมินการบริหารจัดการทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งระบบการติดตาม ตรวจสอบ การบริหารจัดการเงินกองทุน และผลกระทบต่อภาวะโภชนาการของเด็ก โดยทำการเก็บข้อมูลบันทึกรายงานการประชุมของคณะกรรมการบริหารกองทุน และ

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ระดับสูงซึ่งทำงานในสำนักงานโครงการอาหารกลางวันและหน่วยงาน 6 สังกัด ที่ได้รับเงินสนับสนุนโครงการอาหารกลางวันจากกองทุนนี้ และทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการอาหารกลางวันของหน่วยงานในระดับจังหวัดและระดับอำเภอใน 18 จังหวัด และ 7 กองกำกับการตำรวจชายแดน ที่สู่มศึกษา รวมทั้งทำการสู่มศึกษาในโรงเรียนของแต่ละสังกัด และศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด 18 จังหวัด รวม 143 โรงเรียนหรือศูนย์ สัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนและคณะทำงานโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน และเก็บข้อมูลคุณภาพอาหารที่จัดบริการ รวมทั้งการเข้าสังเกตการณ์การดำเนินโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน นอกจากนี้ยังรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ไปยังผู้บริหารของโรงเรียนทุกสังกัด ซึ่งได้รับความร่วมมือในการตอบและส่งกลับอีก 1,974 โรงเรียนหรือศูนย์ จาก 70 จังหวัดทั่วประเทศ

จากการประเมินโครงการอาหารกลางวันโรงเรียน พบว่าการมีกองทุนช่วยให้มีสภาพคล่องของแหล่งทุนดำเนินการสำหรับการจัดบริการมากขึ้นในบางแห่ง มีผลให้เพิ่มความถี่ขอบริการขึ้นจากเดิมส่วนหนึ่ง และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการขยายความครอบคลุมของพื้นที่ของโครงการ มีการเพิ่มความครอบคลุมของผู้รับบริการภายใต้โครงการ ตลอดจนการเพิ่มความช่วยเหลือให้นักเรียนขาดแคลนให้ได้รับอาหารกลางวันเพิ่มขึ้นจากเดิม 1 ใน 10 ของนักเรียนประถมศึกษาทั้งหมดเป็น 1 ใน 3 ในขณะนี้ แม้ว่าจะมีประสิทธิผลในอันดับหนึ่ง แต่ประสิทธิภาพของการดำเนินการยังต้องแก้ไขปรับปรุงคุณภาพอาหารกลางวันยังอยู่ในขั้นตอนต้องปรับปรุงทั้งปริมาณและคุณค่าสารอาหาร ดังนั้นผลกระทบที่เห็นจึงเป็นแบบพึ่งพางบประมาณรัฐ สามารถขยายผลหรือรักษาระดับเมื่อเงินสนับสนุนไม่ขยายตัว ซึ่งสอดคล้องความไม่ยั่งยืนของการแก้ปัญหาภาวะทุพโภชนาการ สิ่งที่สำคัญคือการสนับสนุนแบบเกินตัวที่ดำเนินการอยู่ในขณะนี้ ใช้งบประมาณถึงสามเท่าของดอกผลที่ได้จากกองทุนโดยไม่มีแผนรองรับภาระนี้ นอกเหนือจากการขอเงินงบประมาณอุดหนุนเป็นรายปี จึงมีความเสี่ยงสูงต่อการอยู่รอดของโครงการอย่างชัดเจน

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2.8 กรอบแนวความคิดในการวิจัย